

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«ESIL UNIVERSITY» МЕКЕМЕСІ

Мухамеджанова А.А.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
МОНОҚАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

Астана-2022

ӘОЖ 332.143
КБЖ 65.040
М80

*«Esil University» мекемесінің 27.10.2022 жылғы
Ғылыми кеңесі ұсынған, №3 хаттама*

Рецензенттер: *Курманов Н.А.* – ф. ғ. д., (PhD), «Менеджмент»
кафедрасының профессоры, Л.Н. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.
Галиева А.Х. – э.ғ.д., «Esil University» мекемесінің
«Экономика» кафедрасының профессоры, Астана қ.

Мухамеджанова А.А.

**М80 Қазақстан Республикасындағы моноқалалардың дамуы: мәселелері мен
келешегі:** Монография/Астана: «Esil University» мекемесінің БПО, 2022. – 165 б.

ISBN 978-601-7075-58-3

Монографияда Қазақстан Республикасындағы моноқалаларды дамытудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады.

Монография тақырыпты зерттеуге, талдаудың заманауи әдістерін қолдануға, деректерді жүйелеуге және практикалық ұсынымдарды ұсынуға деген кешенді тәсілдемесімен ерекшеленеді. Ұсынылған материал моноқалалардағы әлеуметтік-экономикалық жағдайды жақсартуға мүдделі зерттеушілер, өңірлік даму саласындағы мамандар, мемлекеттік органдар мен кәсіпкерлер үшін пайдалы болады.

Тақырыптың өзектілігін, жүргізілген талдаудың ауқымдылығын және ұсынылған жұмыстың ғылыми маңыздылығын ескере отырып, монография жариялауға ұсынылады.

ӘОЖ 332.143
КБЖ 65.040

ISBN 978-601-7075-58-3

© А.А. Мухамеджанова
© ИПЦ «Esil University», 2022

МАЗМҰНЫ

АНЫҚТАМАЛАР, БЕЛГІЛЕР ЖӘНЕ ҚЫСҚАРТУЛАР.....	4
КІРІСПЕ.....	5
1.ШАҒЫН ҚАЛАНЫ ДАМЫТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.....	7
1.1.Шағын қалаларды дамытудың мәні мен қажеттілігі	7
1.2.Ресей Федерациясындағы моноқалаларды дамыту тәжірибесі	10
1.3.Әлеуметтік-экономикалық жағдайы мен даму әлеуетін кешенді бағалау үшін интегралдық көрсеткіштерді есептеу әдістемесі	22
2.ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОҚАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ЖАЙ-КҮЙІ МЕН ҮРДІСТЕРІН ТАЛДАУ	30
2.1.Моноқалалардың әлеуметтік-экономикалық дамуын талдау.....	30
2.2.Бағыттар бөлінісінде моноқалалардың әлеуметтік-экономикалық жай-күйін кешенді бағалау	35
3.МОНОҚАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН ЖЕТІЛДІРУ	59
3.1.Моноқалаларды дамыту саясатын жетілдіруге арналған ұсынымдар	59
3.2.Моноқалаларды мемлекеттік қолдау шаралары.....	61
ҚОРЫТЫНДЫ.....	73
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ.....	77
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МОНОҚАЛАЛАРЫН ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ – 2022 ЖЫЛ.....	80

АНЫҚТАМАЛАР, БЕЛГІЛЕР ЖӘНЕ ҚЫСҚАРТУЛАР

ШКС – шағын кәсіпкерлік субъектілері

МҒӨК – мемлекеттік ғылыми-өндірістік кәсіпорын.

ҚР ОММ – Қазақстан Республикасының орталық мемлекеттік мұрағаты.

ҚОММ – Қарағанды облысының мемлекеттік мұрағаты.

ҚР ПМ – Қазақстан Республикасы Президентінің мұрағаты

ТБК – Тау-кен байыту комбинаты (полиметалл кендері)

ҚазСТАТ – Қазақстан Республикасының Статистика комитеті

ОӘЭДА – ерекше құқықтық режимі бар аумақ

КДЖ – Әлеуметтік-экономикалық кешенді даму жоспарлары

КІРІСПЕ

Тақырыптың өзектілігі. Қазақстан экономикасында моноқалаларды дамыту маңызды рөл атқарады. Бүгінгі таңда Қазақстанда халық саны 1,4 млн адамды құрайтын 27 моноқала бар. Оларда бір немесе екі салада айқын маманданған өнеркәсіптік әлеуеттің едәуір бөлігі шоғырланған, ал басқа салалар, әдетте, шамалы дамыған. Шағын және моноқалаларды дамыту мәселесі Өңірлерді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында көрсетілген.

Қолданыстағы бағдарламалардың нәтижелерін талдау Қазақстандағы моноқалалар мәселелерінің (апатты және тозған тұрғын үйлерді жою, инженерлік-әлеуметтік инфрақұрылымның қанағаттанарлықсыз жай-күйі, коммуналдық желілердің тұрақты жоғары тозуы, еңбек нарығының дамуы, экономиканы әртараптандыру, көлік қатынасының шалғайлығы және автомобиль жолдарының нашарлығы мәселелері, экологиялық әл-ауқат және моноқалаларға тән басқа да мәселелердің тұтас кешені) айтарлықтай бөлігі әлі де шиеленісіп тұрғанын және Мемлекет тарапынан ерекше назар аударуды талап ететінін көрсетеді, өйткені моноқалаларда жаңа кәсіпорындар құру, кәсіпкерлікті қолдау және көлік инфрақұрылымын дамыту және МЖӘ (мемлекеттік-жекеменшік әріптестік) дамыту бойынша жұмыстарды жүргізу өте маңызды.

Ақпараттық-технологиялық қайта құру және экономиканың жаһандануы кезеңінде Қазақстанның индустриялық-инновациялық дамуға көшуі шаруашылық пен халықтың тіршілік әрекетін аумақтық ұйымдастыру нысандарының бірі ретінде қарастырылатын қалалық және ауылдық елді мекендерді қоса алғанда, өңірлік және жергілікті қалалық қоныстандыру жүйелерінің құрамдас бөліктері ретінде дамитын шағын қалалар үшін жаңа миссияны айқындайды.

Моноқалалар – бұл әлеуметтік-экономикалық дамуы бір немесе бірнеше ұқсас немесе технологиялық тұрғыдан бір-бірімен тығыз байланысты кәсіпорындардың жұмыс істеу тиімділігіне айтарлықтай тәуелді қалалар. Моноқалаларға жатқызудың сандық өлшемі қаланың барлық ұйымдарының жалпы өнім шығару айналымындағы қала құраушы кәсіпорынның 50%-дан асуы болып табылады.

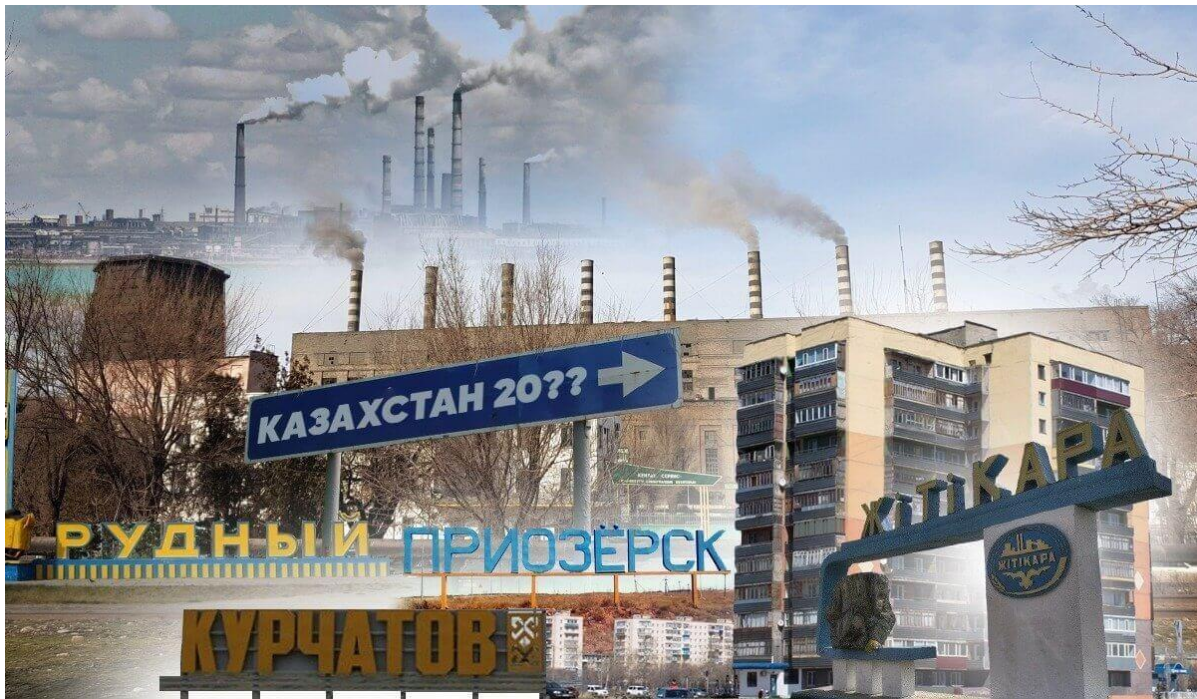
Қазақстан облыстарында орнықты даму процесін қамтамасыз ету жаһандық факторларға және әрбір елдің ерекшелігін, оның адами әлеуетін, табиғи, көліктік және басқа да жағдайларды есепке алуға негізделген. Осылайша, аймақтардың дамуындағы орнықтылық жүйесінің негізі ретінде ұдайы өндірістік процесі қамтамасыз етіледі. Сонымен қатар, қолданылатын экономикалық тетік ұлттық экономиканың орнықтылығын басқаруды, кәсіпкерлік қызмет үшін сенімді

жағдайлар мен кепілдіктер жасауды қамтамасыз етуі керек. Зерттеу тақырыбының өзекті екені анық, ол елдің халық шаруашылығына, өңірлердің экономикасына, сондай-ақ олардың шаруашылық жүргізуші субъектілерінің қызметіне іс жүзінде енгізу қажеттілігін көрсетеді.

Мәселенің зерделену дәрежесі. Аудандардың, өңірдің қарқынды дамуының түрлі мәселелерін зерттеумен қазақстандық қана емес, шетел ғалымдары да айналысқан. Мәселен, экономикалық және әлеуметтік даму, аумақтардың қалыптасу мәселелері И.Ансоффтың [2], Т.Питерстің еңбектерінде қамтылды. Индикативті және стратегиялық жоспарлаудың өзекті мәселелері Т.Морозова, С.Бобылев, В.Попков [3], К.Юсуповтың еңбектерінде қарастырылды. Қазақстандық ғалымдардың арасында Ф.Джереншиеваның [4], Н.А. Муслимовтың, Ф.Г. Сайфитдиновтың, С.П. Сузакованың, К.Г. Турысованың еңбектерін атауға болады.

Стратегиялық маңызы бар моноқалалардың қызмет ету ерекшеліктерін зерттеумен Н.А. Гайнутдинов, В.В. Дидык, В.А. Кожин, О.Л. Ким, А. Д. Макаров, А.А. Преснецов, В.С. Провалов, А.А. Семенов, А.П. Сысоев айналысты. Бұл авторлардың еңбектерінде жабық әкімшілік-аумақтық құрылымдар мен ғылыми қалалардың қызмет етуінің жеке аспектілері қарастырылған. Бұл ретте, негізінен федералдық мақсатты бағдарламалар аясында жүзеге асырылатын бюджеттік қаржыландыру негізінде стратегиялық маңызы бар моноқалаларды дамытудың тиімділігін арттыру жеткілікті дәстүрлі тәсіл болып табылады. Моноқалаларда экономиканы дамыту тиімділігін арттыру үшін бюджеттен тыс қаржыландыру көздерін тартуды ұйымдастыру және экономикалық қызметтің баламалы бағыттарын дамыту мәселелері жеткілікті түрде пысықталмаған.

Осы мәселені талдау негізінде моноқаланың әлеуметтік-экономикалық және өркениетті қалыптасуы мәселесі Қазақстанда аз зерттелген тақырып ретінде қарастырылады деген қорытынды жасауға болады.

1. ШАҒЫН ҚАЛАНЫ ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

1.1. Шағын қалаларды дамытудың мәні мен қажеттілігі

Бірінші тарауда шағын қаланың экономикалық дамуының негізгі бағыттары қарастырылып, талданады.

Қазақстандағы жалпықалалық тұжырымдамасында халықтың шағын қалаларда қоныстануы басқа муниципалды ауылдарға қарағанда айтарлықтай басымырақ. Сол сияқты, Қазақстанда шағын елді мекендердің қалыптасуы мен дамуы индустрияның базистік салаларын дамыту ерекшеліктерінің басты ықпалымен жүзеге асырылды. Республиканың ареалдарын индустриалды барлау әсерінен негізінен шағын елді мекендерден тұратын муниципалдық елді мекендердің құрамы тарихи түрде қалыптасты. Қазақстандағы ең жаңа елді мекендер санының жедел ұлғаюы (көбінесе шағын болған) жерді индустриялық және игерілмеген (аграрлық) зерттеудің белсенді қарқынымен айқындалды деп айтуға болады. Бұл елді мекендерде индустрия, әсіресе қара және түсті металлургия, отын, химия және мұнай-химия, электр энергетикасы салаларын қалыптастыруда оқшауланған масса көтерілді. Бұл ретте жекелеген қалалар немесе елді мекендердің санаттары

Қазақстан елінде өндірілген нақты өнімнің елу пайызынан астамын қамтамасыз етті. Бірақ Одақтың ыдырауымен республиканың шағын қалалары дағдарысқа ұшырап, ыдыраудың аз-ақ алдында қалды. Ақпараттық-технологиялық қайта құру және экономиканың жаһандануы кезеңінде Қазақстанның индустриялық-инновациялық дамуға көшуі шаруашылық пен халықтың тіршілік әрекетін аумақтық ұйымдастыру нысандарының бірі ретінде қарастырылатын қалалық және ауылдық елді мекендерді қоса алғанда, өңірлік және жергілікті қалалық қоныстандыру жүйелерінің құрамдас бөліктері ретінде дамитын шағын қалалар үшін жаңа миссияны айқындайды.

Жергілікті өзін-өзі басқару жүйесінің қалыптасу кезеңінде шағын қалалардың стратегиялық бағытын қайта қарап, оларды өз ресурстары негізінде дамыту қажет. Алайда, тиімді аймақтық жоспарлау саласында тиісті тәжірибенің жоқтығы және жеткіліксіз әдістемелік қамтамасыз етілмеуі теріс нәтижелерге әкеледі [1].

Шағын қалалар экономикасының қазіргі заманғы дамуы айқын тұрақсыздықпен, қала шаруашылығын тиімді ұйымдастырудың ғылыми негізделген өлшемшарттарының бұзылуымен, экономиканың қалыптасып жатқан жаһандануына бейімделу мәселелерінің пысықталмауымен сипатталады. Осының барлығы қала шаруашылығын ұйымдастырудың тиімділігін арттыру жолдарын іздеуді, оның құрылымдық ұйымдастырылуын жетілдіруді талап етеді, бұл аймақтық тәсілдеменің қажеттілігімен байланысты.

Жалғасып жатқан келеңсіз процестер тұрғындардың кетуі мен ондаған жылдар бойы қалыптасқан елді мекендер инфрақұрылымының ескіруінен, өндірістік әлеуеттің сарқылуынан, өндірістік қатынастардың бұзылуынан туындап отыр.

Қазақстанда 21 ғасырдың басында «Шағын қалаларды дамытудың 2004-2006 жылдарға арналған жобасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003 жылғы 31 желтоқсандағы N 1389 қаулысы қабылданғанымен, шағын қалалардың экономикалық мәселелері әлі де шешімін таппай келеді.

Осы уақытқа дейін шағын елді мекендер үшін тіршілікті қамтамасыз ету нысаналарын (бойлерлік, жылу, локациялық және су жеткізу

тораптары, электрмен жабдықтау, пәтерлік активтер мен әлеуметтік және өркениетті дүниелер) табу мәселесі маңызды тапсырма болды.

Су жеткізу және кәріз желілері барынша тозған күйде болып саналады. Шағын елді мекендердің негізгі бөлігінде су жеткізу, кәріз және шаю жүйелері, тазарту құрылыстары жарамсыз болып, айналаны ластау және тұрғындардың ауру көздері болып саналды.

Шағын елді мекендердің коммуналдық компаниялары негізінен пайда келтірмейтін болып саналады. Жыл сайын шағын қалаларға жылыту маусымын орындау мақсатында мазут, көмір, газ сатып алу мақсатында бюджеттерден қомақты субсидиялар қажет [2].

Автокөліктік орналасуына қарай шағын мегаполистерді 2 санатқа бөлуге болады: теміржол бағыттары бойында орналасқан қалалар (51 қала), теміржолдан шалғай орналасқан қалалар (9 қала).

Сонымен қатар, Қандыағаш, Ембі, Шалқар, Аягөз, Шу, Арыс, Қазалы секілді бірқатар шағын қалалар өнеркәсіп және көлік орталықтары болып табылады.

Өндірістік инфрақұрылымның қанағаттанарлықсыз жағдайы шағын елді мекендердің қалыптасуын шектейтін негізгі қиындықтардың бірі болып саналады. Атап айтқанда, автокөліктің шалғайлығы және автомобиль жолдарының қорқынышты жағдайы өзекті мәселе болып табылады.

Автомобиль жолдарының техникалық деңгейінің төмендігі, кейбір көпірлердің апаттылығы порттың жоғары жылдамдықты мүмкіндіктерінің төмендеуіне, тауарлар мен қызметтер бағасының автокөлік элементінің өсуіне, ауыл шаруашылығы өнімдерін тасымалдауда қатысудың жоғалуына әкеледі.

Ірі өтім нарықтарынан, қалалық агломерациялардан шалғайлығы мен көлік тұйықтығы Державинск (облыс орталығынан 390 км), Арқалық (590 км), Қарқаралы (250 км) сияқты қалаларды дамытуды қиындатады. Олар облыс орталықтарымен және айтарлықтай қалпына келтіру жұмыстарын қажет ететін автомобиль жолдарымен байланысты.

Республикадағы шағын қалаларда өнеркәсіптік кәсіпорындардың және олардың аумағында тұратын халықтың қажеттіліктері үшін сумен қамтамасыз ету деңгейі әртүрлі. Әкімдіктердің мәліметінше, Степняк

қаласы тұрғындарының 95%, Шу қаласының 65%, Арқалықтың 28%, Аралдың 32%, Қарқаралының 35% сапалы ауыз суға қол жеткізе алмай отыр. Бұл қалалардың тұрғындары ашық су қоймаларының суын және шеттен әкелінген суды пайдаланады.

Шағын қалаларда тозған және тастанды тұрғын үйлердің пайызы жоғары. Мәселен, Жітіқара қаласында иесіз қалған тұрғын үйлердің үлесі 16% құраса, Абай мен Арқалық қалаларында мыңнан астам пәтер бос тұр.

Бұл аумақты оңтайландыру кезінде шағын қалалардың әлеуметтік инфрақұрылымы қысқартылды, бірақ тұрғындарды мектептермен, ауруханалармен, медициналық қызметкерлермен қамтамасыз ету облыстық орташа көрсеткішке жақын. Барлық шағын қалаларда мәдениет және спорт мекемелері бар.

Сондай-ақ қаржы қаражатының жетіспеушілігінен оларды күтіп ұстау, күрделі жөндеу, жабдықтарды жаңарту қиынға соғады.

Оңтүстік облыстардағы шағын қалаларда халық санының өсуіне және қандастардың келуіне байланысты жаңа жалпы білім беретін мектептер мен медициналық мекемелерді салу қажеттілігі туындады. Дәрігерлер, мұғалімдер, әлеуметтік қызметкерлердің тапшылығы байқалады.

Шағын қалаларды дамытудың бас жоспарлары 70-80-жылдары әзірленді және іс жүзінде қаралып бітті.

Шағын қалалардың өнеркәсіптік дамуының экологиялық салдарына атмосфералық ауаның ластануы, топырақтың, жер үсті тұщы суларының және су қоймаларындағы балық қорының химиялық ластануы, халық арасында сырқаттану деңгейінің артуы жатады [3].

1.2. Ресей Федерациясындағы моноқалаларды дамыту тәжірибесі

Ресей Федерациясында Ресей Федерациясы Үкіметінің 2014 жылғы 29 шілдедегі № 709 қаулысымен елді мекендерді моноқалалар санатына жатқызу өлшемшарттары бекітілді.

Елді мекен сәйкес келуі тиіс келесі өлшемшарттарды бөліп көрсетуге болады:

- халық саны 3 мың адамнан асады;
- соңғы 5 жыл ішінде ұйымының біріндегі жұмыскерлер саны барлық ұйымдардағы жұмыскерлердің орташа тізімді санының 20%-ын құрады.

Қазақстанда моноқала өлшемшарттарын заңнамалық бекіту жоқ. Моноқалалардың түсіндірмесі мен тізбесі өңірлерді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында көрсетілген.

Моноқала – бұл өнеркәсіп өндірісінің негізгі бөлігі (20% және одан да көп) және жұмыс істейтін халық қала құраушы бір немесе бірнеше (бірқатар) кәсіпорындарда шоғырланған, әдетте бір бейіндегі және шикізаттық бағыттағы (мономамандандыру) бір мезгілде қалада болып жатқан барлық экономикалық және әлеуметтік процестерді айқындайтын қала.

Моноқалалар санатына халқы саны 10-нан 200 мың адамға дейінгі қалалар кіреді, олар келесі өлшемшарттардың бірімен сипатталады [4-6]:

- қаланың қала құраушы кәсіпорындарының, негізінен өндіруші сектордың өнеркәсіптік өндіріс көлемі жалпы қалалық өндіріс көлемінің 20%-дан астамын құрайды (мономамандандыру);

- қаланың қала құраушы кәсіпорындарында жұмыспен қамтылған халықтың жалпы санының 20%-дан астамы жұмыс істейді;

- қазіргі уақытта қала құраушы кәсіпорындар ішінара жұмыс істейтін немесе қызметін тоқтатқан қалалар (бұл ретте қала маңындағы кенттер мен қаламен экономикалық тығыз байланысты ауылдық елді мекендер көбінесе әкімшілік жағынан моноқалаларға бағынады);

Бұған дейін Моноқалаларды дамытудың 2012-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында да моноқалалар санатына жатқызу өлшемшарттары көрсетілген болатын.

Төменде қазақстандық тәсілдемені (бұрын қолданыста болған Моноқалаларды дамытудың 2012-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы аясында) ресейлік тәжірибемен салыстыру ұсынылады.

Біріншіден, ресейлік классификациямен салыстырғанда, мемлекеттік бағдарлама кезінде моноқалаларды анықтаудың қазақстандық тәсілдемесінде ресейлік тәжірибеде екі өлшемшартқа қарсы үш өлшемшарт қолданылды.

Екіншіден, қазақстандық тәсілдемеде моноқала үш өлшемшарттың біріне сәйкес келсе, ресейлік тәжірибеде моноқала екі өлшемшартқа сай болуы керек.

Үшіншіден, метрикалық жүйеде де айтарлықтай айырмашылықтар бар. Мысалы, қазақстандық тәсілдемеде моноқалалар 10 мыңнан 200 мыңға дейін тұрғыны бар елді мекендер болса, ресейлік тәсілдемеде 3 мың адам тұратын елді мекендер болуы мүмкін. 3 мың адам деген өлшемшартты қолданатын болсақ, еліміздегі шағын қалалар да осы санатқа енуі мүмкін. Қала құраушы кәсіпорындағы жұмыспен қамтылған халық санының өлшемшарты қала экономикасындағы өнеркәсіп өндірісінің үлесі көрсеткішінен артық деп есептейміз, өйткені өнеркәсіп өндірісінің жоғары үлесін жұмыспен қамтылғандар саны аз кәсіпорын да көрсете алады.

Ресей тәжірибесіне қарап, моноқалалардың әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарай 3 санатқа топтастырылғанын да атап өткен жөн. Моноқалалардың санаттарын анықтау әдістемесі де заң жүзінде бекітілген.

Қазақстанда Моноқалаларды дамытудың 2012-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының қолданылу кезеңінде моноқалалардың да 3 санаты болды: жоғары, орта, төмен (1-кесте).

1 – кесте. Моноқалалардың әлеуметтік-экономикалық дамуы бойынша санаттары, ресейлік тәжірибе

1-санат (күрделі әлеуметтік-экономикалық жағдай)	2-санат (әлеуметтік-экономикалық жағдайдың нашарлау тәуекелдері)	3-санат (тұрақты әлеуметтік-экономикалық жағдай)
1. қала құраушы ұйым өндірістік қызметін тоқтатты және (немесе) мұндай ұйымға қатысты дәрменсіздік (банкроттық) бойынша іс қозғалды 2. қала құраушы ұйым қызметкерлерінің орташа тізімдік санының 3 пайызынан асатын мөлшерде осындай ұйым қызметкерлерін жоспарлы түрде босату туралы ақпарат бар; 3. нарық конъюнктурасы және (немесе) қала құраушы ұйым қызметін жүзеге асыратын саланың дамуы қолайсыз деп бағаланады; 4. муниципалдық құрылымда тіркелген жұмыссыздық деңгейі елдегі орташа жұмыссыздық деңгейінен 2 есе немесе одан да көп; 5. муниципалдық құрылымдағы әлеуметтік-экономикалық жағдайды халық қолайсыз деп бағалайды (Ресей Федерациясының Федералды күзет қызметі жүргізген әлеуметтік сауалнамалардың нәтижелері бойынша).	1. қала құраушы ұйым қызметкерлерінің орташа тізімдік санының 3 пайызынан асатын мөлшерде осындай ұйым қызметкерлерін жоспарлы түрде босату туралы ақпарат бар; 2. муниципалдық құрылымда тіркелген жұмыссыздық деңгейі Ресей Федерациясының орташа жұмыссыздық деңгейінен асып түседі.	1. қала құраушы ұйым муниципалдық құрылымның аумағында өндірістік қызметті жүзеге асырады; 2. қала құраушы ұйым қызметкерлерінің орташа тізімдік санының 3 пайызынан асатын мөлшерде осындай ұйым қызметкерлерін босату жоспарланғаны туралы ақпарат жоқ; 3. муниципалдық құрылымда тіркелген жұмыссыздық деңгейі Ресей Федерациясындағы жұмыссыздықтың орташа деңгейінен аспайды; 4. муниципалдық құрылымдағы әлеуметтік-экономикалық жағдайды халық қолайлы деп бағалайды (Ресей Федерациясының Федералды күзет қызметі жүргізген әлеуметтік сауалнамалардың нәтижелері бойынша).
Ескерту – Автор дереккөз бойынша құрастырған		

Қазақстанда моноқалаларды жіктеу үшін мынадай өлшемшарттар пайдаланылды (2-кестені қараңыз).

2 – кесте. Қазақстандық тәжірибеден моноқаланың келешегі мен келешегі жоқтығының өлшемшарттары

Моноқала келешегінің өлшемшарттары	Моноқаланың келешегі жоқтығының өлшемшарттары
1) қаржы-шаруашылық қызметінің көрсеткіші оң, тұрақты табиғи-шикізат факторы (кен қорының сарқылу қаупі жоқ, өндірілген өнімге тұрақты сұраныс және т.б.) бар қала құраушы кәсіпорынның болуы: өндірудің ағымдағы деңгейінде келешекте 25-30 жылға пайдалы қазбалар қорларының болуы; қала құраушы кәсіпорынның өніміне тұрақты сұраныс және өндіріс көлемін төмендетуге қабілетті факторлардың болмауы; 2) ірі көлік дәліздерінің (авто – және темір жолдардың) қиылысында орналасқан моноқалалар: моноқаланың халықаралық немесе республикалық маңызы бар авто – немесе темір жол магистральдарында орналасуы; логистикалық инфрақұрылымды (теміржол станциялары, қоймалар) ұйымдастыру мүмкіндігі; 3) моноқаланың облыстық немесе республикалық маңызы бар ірі қалаға тікелей жақын немесе агломерация құрамында орналасуы; 4) моноқалаларда бірегей әлеуеттің болуы (табиғи-ресурстық, географиялық, тарихи): келешекте моноқалаға тікелей жақын жерде игеруге және өңдеуге болатын пайдалы қазба қорларының болуы; әлеуеттің басқа түрлерінің (рекреациялық, ерекше қорғалатын табиғи аумақтар), ғылыми және инновациялық әлеуеттің болуы;	1) ірі қалалардан және негізгі көлік дәліздерінен шалғай орналасу (75 және одан да көп км немесе 1 сағаттық қолжетімділік): моноқаланың тұйық орналасуы (республикалық маңызы бар автомобиль жолдары мен теміржол жолдарының болмауы); моноқаланы басқа қалалармен және аймақтармен байланыстыратын көлік инфрақұрылымы өте тозған күйде; 2) қала халқының тұрақты кетуі (санның азаюы): соңғы 10 жылдағы көші-қон сальдосының теріс динамикасы (халық санының азаюы негізінен еңбекке қабілетті халықтың жоғары біліктілігімен байланысты); 3) таусылған минералды-шикізат базасы: кендегі пайдалы компоненттің төмендеуі; өндірудің ағымдағы қарқыны сақталған кезде шикізат қорларының 5-10 және одан аз жылға жетуі; 4) қала құраушы кәсіпорындағы өндіріс көлемінің төмендеуі және оның өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігінің болмауы: соңғы 10 жылда қала құраушы кәсіпорындағы өндіріс көлемінің айтарлықтай қысқаруы; 5) әлеуметтік-инженерлік инфрақұрылымның апатты тозуы: апатты тұрғын үйдің жоғары үлесі;

	су, электр, жылу инфрақұрылымы-ның тозуы 80%-дан асады; денсаулық сақтау, білім беру, мәдениет нысандары 70%-ға тозған;
5) әлеуметтік-инженерлік инфрақұрылым дамыған кезде мемлекеттік, білім беру, медициналық, инфрақұрылымдық, көліктік-логистикалық, қаржы-делдалдық, мәдени-демалыс және өзге де сервистік қызметтердің кең ауқымын, оның ішінде іргелес ауылдық аумақтарға көрсетуге қабілетті моноқалалар; 6) белсенді жұмыс істеп тұрған шағын кәсіпорындардың үлесі: қалада дамыған шағын және орта кәсіпкерліктің болуы (қызмет көрсету саласында, өңдеуші өнеркәсіпте және т.б.); қалада жұмыс істейтін техникалық және кәсіптік білім (ТЖКБ) беретін оқу орындарының болуы; 7) кадрлық әлеует: моноқалада жоғары білікті техникалық мамандардың, оның ішінде қала құраушы кәсіпорында жұмыспен қамтылғандардың болуы; 8) қолайлы экологиялық жағдай: экологиялық апат аймақтарынан тыс экологиялық нормалардың жоғары асып кетуімен ластану көздерінің болмауы; 9) халықтың табысы: халықтың табысы республикалық орташа деңгейге тең немесе одан жоғары.	6) қолайсыз экологиялық жағдай: қала аумағының экологиялық апат аймағында орналасуы және экологиялық нормалардан жоғары ластану көздерінің болуы; 7) жұмыссыздық деңгейі: облыстық орташа мәнінен асады; 8) өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың үлесі: облыстық орташа мәннен асады; 9) халықтың табысы: облыстық орташа көрсеткіштерден аз.
Ескерту – Автор құрастырған	

Қазақстандық тәсілдемеден айырмашылығы, моноқалаларды ресейлік жіктеу қарапайымырақ. Барлығы 5 шартты көрсеткіш енгізілген болса, қазақстандық тәжірибеде 9 құрайды.

Сонымен қатар, маңызды факт бар: мәселен, социологиялық сауалнама нәтижелері бойынша моноқаладағы әлеуметтік-экономикалық

жағдайды зерттеуді Ресей Федерациясының Федералды күзет қызметі жүзеге асырады (КСРО МҚБ 9-шы басқармасына ұқсас).

Ақпарат жинаудың мұндай ерекше тәсілі сенімдірек деректерді алуға ұмтылу немесе жергілікті билік пен үкіметтік емес ұйымдардың деректеріне сенімсіздікпен байланысты болуы мүмкін. Осылайша, әлеуметтік сауалнама жүргізу барысында алынған ақпараттың, сондай-ақ арнайы қызмет деңгейіндегі жауапкершіліктің саяси-экономикалық маңыздылығы артады.

Қазақстанда Моноқалаларды дамытудың 2012-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының қолданылу кезеңінде моноқалаларды жоғары, орташа, төмен деп 3 санатқа бөлу жергілікті атқарушы органдардың деректері бойынша жүзеге асырылды.

Сондай-ақ, ресейлік тәжірибеде «Моноқалаларды дамыту қоры» коммерциялық емес ұйымының қызметін бөліп көрсету қажет. Қорды қаржыландыру федералды бюджеттен субсидиялар беру арқылы жүзеге асырылды. 2014-2016 жж. кезеңінде қорға шамамен 3 млрд рубль (15 млрд теңге) бөлінді. Қазақстанда мұндай қор жоқ.

2021 жылы РФ Үкіметі Моноқалаларды дамыту қорын (бұдан әрі – Қор) жою туралы шешім қабылдады. Қазіргі уақытта жобалардың бір бөлігін ВЭБ. РФ мемлекеттік даму корпорациясы жүзеге асырады (үйлестірілген ұйымдар: Технологикалық даму агенттігі, Корпорация МСП, РОСНАНО, Ресейдің ақпараттық технологияларды дамыту қоры, Ресейдің экспорттық орталығы, Инфрақұрылымдық және білім беру бағдарламалары қоры, Өнеркәсіпті дамыту қоры, «Сколково» қоры, Инновацияларды қолдау қоры. Еншілес ұйымдар: БелВЭБ банкі, ВЭБ.ДВ, ВЭБ Инжиниринг, ВЭБ Инфраструктура, МЖӨ ұлттық орталығы, Про-Город, Развивай.рф, VEB Ventures).

Моноқалаларды дамыту қорының жұмыс істеу тарихын (қаржыландыру мәселелері және қордың міндеттері) қарастырайық.

Ережеге сәйкес, субсидиялар қала құраушы ұйымдардың қызметімен байланысты емес жұмыс орындарын құру, моноқалаларға инвестициялар тарту, қалалық ортаны дамыту және моноқалалардағы әлеуметтік инфрақұрылым объектілерін салу және (немесе) қайта құру, сондай-ақ аумақтарында федералдық сипаттағы төтенше жағдай

туындаған моноқалаларда инвестициялық жобаларды іске асыруды қолдау үшін жіберіледі.

Қор Экономикалық даму министрлігі үшін жобалық кеңсе қызметін атқарады. Қордың жыл сайынғы қаржыландыруы ұсынылған ақпаратқа байланысты (негізгі көрсеткіштер: Қор моноқалалар үшін жобаларға субсидиялар беруі және осы фактіні құжаттамалық растауы тиіс (мысалы, бірінші жылы Қор өңірлерге жобаларға 50% қаражат, екінші жылы 100 (+50%) қаражат жіберуі тиіс), сондай-ақ Қордың салықтарды, алымдарды және бюджет жүйесінің бюджеттеріне төленетін басқа да міндетті төлемдерді төлеу бойынша берешегі болмауы тиіс).

Қор субсидияларды келесі қызметтер үшін жібере алады (осы позициялар бойынша Қордың қаржылық жоспары құрылады) [5]:

а) Ресей Федерациясы субъектілерінің бюджеттері мен муниципалдық құрылым бюджеттерінің шығыстарын Ресей Федерациясының субъектілері жасасуға жоспарланған шарттар бойынша, сондай-ақ Қор мен Ресей Федерациясының субъектілері арасында жасалған шарттар негізінде ұсынған жобалық төлқұжаттар негізінде Қор есептеген жоспарлы шығыстар көлемінде келесі мақсаттарда бірлесіп қаржыландыру:

- моноқалалардағы инвестициялық жоба бастамашыларының инвестициялық жобаларды іске асыру үшін қажетті инфрақұрылым объектілерін (әлеуметтік инфрақұрылым объектілерін қоспағанда) салу және (немесе) қайта құру жөніндегі іс-шараларды - әрбір объекті бойынша шараны іске асырудың жалпы құнының 95 пайызына дейінгі мөлшерде жүзеге асыру;

- моноқалаларда пайдаланылатын, оның ішінде басқа жеке және заңды тұлғалардың мұқтаждары үшін аталған инфрақұрылым объектілерін қайта құру жөніндегі іс-шараларды – технологиялық параметрлері салыстырмалы моноқалалардағы инвестициялық жобалардың ғана қажеттіліктерін қанағаттандыратын инфрақұрылым объектілерін салу құнынан аспайтын, бірақ ұсынылатын техникалық шешімдердің қаржылық-экономикалық және техникалық тиімділігі расталған жағдайда әрбір объекті бойынша іс-шараны іске асырудың жалпы құнының 95 пайызынан аспайтын мөлшерде жүзеге асыру;

- әлеуметтік инфрақұрылым объектілерін салу және (немесе) қайта салу жөніндегі іс-шараларды – тұрақты халық саны 50 мың адамға дейінгі моноқалалардағы әрбір объект бойынша іс-шараны іске асырудың жалпы құнының 50 пайызына дейінгі мөлшерде жүзеге асыру;

- концессиялық келісімдерді, мемлекеттік-жекешелік әріптестік және муниципалдық-жекешелік әріптестік туралы келісімдерді іске асыру шеңберінде инфрақұрылым объектілерін салу және (немесе) қайта құру жөніндегі іс-шараларды іске асыру;

б) инвестициялық жобаларды дайындауға және (немесе) қаржыландыруға қатысуға жәрдемдесу:

- моноқалаларда – инвестициялық жобалардың бастамашылары жасасуға жоспарланған келісімдер бойынша инвестициялық жобалардың бастамашылары ұсынған инвестициялық жобалардың төлқұжаттары негізінде, сондай-ақ инвестициялық жобаларды іске асыру шеңберінде жасалған келісімдер негізінде Қор есептеген жоспарланатын шығындар мөлшерінде инвестициялық жобалардың бастамашыларына қарыздар беру нысанында;

- аумақтарында федералдық сипаттағы төтенше жағдай туындаған моноқалаларда – инвестициялық жобалардың бастамашылары жасасуға жоспарланған келісімдер бойынша ұсынған инвестициялық жобалардың төлқұжаттары негізінде, сондай-ақ инвестициялық жобаларды іске асыру шеңберінде жасалған келісімдер негізінде Қор есептеген жоспарланатын шығындар мөлшерінде күрделі салымдарды және (немесе) ағымдағы қызметті қаржыландыру үшін инвестициялық жобалардың бастамашыларына қарыздар беру нысанында;

в) Қордың моноқалаларды дамыту жобалары бойынша жобалық кеңсе функцияларын орындауына байланысты шығыстарды қаржылық қамтамасыз ету.

г) моноқалаларды дамыту жобаларын басқаратын командаларды қалыптастыру.

Субсидия есебінен моноқалаларды дамыту жобаларын басқаратын әрбір командадан ең көбі 5 адамға оқытуды ұйымдастыруды қаржылық қамтамасыз ету жүргізіледі.

д) Қор қызметкерлерінің жалақысына (еңбекақысына) шығыстар бабын бөлуді қоса алғанда, Қордың әкімшілік-шаруашылық шығыстарын қаржылық қамтамасыз ету.

Сондай-ақ, Ресейде «2016-2025 жж. арналған моноқалаларды кешенді дамыту» басым бағдарламасы қабылданды.

Бағдарламаның мақсаты – моноқалалардың қала құраушы кәсіпорындардың қызметіне тәуелділігін азайту, сондай-ақ «Көркейтудің бес қадамы» іс-шараларын іске асыру арқылы моноқалалардағы қалалық ортаның сапасын жақсарту.

Бағдарламаның ерекшелігі (жоспарлау және бақылау элементі ретінде) келесі нысандардағы бағдарламалық іс-шараларды аяқтау кезеңдері болып табылады: нәтижені бақылау нүктесі/ көрсеткішті бақылау нүктесі/аяқтау кезеңі.

Осылайша, үлкен міндет немесе мақсат бағдарламадағы бақылау нүктелері бар логикалық тізбекке құрылған көптеген әрекеттерге (іс-шараларға) бөлінеді. Мәселен, моноқалалардың медициналық мекемелерін жедел жәрдем көліктерімен жарақтандыру шеңберінде мынадай әрекет алгоритмі жүзеге асырылады (3-кесте):

**3 – кесте. 2016-2025 жж. арналған моноқалаларды кешенді дамыту
бағдарламасының элементі**

Кезеңнің, бақылау нүктесінің атауы	Аяқтау түрі	Мерзімі
1. Моноқалалардағы медициналық ұйымдардың отандық өндірістің В және С кластарын жедел медициналық жәрдем автомобильдерімен жарақтандыру қажеттілігіне талдау жүргізілді	Бақылау нүктесі	29 желтоқсан 2016 ж.
2. Моноқалалардың тұрғындарына жедел медициналық көмек көрсететін медициналық ұйымдар анықталған нақты қажеттілікті негізге ала отырып, отандық өндірістің В және С кластарындағы жедел медициналық жәрдем автомобильдерімен жарақтандырылған	Іс-шара аяқталды	1 желтоқсан 2017 ж.
Ескерту – автор құрастырған		

Сонымен қатар, егер бағдарлама кезеңін іске асыруға қосымша факторлар (корпорациялар, моноқалалар, кәсіпкерлер және т.б.) қатысса,

онда бақылау нысанында интеграциялық бақылау нүктесі ұғымы пайдаланылады.

Қазақстан үшін моноқалаларда іске асырылатын ұлттық жобалардың іс-шараларын жоспарлау мен іске асырылуын бақылаудың осы тәжірибесін қабылдауға болады.

Ресейдегі моноқалалардың дамуын қолдау мақсатында моноқалаларды қолдау шараларының бірыңғай тізімі жасалды (140-тан астам шара, 20-дан астам ұйым).

Анықтама: тізімді Ресейдің Экономикалық даму министрлігі атқарушы биліктің жоғары органдарымен – Өнеркәсіп және сауда министрлігі, Еңбек министрлігі, Экономикалық даму және интеграция жөніндегі Үкіметтік комиссия жанындағы моноқалаларды жаңғырту жөніндегі жұмыс тобы, Моноқалаларды дамыту қоры, Стратегиялық бастамалар агенттігі, Өнеркәсіпті дамыту қоры, ТҮКШ реформалауға жәрдемдесу қоры, сондай-ақ бірқатар ведомстволар, мемлекет қатысатын банктер және қоғамдық ұйымдармен [6-8] бірлесіп дайындады.

Тізім РФ Экономикалық даму министрлігінің және «Моноқалаларды дамыту қоры» коммерциялық емес ұйымының ресми Интернет-ресурсында орналастырылған. Осылайша, бұл қолдау шаралары туралы ақпаратты барлық мүдделі тұлғалар үшін ашық және қолжетімді етуге мүмкіндік береді.

Қазақстанда моноқалаларды қолдау шараларының мұндай бірыңғай тізбесі жоқ.

2014 жылдың соңында Ресейде «Ресей Федерациясындағы әлеуметтік-экономикалық озық даму аумақтары туралы» (бұдан әрі – ОӘЭДА) Федералдық заң қабылданды.

ОӘЭДА құру – бұл монобейінді моноқалаларды қолдау шараларының бірыңғай тізбесіне енгізілген іске асыруға арналған №1 шара.

Заңнамаға сәйкес ОӘЭДА әлеуметтік-экономикалық жағдайдың нашарлау қаупі бар моноқалаларда және Ресей Федерациясының Үкіметі бекіткен тізбеге (Ресей Федерациясы Үкіметінің 26.04.2017 N 494 Қаулысы) енгізілген тұрақты әлеуметтік-экономикалық жағдайы бар моноқалалардың аумақтарында құрылады.

ОӘЭДА – бұл инвестицияларды тарту, жеделдетілген ӘЭД қамтамасыз ету және моноқалалар халқына жайлы жағдайлар жасау үшін қолайлы жағдайлар қалыптастыру мақсатында кәсіпкерлік және өзге де қызметті жүзеге асырудың ерекше құқықтық режимі бар аумақ. Мұндай аумақтарды құрудың мақсаты инвестициялар тарту, жаңа жұмыс орындарын құру, моноқаланың экономикасын әртараптандыру болып табылады.

Қазақстанда АЭА (13 арнайы экономикалық аймақ) және ИА (36 индустриялық аймақ) бар. Бірыңғай оператор «QazIndustry» қазақстандық индустрия және экспорт орталығы» АҚ болып табылады, ол осы аумақтардың инвестициялық тартымдылығын ілгерілетумен және арттырумен айналысады.

Бұл ретте, Қазақстанның барлық моноқалаларында индустриялық аймақтар жоқ (Екібастұз бен Саранда бар).

Осылайша, Ресейдегі моноқалаларды дамыту аумақтық даму мәселелерін, сондай-ақ үкіметтің жедел қаулыларын қозғайтын тиісті заңдарды қабылдау және әртүрлі салалық қолдау шараларын жүзеге асыру арқылы заңнамалық деңгейде (мысалы, ОӘЭДА) жүзеге асырылады деген қорытынды жасауға болады.

Сонымен қатар, аумақтық қайта құрудың қосымша факторы – құрылған даму институттары (мысалы, Моноқалаларды дамыту қоры), сондай-ақ басқа ұйымдар (мысалы, ВЭБ.РФ тобы) [9-11].

Институционалды түрде бұл ұйымдардың қызметі елдің федералды құрылымының белгілі бір кедергілерін айналып өтіп, соның ішінде моноқалалардағы жобаларды қаржыландырудың қосымша көздері ретінде (шығындарды бірлесіп қаржыландыру, инвестициялық жобаларды дайындауға жәрдемдесу, басқарушылардың кәсіби командаларын қалыптастыру және т.б.) Ресейдің шалғай және тоқыраулы аймақтарымен тігінен интеграцияланған байланыстар құруға мүмкіндік берді.

Сондай-ақ 10 жылдық кезеңге арналған ұзақ мерзімді бағдарламаларды қабылдау түріндегі стратегиялық бастамаларды бөліп көрсету қажет (мысалы, «2016-2025 жж. арналған моноқалаларды кешенді дамыту»).

1.3. Әлеуметтік-экономикалық жағдай мен даму әлеуетін кешенді бағалау үшін интегралды көрсеткіштерді есептеу әдістемесі

Көптеген қалалардың қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайы бірыңғай тәсілді қолдану және жеке қабылданған қалалық білім беру ерекшеліктерін ескермеу салдарынан аймақтық саясат шараларының тиімділігінің төмендігін көрсетеді. Пәрменді басқару шешімдері моноқалалардың әлеуметтік-экономикалық жай-күйі мен даму әлеуетін бағалау жүйесінің нәтижелеріне негізделуге тиіс.

Мұндай болмағандықтан, осы зерттеу шеңберінде демографиялық үрдістердің ықпалын және келешек өлшемшартын (қалалық елді мекеннің ОДҚ әсер ету аймағында орналасуы) ескере отырып, әлеуметтік-экономикалық жай-күйі мен әлеуетін кешенді бағалауды жүргізу үшін интегралдық көрсеткіштерді есептеу әдістемесін әзірлеу басталды. Кешенді бағалау әдістемесі қалаларды дамытуға сараланған тәсілге негізделген даму сценарийлерін қолдану үшін негіз болады [12].

Бұл тәсілдеменің мәні елді мекендерді топтармен байланыстыру болып табылады, онда олардың тиесілігі әлеуметтік-экономикалық сала жай-күйінің деңгейімен және даму әлеуетімен анықталады. Әрбір топ үшін одан әрі өңірлік саясаттың бірыңғай векторлары айқындалатын болады. Бұл жағдайда топтардың саны ұсынылған сценарийлер санына сәйкес келеді. Олардың неғұрлым егжей-тегжейлі шаралар кешенін әзірлеуді көздейтінін атап өту маңызды, олар, ең дұрысы, фокус-топтық талқылаулар форматында негізгі факторлардың тікелей қатысуымен әзірленуі тиіс. Бұл жағдайда негізгі стейкхолдерлердің (өңірлік билік органдарының, бизнестің, сарапшылар қоғамдастығының және халықтың) мүдделері мен пікірлері ескеріліп, стратегиялық құжаттарда тіркелетін болады.

Зерттеу бірнеше кезеңдерді жүзеге асыруды қамтиды [13]:

- 1) 13 бағыт бойынша топтастырылған экономикалық, әлеуметтік және демографиялық сипаттағы дамудың негізгі 78 көрсеткішін жинақтау, өңдеу және талдау;
- 2) моноқалалардың даму әлеуетін есептеу және бағалау;
- 3) Әлеуметтік-экономикалық жай-күйінің қол жеткізілген деңгейіне және даму әлеуетіне байланысты қалаларды топтарға бөлу.

1-кезең. 13 бағыт бойынша топтастырылған экономикалық, әлеуметтік және демографиялық сипаттағы дамудың 78 негізгі көрсеткішін жинақтау, өңдеу және талдау;

Әлеуметтік-экономикалық жағдайды бағалау 2014-2020 жж. арналған негізгі көрсеткіштерді динамикалық талдауды көздейді. Көрсеткіштерге қол жеткізу туралы деректерді 4-кестеде көрсетілген пішім бойынша жергілікті атқарушы органдар ресми түрде ұсынады.

4 – кесте. ЖБО үшін негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштер бойынша ақпарат жинау пішімі

№	Атауы	Өлшем бірл.	
	1 Қаланың сипаттамасы		
1.1	Ауданы	км ²	
1.2	Халық тығыздығы	адам/км ²	
	2 Экономика		
2.1	Өнеркәсіп	млн.теңге	
2.2	Тау-кен өнеркәсібі	млн.теңге	
2.3	Өңдеу өнеркәсібі	млн.теңге	
2.4	Негізгі капиталға инвестициялар	млн.теңге	
2.5	Көрсетілген қызметтер көлемі	млн.теңге	
	3 Қаржылық тұрақтылық		
3.1	Жергілікті бюджеттің нақты түсімдері (трансферттерді, субвенцияларды есепке алмағанда)	млн.теңге	
3.2	Жергілікті бюджет шығыстары	млн.теңге	
3.3	Жергілікті бюджет тапшылығы/профициті	млн.теңге	
3.4	Трансферттер	млн.теңге	
	4 Шағын және орта бизнес (кәсіпкерлік)		
4.1	ШОК субъектілерінің тауарларды, жұмыстар мен қызметтерді өндіру көлемі	млн.теңге	
4.2	Тіркелген ШОК субъектілерінің саны	бірл.	
4.3	Жұмыс істейтін ШОК субъектілерінің саны	бірл.	
4.4	Қаланың жалпы жұмыспен қамтылғандар санынан ШОК секторында жұмыспен қамтылғандардың үлесі	%	
4.5	Берілген гранттар саны	бірл.	
4.6	Гранттар саны	млн.теңге	
4.7	Субсидиялар саны	бірл.	
4.8	Субсидиялар сомасы	млн.теңге	
4.9	Шағын несиелер саны	бірл.	
4.10	Шағын несиелер сомасы	млн.теңге	
4.11	Кепілдендірілген несиелер саны	бірл.	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОҚАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

4.12	Кепілдендірілген несиелер сомасы	млн.теңге	
5 Инженерлік-көлік инфрақұрылымы			
5.1	Қаладағы қанағаттанарлық жағдайдағы автомобиль жолдарының үлесі	%	
5.2	Қаладағы автомобиль жолдарының жалпы ұзындығы	км	
5.3	Кәріз желілерінің тозуы	%	
5.4	Жылу желілерінің тозуы	%	
5.5	Су жіберу желілерінің тозуы	%	
5.6	Электр беру желілерінің тозуы	%	
5.7	Газ жіберу желілерінің тозуы	%	
5.8	Орталықтандырылған сумен қамтамасыз ету	%	
5.9	Орталықтандырылған су тартумен қамтамасыз ету	%	
5.10	Тұрғын үй қоры	м2	
5.11	Жалпы тұрғын үй қорындағы апатты және тозған тұрғын үйлердің үлесі	%	
5.12	Су құбырымен жабдықталған жалпы тұрғын үй қорының үлес салмағы	%	
5.13	Кәрізбен жабдықталған жалпы тұрғын үй қорының үлес салмағы	%	
5.14	Орталық жылытумен жабдықталған жалпы тұрғын үй қорының үлес салмағы	%	
5.15	Табиғи газбен жабдықталған жалпы тұрғын үй қорының үлес салмағы	%	
6 Демография			
6.1	Халық саны, барлығы	адам	
6.2	Жас құрылымы бойынша:		
6.3	0-14 аралығында	адам	
6.4	15-49 аралығында	адам	
6.5	50-63 аралығында	адам	
6.6	64+	адам	
6.7	Көші-қон сальдосы	адам	
6.8	Табиғи өсу	адам	
7 Еңбек нарығы			
7.1	Экономикалық белсенді халық	адам	
7.2	Жұмыспен қамтылған халық саны, оның ішінде	адам	
7.3	- ауыл шаруашылығы, аңшылық және орман шаруашылығы, балық аулау, балық шаруашылығы	адам	
7.4	- өнеркәсіп	адам	
7.5	- құрылыс	адам	
7.6	- қызмет көрсету саласы	адам	
7.7	Жұмыссыздар саны	адам	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОҚАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

7.8	Жұмыссыздық деңгейі	%	
7.9	Өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық саны	адам	
8 Халықтың өмір сүру деңгейі			
8.1	Қала бойынша орташа айлық жалақы	теңге	
8.2	Облыс бойынша орташа айлық жалақы	теңге	
8.3	Жан басына шаққандағы тұрғын үймен қамтамасыз ету	м²	
9 Денсаулық сақтау			
9.1	Стационарлық көмек көрсететін ұйымдардың саны	бірл.	
9.2	Стационарлық көмек көрсететін ұйымдардағы төсек саны	төсек-орын	
9.3	Амбулаториялық-емханалық ұйымдардың саны	бірл.	күніне адам
9.4	Амбулаториялық-емханалық ұйымдардың өткізу қабілеті (қуаты), ауысымдағы келулер саны		
10 Білім беру			
10.1	Мектеп жасына дейінгі балаларды мектепке дейінгі білім берумен қамту	%	
10.2	Балаларды орта біліммен қамту	%	
10.3	Техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының саны	бірл.	
10.4	Техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдары оқушыларының саны	адам	
11 Мәдениет және спорт			
11.1	Мәдениет нысандарының саны	бірл.	
11.2	Дене шынықтыру-сауықтыру кешені нысандарының саны	бірл.	
12 Экология			
12.1	Атмосфералық ауаның ластану деңгейі	нормада/ нормадан жоғары	
12.2	ЖЭК объектілерінің саны	бірл.	
12.3	Энергия өндірудің жалпы көлемінен ЖЭК қамтамасыз етілу үлесі	%	
12.4	ҚТҚ кәдеге жарату	%	
13 Келегішінің болуы			
13.1	Республикалық маңызы бар темір жолдар мен автомобиль жолдарына дейінгі қашықтық	км	
13.2	Мамандануды ескере отырып даму әлеуеті (экономикалық, табиғи-ресурстық, географиялық, тарихи):	Қысқаша анықтама	
13.3	Қолданыстағы курорттық-профилактикалық аймақ		
13.4	Рекреациялық аймақ		
13.5	Көлдер, ормандар, өзендер		
13.6	Тарихи-өлкетану объектілері		
Ескерту – автор құрастырған			

Негізгі көрсеткіштерді динамикалық бағалау

Көрсеткіштің жеті жылдық кезеңдегі динамикасы оң нәтижемен 5-кестеде көрсетілген алгоритм бойынша бағалау баллын анықтайды.

5 – кесте. Оң нәтижемен көрсеткіштің динамикасын бағалау

Көрсеткіш атауы	Балл
Әрбір өсу жылы үшін	1
Өзгеріссіз	0,5
Жылдың аяғында басына қарағанда көп	1
Мән жоқ немесе «0»	0
Ескерту – автор құрастырған	

Сол сияқты теріс нәтижемен көрсеткіштер бойынша (мысалы, инженерлік желілердің тозуы, жұмыссыздық деңгейі және т.б.) бағалау баллы 6-кестеде көрсетілген алгоритм бойынша анықталады.

6 – кесте. Теріс нәтижемен көрсеткіштің динамикасын бағалау

Көрсеткіш атауы	Балл
Әрбір төмендеу жылы үшін	1
Өзгеріссіз	0,5
Жылдың аяғында басына қарағанда аз	1
Мән жоқ немесе «0»	0
Ескерту – автор құрастырған	

Әр бағыт бойынша көрсеткіштердің максималды жиынтық мәні 7 баллды құрайды.

2-кезең. Моноқалалардың даму әлеуетін есептеу және бағалау

Қалалық елді мекендердің даму әлеуеті экономикалық және әлеуметтік-инженерлік инфрақұрылымның, салалардың, сондай-ақ шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің халықтың қажеттіліктері мен сұраныстарын қанағаттандырудағы бірлескен мүмкіндіктері тұрғысынан қарастырылады.

Әлеуетті бағалауды жүзеге асыру үшін оған барынша әсер ететін 51 әлеуметтік-экономикалық көрсеткіш бойынша 11 көмекші коэффициентті анықтау көзделген. Коэффициенттердің әсер ету дәрежесі (7-кесте) салмақ мәндерін (немесе үлес салмағын) орнату арқылы анықталады.

7 – кесте. Көмекші коэффициенттердің белгіленуі

1	Өнеркәсіп көлемінің коэффициенті $K_{пi}$
2	Инвестиция коэффициенті $K_{иi}$
3	Қаржы коэффициенті $K_{қi}$ (жұмыскерлер санына шаққандағы бюджетке түсімдер)
4	ШОБ көлемінің коэффициенті $K_{шобi}$
5	Қолданыстағы ШОБ коэффициенті $K_{қбi}$
6	Қартаю коэффициенті $K_{қартi}$
7	Орташа айлық жалақы коэффициенті $K_{оажi}$
8	Тұрғын үй қорының коэффициенті $K_{түқi}$
9	Денсаулық сақтау коэффициенті. стац $K_{зсi}$
10	Денсаулық сақтау коэффициенті. амбул. $K_{заi}$
11	Мектепке дейінгі білім беру коэффициенті $K_{мдбi}$
Ескерту – автор құрастырған	

Әрбір коэффициент үшін 8,9 кестелерде көрсетілген шарттар орындалуы керек:

8 – кесте. Моноқала үшін коэффициенттердің мәнін таңдау

Коэффициенттер үшін шарт	Балл мәні
$\text{ранг}(V_{ji})=1$	10
$\text{ранг}(V_{ji})<3$	9
$3 \leq \text{ранг}(V_{ji}) < 6$	8
$6 \leq \text{ранг}(V_{ji}) < 9$	7
$9 \leq \text{ранг}(V_{ji}) < 12$	6
$12 \leq \text{ранг}(V_{ji}) < 15$	5
$15 \leq \text{ранг}(V_{ji}) < 18$	4
$18 \leq \text{ранг}(V_{ji}) < 21$	3
$21 \leq \text{ранг}(V_{ji}) < 24$	2
$24 \leq \text{ранг}(V_{ji})$	1
Ескерту – автор құрастырған	

мұндағы:

V_{ij} - j қаласының зерттелетін кезеңдегі (2014-2020 жылдары) i көрсеткішінің орташа мәні:

i – көрсеткіш индексі, 1-ден 51-ге дейін өзгереді;

j – қала индексі, 1-ден 27-ге дейін.

9 – кесте. Шағын қалалар үшін коэффициенттер мәнін таңдау

Коэффициенттер шарты	Балл мәні
$\text{ранг}(V_{ji}) \leq 4$	10
$4 < \text{ранг}(V_{ji}) \leq 8$	9
$8 < \text{ранг}(V_i) \leq 12$	8
$12 < \text{ранг}(V_i) \leq 16$	7
$16 < \text{ранг}(V_i) \leq 20$	6
$20 < \text{ранг}(V_i) \leq 24$	5
$24 < \text{ранг}(V_i) \leq 28$	4
$28 < \text{ранг}(V_i) \leq 32$	3
$32 < \text{ранг}(V_i) \leq 36$	2

мұндағы:

V_{ij} - j қаласының зерттелетін кезеңіндегі (2014-2020 жылдары) i көрсеткішінің орташа мәні:

i – көрсеткіш индексі, 1-ден 51-ге дейін өзгереді;

j – қала индексі, 1-ден 41-ге дейін.

Қаланың әлеуметтік-экономикалық жай-күйінің бастапқы әлеуетін айқындау әрбір бағыт бойынша көрсеткіштердің орташа мәнін тиісті көмекші коэффициенттерге көбейту жолымен жүзеге асырылады. Осылайша жиынтық балл қалыптасады.

Егер моноқала ОДҚ ықпал ету аймағында орналасқан болса, түпкілікті әлеует барлық облыстар бойынша жалпы баллды 1,2 коэффициентке көбейту арқылы келешек өлшемшарттарын ескере отырып есептеледі. Ал егер қала шекаралық аймақта орналасса, 1,1-ге көбейтіледі.

Интегралдық көрсеткіштің қорытынды мәні қалаларды әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі мен әлеуеті бойынша саралау үшін негіз болып табылады.

3-кезең. Әлеуметтік-экономикалық жай-күйінің қол жеткізілген деңгейіне және даму әлеуетіне байланысты қалаларды топтарға бөлу.

Әлеуметтік-экономикалық жай-күй мен даму әлеуетін динамикалық талдауға негізделген кешенді бағалаудың әзірленген әдістемесі моноқалаларды интегралдық көрсеткіштердің алынған мәндеріне байланысты топтарға бөлуге мүмкіндік береді [14-16].

Моноқалалар үшін:

«Жоғары технологиялық даму» бірінші тобына интегралдық көрсеткіштердің сандық мәндері 600 баллға тең немесе одан асатын қалалық елді мекендер кіреді.

«Әлеуметтік-экономикалық саланың жедел дамуы» екінші тобында интегралдық көрсеткіштердің мәндері 500-ден 599 баллға дейін өзгереді.

«Тұрақтандыру аймағы» үшінші тобы 400-ден 499 баллға дейінгі жиынтық мәндермен сипатталады.

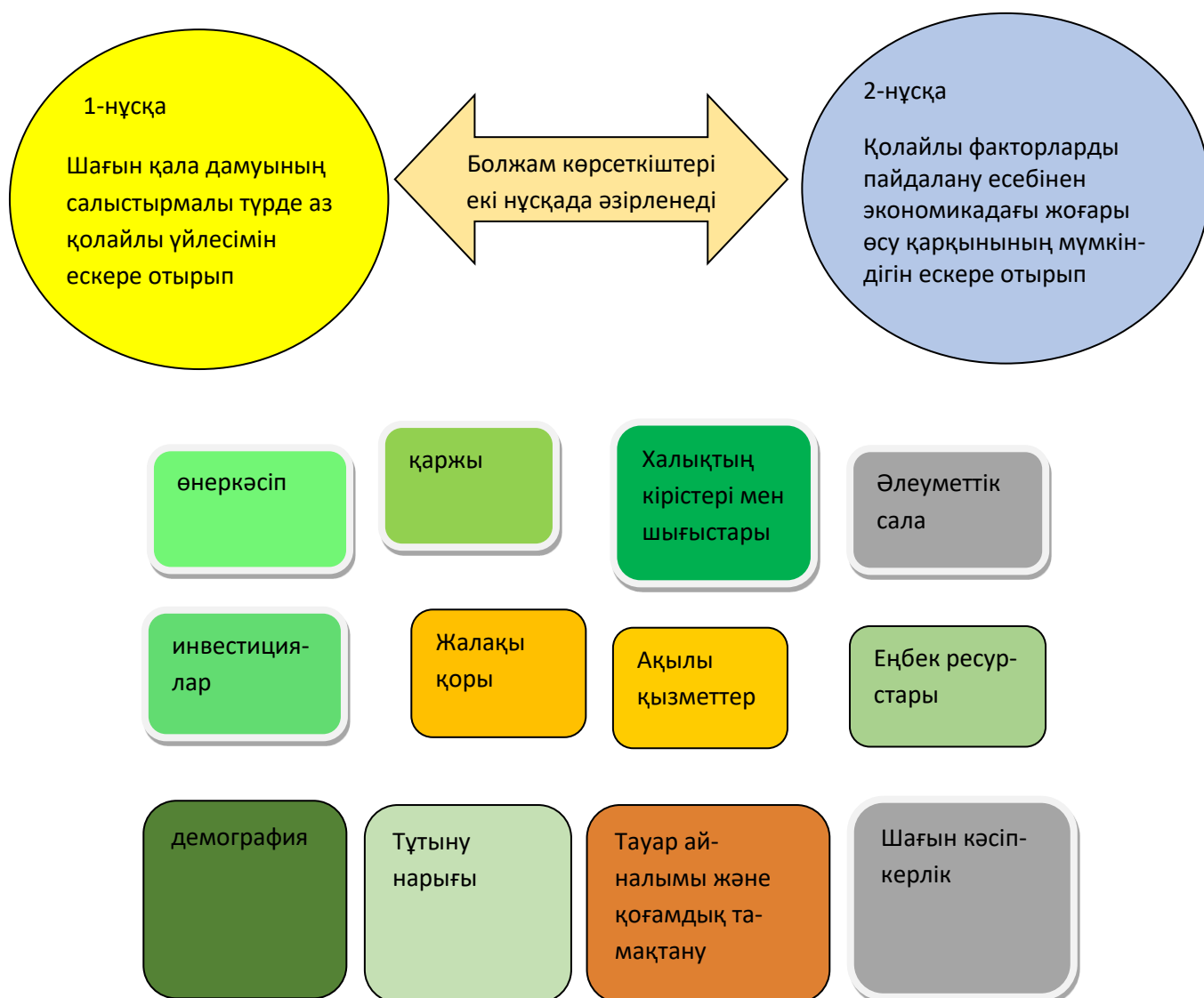
«Тоқырауын аймағы» төртінші тобы интегралды көрсеткіш мәндері 300-ден 399 баллға дейінгі ауқымдағы моноқалаларды қамтиды.

2. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОҚАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ЖАЙ-КҮЙІ МЕН ҮРДІСТЕРІН ТАЛДАУ

2.1. Моноқалалардың әлеуметтік-экономикалық дамуын талдау

Әлеуметтік-экономикалық дамуды талдау қалыптасудың жол берілетін жолдарын бірқатар ықтимал бағалауды қамтиды және экономикалық базаны; әлеуметтік-демографиялық жағдайды; өмір сүру деңгейін, халықты жұмыспен қамтуды және әлеуметтік қорғауды; әлеуметтік инфрақұрылымды; инвестициялық кешенді және қаржылық-бюджеттік қамтамасыз етуді қоса алғанда, аумақ экономикасының және оның халқының тыныс-тіршілігінің негізгі салаларын қамтуға міндетті (1-сурет).

1 – сурет. Шағын қаланың әлеуметтік-экономикалық даму болжамының бөлімдері
Ескерту – автор құрастырған

Қаржылық қызметтер, инвестициялар, коммуналдық мүлікті басқару және жекешелендіру салаларын дамыту.

Қазіргі уақытта Қазақстанда 27 моноқала бар. Географиялық жағдайына байланысты 9 моноқала облыс орталықтарына жақын орналасқан (Хромтау, Текелі, Теміртау, Абай, Саран, Шахтинск, Рудный, Ақсу, Кентау), 7 – шалғайдағы ірі моноқалалар (Степногорск, Құлсары, Балқаш, Жезқазған, Сәтпаев, Жаңаөзен, Екібастұз), 11 – шалғайдағы шағын қалалар (Риддер, Курчатов, Алтай, Серебрянск, Жаңатас, Қаратау,

Ақсай, Қаражал, Арқалық, Жітіқара, Лисаковск). Қазақстандық моноқалалардың көпшілігінің негізгі мамандануы пайдалы қазбаларды өндіру және оларды алғашқы өңдеу болып табылады.

2021 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша моноқалаларда 1 375,9 мың адам тұрды. Динамика бойынша 5 жыл ішінде моноқалалардағы халық саны 0,1%-ға немесе 2,1 мың адамға азайды. Халық санының азаюы негізінен елдің солтүстік және өнеркәсіптік аймақтарында орналасқан 14 моноқалада орын алды. Халық санының ең көп төмендеуі Арқалық (-9,3%), Қаражал (-7,7%), Серебрянск (-6,1%), Риддер (-5,1%) және Алтай (-4,6%) моноқалаларында байқалады. 13 моноқалада халық санының оң динамикасы байқалады. Бұл ретте айтарлықтай жоғары көрсеткіштер Жаңатас (+6,2%), Құлсары (+6,0%), Кентау (+5,5%), Сәтпаев (+5,0%) және Хромтау (4,7%) моноқалаларында байқалады.

Еңбек нарығындағы жағдай жұмыс күшінің және жұмыспен қамтылған халықтың қысқаруымен сипатталады. Мәселен, 2017-2020 жылдар аралығында жұмыс күші 2,8%-ға (817,6-дан 795 мың адамға дейін) қысқарды. Ең көп төмендеу Арқалық (28%-ға), Ақсу (12%-ға) және Степногорск (11%-ға) қалаларында байқалды. Сонымен қатар, Хромтау, Ақсай, Балқаш, Қаражал, Саран, Теміртау, Жітіқара және Кентау моноқалаларында жұмыс күшінің артуы байқалады.

Моноқалаларда жұмыспен қамтылғандар саны 4,1%-ға қысқарды (2017 жылғы 773 мың адамнан 2020 жылғы 741,6 мың адамға дейін). Бұл қала құраушы кәсіпорын қуаттарының «толық қамтылмауымен», сондай-ақ өмір сүру сапасының салыстырмалы түрде төмендігінен туындаған халықтың жағымсыз әлеуметтік әл-ауқатымен байланысты.

Нәтижесінде еңбекке қабілетті халық санының қысқаруы келешегі бар моноқалаларды дамытудың ұзақ мерзімді бағдарламаларын жүзеге асыруға кедергі болуы мүмкін.

Жұмыссыздық деңгейі төмендеп, 2020 жылы орташа есеппен 4,4%-ды (ҚР-да – 4,9%) құрады. Бұл ретте жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі (15-28 жас) 4,2%-ға дейін өсті (2017 жылы – 3,9%).

Елдегі моноқалалардан көші-қон ағынының үрдісі, ең алдымен, өмір сүру сапасының төмендігі мен жұмыссыздыққа байланысты артуда. 2020 жылдың қорытындысы бойынша 27 моноқаланың ішінде көші-қонның оң

сальдосы тек 6 қалада (Степногорск, Курчатов, Алтай, Серебрянск, Жаңаөзен, Кентау) қалыптасты. Қалған 21 моноқалада теріс көші-қон сальдосы байқалды.

Жалпы қорытындылар: Моноқалаларда халық санының қысқару үрдісі жалғасуда. Халық санының азаюымен қатар жұмыс күші де қысқарып, халықтың жұмыспен қамтылуы азаюда. Ең алдымен өндіруші салаларға негізделген моноқала экономикасының ерекшелігін ескерсек, келешекте халық санының одан әрі қысқару үрдісі сақталуы мүмкін [19].

Моноқалалар еліміздің экономикалық дамуына зор үлес қосуда. 2021 жылдың 11 айының қорытындысы бойынша моноқалалардағы негізгі капиталға 6 трлн теңгеге жуық қаржы тартылды. Бұл еліміздегі негізгі капиталға салынған инвестиция көлемінің жартысынан астамын (53%) құрайды. 2016-2020 жылдардағы динамика бойынша қалалардың көпшілігінде өсім байқалады. Жоғары өсім Кентау (5,6 есе), Қаражал (5,5 есе), Степногорск (4,6 есе), Жезқазған (3,6 есе) және Шахтинск (3,6 есе) қалаларында байқалады. 2021 жылдың 11 айында моноқалаларда 9,3 трлн теңгеге өнеркәсіп өнімі өндірілді, бұл республикалық өнеркәсіп өндірісінің жалпы көлемінің 28% құрайды. Сонымен қатар моноқалалардың көпшілігінде өнеркәсіп шикізатты өндіруге және оларды алғашқы өңдеуге негізделген. Осыған байланысты бірқатар моноқалалардың (мысалы, Жаңаөзен мен Арқалық) экономикасы үшін шикізат қорының сарқылуы күрделі мәселені туындатып тұр. Ұзақ мерзімді келешекте бұл процесс басқа моноқалаларға да әсер етеді. Тәуекелдерді азайту және тұрақты даму қарқынын қамтамасыз ету мақсатында жалпы сомасы 3,1 млрд теңгеге 7 объектіде (Риддер, Хромтау, Жезқазған, Теміртау және Балқаш қалаларының маңында) геологиялық барлау жұмыстарын жүргізу жоспарлануда (2020 жылы – 850,1 млн теңге, 2021 жылы – 1 200,3 млн теңге, 2022 жылы – 1 045,6 млн теңге).

Моноқалалардың экономикасын әртараптандыру мақсатында зәкірлі инвестициялық жобалар жүзеге асырылуда. Бүгінгі таңда экономиканың шикізаттық емес секторларында 60 «зәкірлі жоба», оның ішінде: тау-кен металлургия өнеркәсібінде 16 жоба; химия өнеркәсібінде – 9 жоба, құрылыс индустриясында – 20 жоба, машина жасауда – 8 жоба,

АӨК – 7 жоба іске асырылуда. Бұл жобалар 9,6 мың жұмыс орнын құра отырып, жалпы сомасы 805,2 млрд теңгеге жүзеге асырылуда.

Моноқалалардың өзекті мәселелерін шешу үшін Әлеуметтік-экономикалық кешенді даму жоспарлары (бұдан әрі – КДЖ) іске асырылуда. Мәселен, Қарағанды облысының Жезқазған, Сәтпаев қалалары және Ұлытау ауданы бойынша 2022 жылға дейін (жалпы қаржыландыру 80 млрд теңге), Маңғыстау облысының Жаңаөзен қаласы үшін – 2025 жылға дейін (307 млрд теңге) және Павлодар облысының Екібастұз қаласы 2022 жылға дейін (20 млрд теңге) КДЖ әзірленді, ол ағымдағы жылдың қыркүйек айында өткен Үкімет отырысында қаралып, бекітілген болатын.

КДЖ негізгі мақсаты – жаңа жұмыс орындарын құру, өнеркәсіп пен ШОК өнімдерін шығару көлемін, халықтың тұрғын үймен қамтамасыз етілу деңгейін және т.б. ұлғайту.

Моноқалалардың экономикасын әртараптандыру факторы ретінде шағын және орта бизнесті қолдауға ерекше көңіл бөлінеді. Қаржы қаражаттарын (субсидиялар, гранттар, кепілдіктер, шағын несиелер) жүйелі пайдалану жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілерінің санын 1,2%-ға (2018 жылғы 86 522 бірліктен 2020 жылы 87 587 бірлікке дейін) арттыруға мүмкіндік берді.

Алайда олардың жалпы өнімінің көлемі 2018 жылмен салыстырғанда 34%-ға төмендеді (2020 жылы 620,8 млрд теңгеге қарсы 942,8 млрд теңге).

Моноқалаларда кәсіпкерлік субъектілері халықтың тұтынушылық сұранысын қанағаттандыруға бағытталған секторларда жұмыс істей отырып, дамуға жаңа серпін беруде.

Жекелеген моноқалаларда ШОК халықты қажетті тауарлармен және қызметтермен қамтамасыз ету бойынша рөл атқарып қана қоймай, қала құраушы кәсіпорындардан босатылған жұмыскерлерді жұмыс орындарымен қамтамасыз ету бойынша әлеуметтік функцияны атқаратынын атап өткен жөн.

Негізінен ШОК мемлекеттік қолдау шаралары қаржы құралдарын пайдалануға бағытталған. Мәселен, соңғы 3 жылда моноқалалардағы кәсіпкерлерге берілген гранттардың көлемі 3,5 есеге (63-тен 218 млн

теңгеге дейін), субсидиялар – 1,6 есеге (8,3-тен 13,5 млрд теңгеге дейін), шағын несиелер – 1,7 есеге (2,6-дан 4,5 млрд теңгеге дейін) ұлғайды.

Жалпы қорытындылар: Моноқалалар еліміздің дамуына зор үлес қосуда. Елдегі негізгі капиталға салынған инвестициялардың жалпы көлемінің жартысынан астамы (53%) моноқалалардың үлесіне тиеді; республиканың өнеркәсіп өнімінің 28 пайызы моноқалалардағы кәсіпорындарда өндіріледі. Сонымен қатар моноқалалардың экономикасы қызметі пайдалы қазбаларды өндіруге негізделген қала құраушы кәсіпорындарға қатты тәуелді. Олардың экономикасын әртараптандыру үшін зәкірлі инвестициялық жобалар жүзеге асырылуда. 3 моноқалада кешенді даму жоспарлары жүзеге асырылуда [20].

2.2. Бағыттар бөлінісінде моноқалалардың әлеуметтік-экономикалық жай-күйін кешенді бағалау

Қалалардың әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі аймақтық саясат тиімділігінің, мемлекеттік органдардың стратегияларды таңдау кезінде негізгі факторларды және аумақтық даму ерекшеліктерін есепке алу мүмкіндігінің көрсеткіші болып табылады.

Шетелдік тәжірибені зерделеу моноқалаларды одан әрі дамыту векторларын анықтау үшін көрсеткіштерді динамикалық талдаудың бір өзі жеткіліксіз екенін көрсетті. Бұл жағдайда даму факторларын анықтау және әлеуетті өсу аймақтарын анықтау мүмкіндігі жоқ. Осыған байланысты интегралдық көрсеткішті пайдалану негізінде әлеуметтік-экономикалық жағдайды және даму әлеуетін кешенді бағалау алгоритмін әзірлеу туралы шешім қабылданды.

Жүйелік мәселелердің болуын ескере отырып, оны іске асыру стратегиялық жоспарлау тұрғысынан орынды, өйткені ол динамика мен үрдістерді диагностикалауға бағытталған, соның негізінде мемлекеттік реттеудің тиісті тетіктерінің жиынтығы анықталады.

Кешенді бағалаудың артықшылықтарының бірі маманданулардың әртүрлілігін, ресурстармен қамтамасыз етілуін (жергілікті бюджетке түсетін түсімдерді қоса алғанда), геокеңістіктік орналасуын және жалпы аумақтың әлеуметтік тартымдылығын есепке алуға негізделген инклюзивті өңірлік саясат қағидаттарын іске асыру болып табылады.

Аудандардың әлеуметтік-экономикалық жағдайын динамикалық бағалау 1-бағыт «Қаланың сипаттамасы».

Моноқалалардың ішінде ең үлкен аумақты Қарағанды облысындағы Балқаш қаласы (5915,9 км²), Қарағанды облысындағы Сәтпаев қаласы (1103,2 км²) және Батыс Қазақстан облысындағы Ақсай қаласы (800 км²) құрайды. Ал ең аз аудан Жамбыл облысындағы Қаратау қаласына (30 км²), Жаңатас қаласына (32,5 км²) және Шығыс Қазақстан облысындағы Серебрянск қаласына (34,4 км²) тиесілі. Ауданы үлкен қалалар өте төмен тығыздықпен сипатталатынын атап өткен жөн.

Төмендегі кестеден халық тығыздығы жоғары қалалар – Жезқазған (1843,4 адам/ш.км), Қаратау (985,9 адам/ш.км), Жаңатас (684,8 адам/ш.км), Рудный (649,1 адам/ш.км), Теміртау (617,2 адам/ш.км) және т.б. екені көрініп тұр. Балқаш (13,3 адам/ш.км), Ақсай (49,6 адам/ш.км), Сәтпаев (63,0 адам/ш.км) қалаларының аумақтары үлкен болғандықтан, тығыздығы бір шаршы километрге 100 адамға жетпейді (10-кесте).

10 – кесте. Моноқалалардың негізгі сипаттамалары (ауданы мен тығыздығы)

Облысы	Қала	Ауданы	Халық тығыздығы	Халық саны
		км ²	адам/км ²	адам
Қарағанды	Жезқазған	47,0	1 843,4	86 642
Жамбыл	Қаратау	30,0	985,9	29 602
Жамбыл	Жаңатас	32,5	684,8	22 241
Қостанай	Рудный	193,0	649,1	129 621
ШҚО	Алтай	57,5	631,8	36 330
Қарағанды	Теміртау	300,7	617,2	185 561
ШҚО	Риддер	95,7	565,9	54 156
Алматы	Текелі	60,0	541,7	32 501
Қарағанды	Абай	54,1	524,2	28 371
Қостанай	Арқалық	61,6	464,1	28 223
Ақтөбе	Хромтау	58,0	453,4	26 310
Қостанай	Лисаковск	144,9	408,1	40 951
Ақмола	Степногорск	142,2	330,7	68 288
Қостанай	Жітіқара	107,9	323,7	48 800
Қарағанды	Саран	161,0	323,0	51 985
Павлодар	Ақсу	144,0	317,5	45 226
Маңғыстау	Жаңаөзен	515,0	286,6	147 186
Қарағанды	Шахтинск	205,0	284,9	57 176
ШҚО	Серебрянск	34,4	248,2	8 539

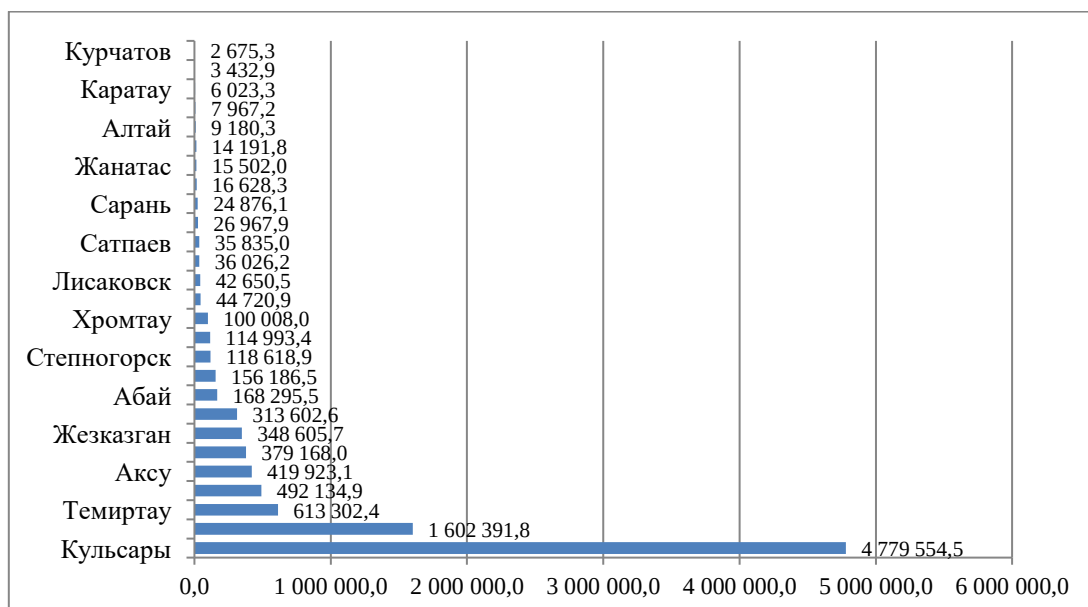
**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОҚАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

Павлодар	Екібастұз	665,0	214,2	142 462
Атырау	Құлсары	357,8	165,3	59 468
Қарағанды	Қаражал	152,4	130,7	18 645
Түркістан	Кентау	527,7	126,1	68 061
ШҚО	Курчатов	110,0	112,3	12 352
Қарағанды	Сәтпаев	1 103,2	63,0	69 764
БҚО	Ақсай	800,0	49,6	39 661
Қарағанды	Балқаш	5 915,9	13,3	78 793
Ескерту – автор құрастырған				

Мәселен, Жезқазған, Қаратау, Жаңатас және басқалары сияқты ауданы шағын қалалар аумағы үлкен қалаларға қарағанда халықтың тығыздығы жоғары. Моноқалалардағы халықтың тығыздығы орта есеппен 420,7 адам/км² құрайды.

2-бағыт «Экономика»

Моноқалалардың экономикасы. Моноқалалар арасында өнеркәсіп өндірісінің ең көп көлемі мұнай-газ саласы дамыған Құлсары қаласында тіркелді. Қарастырылып отырған кезеңдегі өнеркәсіп өндірісінің көлемінің орташа құны 4 779 554,5 млн теңге, Ақсайда (1 602 391,8 млн теңге), металлургтер қаласы Теміртауда (613 302,4 млн теңге), ең ірі көмір кен орны бар Екібастұзда (492 134 млн теңге) және Ақсу қаласында (492 134 млн теңге) құрайды, ал басқалары 2-суретте көрсетілген.

2 – сурет. Моноқалалардың өнеркәсіп өнімінің көлемі, млрд теңге

Ескерту – автор құрастырған

Хромтау, Ақсай, Жаңатас, Құлсары, Қаражал, Жаңаөзен, Рудный сияқты ірі өнеркәсіптік қалаларда өңдеуші өнеркәсіпке қарағанда тау-кен өнеркәсібі басым (80%-дан астам) (11-кесте). Мәселен, тау-кен өнеркәсібінің өнеркәсіп өнімінің көлемі Хромтау қаласында – 98,4%, Ақсайда – 97,3%, Жаңатаста – 93,9, Құлсарыда – 89,5, Қаражалда – 89,5, Жаңаөзенде – 86,7, Рудныйда – 80,9 құрайды.

**11 – кесте. Моноқалалардың тау-кен өндіру және өңдеу өнеркәсібі өндірісінің
2014-2020 жылдардағы орташа көлемі**

Облысы	Қала	Өнеркәсіп	Тау-кен өнеркәсібі	Өңдеу өнеркәсібі
		млн.теңге	млн.теңге	млн.теңге
Атырау	Құлсары	4 779 554,5	4 279 092,3	44 561,7
БҚО	Ақсай	1 602 391,8	1 559 616,2	38 430,1
Қарағанды	Теміртау	613 302,4	1 484,9	591 128,2
Павлодар	Екібастұз	492 134,9	272 965,5	63 446,3
Павлодар	Ақсу	419 923,1	2 642,7	353 515,4
Қарағанды	Балқаш	379 168,0	5 981,5	357 238,4
Қарағанды	Жезқазған	348 605,7	16 722,3	307 727,8
Қостанай	Рудный	313 602,6	253 758,7	38 000,9
Қарағанды	Абай	168 295,5	39 735,2	5 886,0
Маңғыстау	Жаңаөзен	156 186,5	135 439,9	12 767,3
Ақмола	Степногорск	118 618,9	22 886,8	81 828,3
ШҚО	Риддер	114 993,4	3 409,4	103 317,2
Ақтөбе	Хромтау	100 008,0	98 386,7	1 494,1
Қостанай	Жітіқара	44 720,9	34 173,9	8 629,7
Қостанай	Лисаковск	42 650,5	33 916,8	6 546,8
Қарағанды	Қаражал	36 026,2	32 177,9	3 476,3
Қарағанды	Сәтпаев	35 835,0	245,7	26 177,5
Түркістан	Кентау	26 967,9	409,1	25 467,2
Қарағанды	Саран	24 876,1	1 163,1	16 730,2
Алматы	Текелі	16 628,3	1 652,5	11 342,1
Жамбыл	Жаңатас	15 502,0	14 558,6	1 861,1
Қарағанды	Шахтинск	14 191,8	1 715,2	11 789,8
ШҚО	Алтай	9 180,3	1 930,4	4 382,1
Қостанай	Арқалық	7 967,2	4 092,4	2 454,7
Жамбыл	Қаратау	6 023,3	0,0	5 619,2
ШҚО	Серебрянск	3 432,9	0,0	324,8
ШҚО	Курчатов	2 675,3	1 305,8	620,3
Ескерту – автор құрастырған				

Өңдеу өнеркәсібіне маманданған моноқалаларға Теміртау (96,4%, металл өңдеу), Кентау (94,4%, трансформатор зауыты), Балқаш (94,2%, түсті металл өңдеу), Қаратау (93,3%, химия өнеркәсібі) және 11-кестеде көрсетілген басқа да қалалар жатады.

2014-2020 жылдардағы өнеркәсіп өндірісінің ең төменгі көлемі орта есеппен Курчатов қаласында (2 675,3 млн теңге), Серебрянск қаласында (3 432,9 млн теңге), Қаратауда (6 023,3 млн теңге) және Арқалық қаласында (7 967,2 млн теңге) байқалады.

3-бағыт «Қаржылық тұрақтылық»

Моноқалалардың барлығында дерлік жергілікті бюджеттің өзіндік кірісі бюджет шығыстарын жабуға жетпейді. Трансферттері болмаған қалалар жоқ. Кейбір мемлекеттік бағдарламаларды қаржыландыруға бағытталған трансферттер бар, олар бюджеттің жоғары деңгейлері арқылы жүзеге асырылады, соған байланысты бір қызметкерге немесе бір салық төлеушіге шаққандағы бюджеттің өзіндік түсімдері негізінде талдау жүргізілді. Бұл көрсеткіш салық түсіміне тура пропорционалды және жұмыспен қамтылғандар санына кері пропорционалды.

3-суретте бір қызметкерге шаққандағы бюджет түсімінің орташа мөлшері тұрақты емес екенін көрсетеді, өйткені түсімдер көлеміне ғана емес, сонымен қатар жұмыспен қамтылғандар санына да байланысты. Дегенмен, өндіріс көлемі жоғары Ақсу, Жаңаөзен, Рудный, Екібастұз және т.б. сияқты ірі өнеркәсіптік қалаларда (1-бағытта анықталған) бюджет түсімдері салыстырмалы түрде жоғары екенін атап өтуге болады.

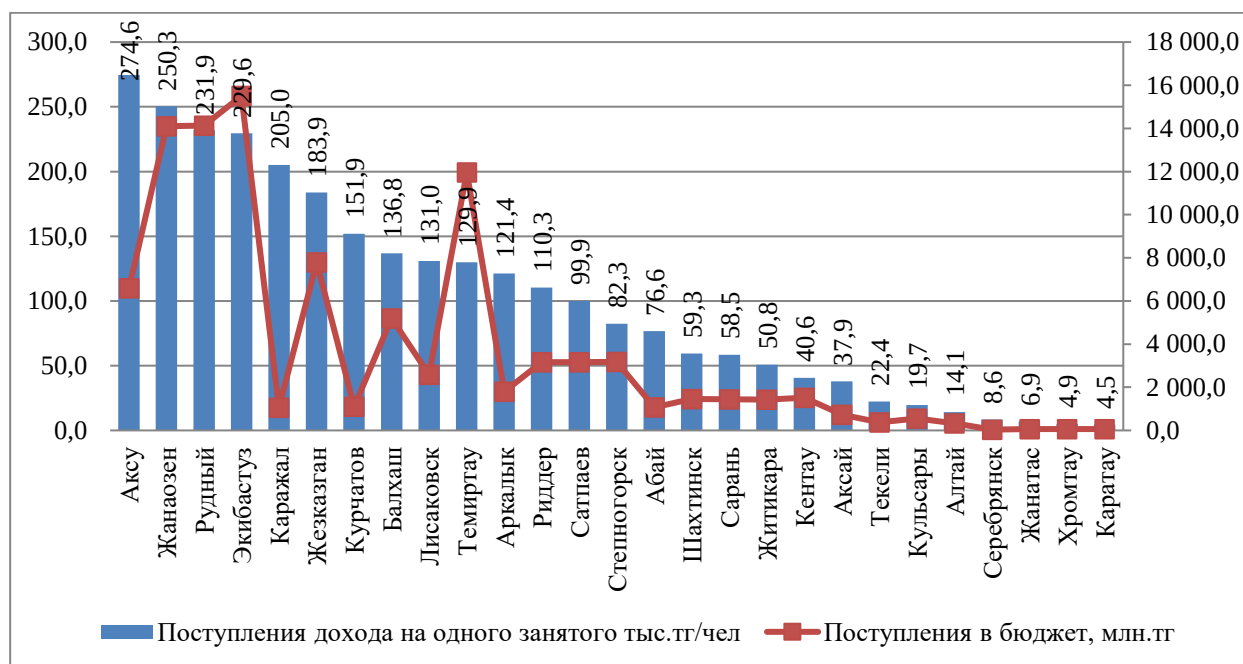
Орташа алғанда, моноқалалар бойынша жергілікті бюджетке түсетін қаржылық түсімдер 101600 теңге/адамды құрайды.

Бір жұмысшыға шаққандағы жергілікті бюджетке ең аз (10 мың теңгеден аз) түсетін түсімдер Қаратау (адам басына 4,5 мың теңге), Хромтау (адам басына 4,9 мың теңге/адам), Жаңатас (6,9 мың теңге/адам), Серебрянск (8,6 мың теңге/адам) және т.б. қалаларда байқалады.

4-бағыт «ШОК субъектілерінің тауарларды, жұмыстар мен қызметтерді өндіру көлемі»

ШОК субъектілерінің өнімділігін 1 субъектіге шаққандағы тауарлар мен қызметтердің көлемін, сондай-ақ мың адамға шаққандағы тауар көлемін бағалау арқылы моноқалалар бөлінісінде тауарларды, жұмыстар

мен көрсетілетін қызметтерді өндіру көрсеткіштеріне компаративті талдау жүргізген жөн. Бұл тәсілдеме халық саны әр түрлі моноқалалардағы кәсіпкерліктің даму деңгейлерін объективті түрде салыстыра отырып, халық саны әртүрлі моноқалаларды «ортақ бөлгішке келтіруге» мүмкіндік береді [20-21].

3 – сурет. Трансферттерсіз бюджетке түсетін салықтық және салықтық емес түсімдер, бір жұмыскерге шаққандағы түсімдермен салыстырғанда
Ескерту – автор құрастырған

Бұл талдау шеңберінде өнімділікті ШОК өнім шығаруын (ақшалай баламада) жұмыс істеп тұрған субъектілер санына қатынасы ретінде түсіну керек. Мәселен, бір шаруашылық жүргізуші субъектіге шаққанда ақшалай түрде тауарлар мен қызметтердің ең көп көлемі Рудный (15,1 млн теңге); Текелі (14,7 млн теңге) және Теміртау (13 млн теңге) қалаларында тіркелді (12-кесте). Бұл шағын және орта кәсіпкерліктің жоғары өнімділігін көрсетеді.

Бұл қалалардағы өнімділіктің жоғары қарқыны бизнес құрылымдарының қала құрушы кәсіпорындармен қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді келісім-шарттар форматындағы өзара әрекеттесуіне байланысты. Мәселен, қаладағы 100-ден астам шағын және орта бизнес кәсіпорындары «Со-

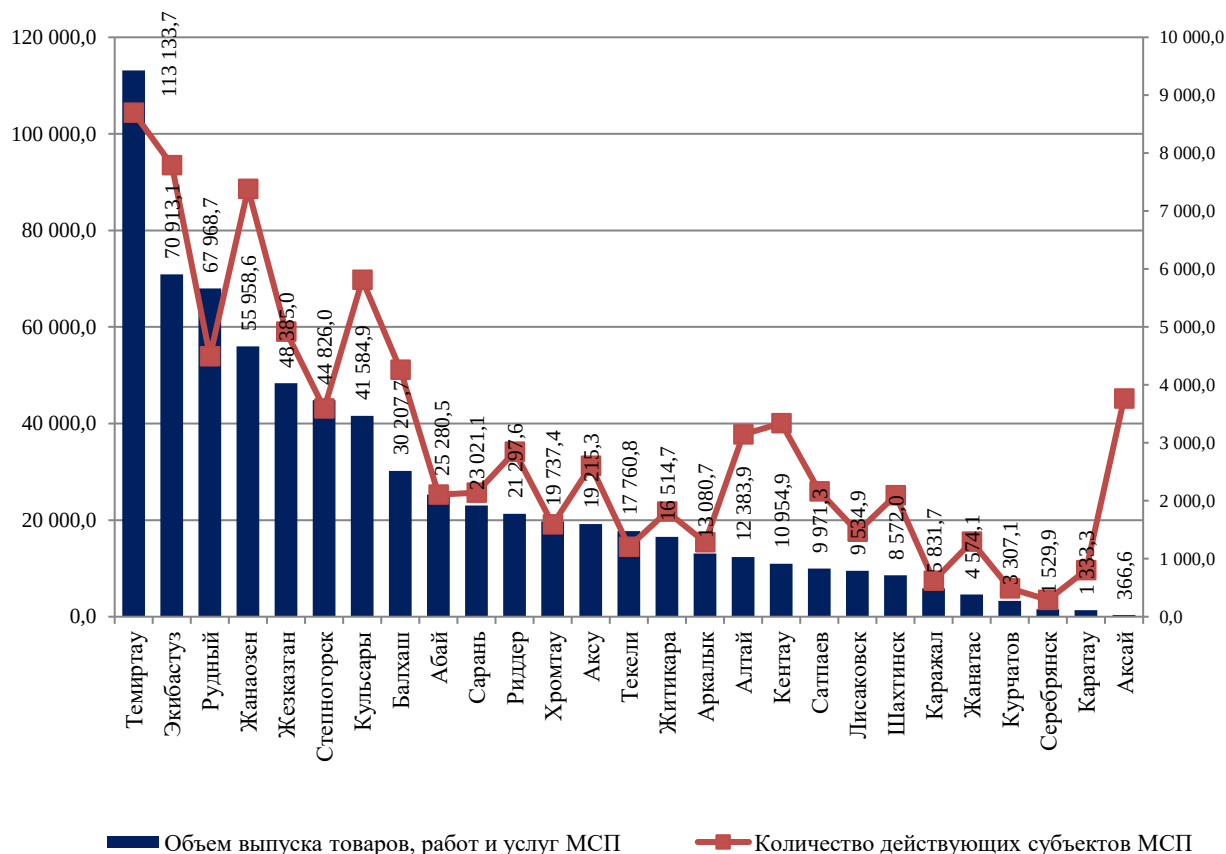
колов-Сарыбай тау-кен байыту өндірістік бірлестігі» АҚ ірі кәсіпорын-мен келісім-шарт негізінде өндірістік қызметпен байланысты. Олар темір жол тасымалы, вагондармен қамтамасыз ету және жөндеу, жұмысшыларды тамақтандыру, арнайы киім тігу, жөндеу жұмыстарын орындау, денсаулық сақтау қызметтерін көрсетеді.

12 – кесте. 2020 жылы моноқалалардағы ШОК субъектілерінің тауарларды, жұмыстар мен қызметтерді өндіру көлемі

	Қала	Саны	ШОК субъектілерінің өндіру көлемі	Жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілері	Тіркелген ШОК субъектілерінің саны	1 ШОК субъектісіне шаққандағы өнім көлемі,
			млн.теңге	бірл.	бірл.	млн
1	Теміртау	185 561	113 133,7	8 699,3	10 140,7	13,0
2	Екібастұз	142 462	70 913,1	7 791,3	8 447,0	9,1
3	Рудный	129 621	67 968,7	4 492,7	5 737,7	15,1
4	Жаңаөзен	147 186	55 958,6	7 382,7	8 172,0	7,6
5	Жезқазған	86 642	48 385,0	4 921,0	6 029,9	9,8
6	Степногорск	68 288	44 826,0	3 591,9	4 281,4	12,5
7	Құлсары	59 468	41 584,9	5 815,3	6 691,7	7,2
8	Балқаш	78 793	30 207,7	4 264,7	5 319,0	7,1
9	Абай	28 371	25 280,5	2 110,0	2 489,7	12,0
10	Саран	51 985	23 021,1	2 138,7	2 478,6	10,8
11	Риддер	54 156	21 297,6	2 849,4	3 416,1	7,5
12	Хромтау	26 310	19 737,4	1 592,6	1 700,4	12,4
13	Ақсу	45 226	19 215,3	2 605,4	3 152,3	7,4
14	Текелі	32 501	17 760,8	1 205,9	1 713,0	14,7
15	Жігітқара	48 800	16 514,7	1 813,7	2 528,1	9,1
16	Арқалық	28 223	13 080,7	1 283,9	1 653,3	10,2
17	Алтай	36 330	12 383,9	3 148,4	3 907,3	3,9
18	Кентау	68 061	10 954,9	3 338,3	3 902,6	3,3
19	Сәтпаев	69 764	9 971,3	2 160,1	2 458,1	4,6
20	Лисаковск	40 951	9 534,9	1 466,7	2 195,0	6,5
21	Шахтинск	57 176	8 572,0	2 096,0	2 622,9	4,1
22	Қаражал	18 645	5 831,7	622,9	694,1	9,4
23	Жаңатас	22 241	4 574,1	1 294,1	1 562,6	3,5
24	Курчатов	12 352	3 307,1	488,3	573,2	6,8
25	Серебрянск	8 539	1 529,9	291,4	367,7	5,2
26	Қаратау	29 602	1 333,3	801,3	942,6	1,7
27	Ақсай	39 661	366,6	3 767,3	4 298,6	0,1

Ескерту – автор құрастырған

Бұл ретте шағын және орта бизнестің төмен өнімділігі Кентау (3,3 млн теңге), Қаратау (1,7 млн теңге) және Ақсай (0,1 млн теңге) қалаларында байқалады. 4-суретте жұмыс істеп тұрған субъектілер саны мен өндірілген тауарлар мен қызметтердің көлемі арасындағы елеулі алшақтық көрсетілген (12-кесте).

4 – сурет. Моноқалалардағы ШОК субъектілерінің тауарларын, жұмыстары мен қызметтерін өндіру көлемі

Ескерту – автор құрастырған

Болжам бойынша, себептердің бірі зәкірлі жобаларды жүзеге асыру тиімділігінің төмен болуы мүмкін, нәтижесінде қала құраушы кәсіпорындар мен ШОК арасындағы өзара тиімді ынтымақтастық мүмкін болмайды. Мысалы, Қаратау қаласында екі «зәкірлі» жоба жүзеге асырылды, оның біреуі 93 пайызға жүктелсе, екінші жоба бойынша жұмыс жабдықтардың істен шығуына байланысты тоқтап қалды. Сонымен қатар, мемлекеттік органдардың ақпаратына сәйкес, 2020 жылы қосалқы және

қызмет көрсетуші өндіріс орындарын орналастыруға өтінімдер мен ұлт-тық компаниялар мен холдингтерден тапсырыстар түскен жоқ. Осыған байланысты жұмыс істеп тұрған ШОК шығаратын өнімдер нарықта сұранысқа ие емес. Осылайша, қала құраушы кәсіпорынның қызметі неғұрлым тиімді болса, оның қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін өзара тиімді ынтымақтастық аясында жұмыс істейтін кәсіпкерлік субъектілерінің өнімділігі соғұрлым жоғары болады. Ал, керісінше, зәкірлі жобаларды тиімсіз жүзеге асыру бизнес құрылымы субъектілерінің дамуына кері әсерін тигізуі мүмкін (4-сурет)[23].

5-бағыт «Инженерлік-көлік инфрақұрылымы»

Инженерлік желілердің орташа тозуы түсінігін қаладағы инженерлік желілердің (кәріз, жылу, су жіберу, газ өткізу желілері және электр беру желілері) барлық түрлері бойынша орташа тозуы деп түсіну керек.

Моноқалалар бойынша қанағаттанарлық жағдайдағы жолдардың орташа үлесі қолданыстағы жолдардың жартысынан сәл астамын 54,6% құрайды, инженерлік желілердің тозуы 60,3%, орталықтандырылған сумен қамтамасыз ету 93,9%, апатты және тозған тұрғын үйлердің үлесі 2,9%, инженерлік желілермен қамтамасыз етілген тұрғын үй қорының орташа үлесі 81,8% құрайды. Моноқалалар жағдайында инженерлік-көлік инфрақұрылымының жай-күйі 13-кестеде көрсетілген.

13 – кесте. **2014-2020 жылдар аралығында Қазақстанның моноқалаларындағы инженерлік-көлік инфрақұрылымы (орташа жағдайы)**

Облысы	Қала	Қаладағы жолдардың үлесі, қанағаттанарлық жағдайдағы	Инженерлік желілердің орташа тозуы	Орталықтандырылған сумен қамтамасыз ету	Жалпы тұрғын үй қорынан апатты және тозған тұрғын үйлердің үлесі	Коммунальдық қызметтермен қамтамасыз етілген тұрғын үй қорының орташа үлес салмағы
		%	%	%	%	%
Ақмола	Степногорск	59,9	56,2	100,0	0,0	100,0
Ақтөбе	Хромтау	67,3	52,4	100,0	0,0	94,5
Алматы	Текелі	74,5	63,9	96,9	1,6	72,2
Атырау	Құлсары	34,7	25,8	99,0	7,4	62,3

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОҚАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

ШҚО	Риддер	86,5	73,3	97,1	0,3	87,7
ШҚО	Алтай	54,0	81,6	100,0	0,0	80,0
ШҚО	Курчатов	86,7	56,5	100,0	1,3	100,0
ШҚО	Серебрянск	21,1	73,0	87,8	0,0	80,7
Жамбыл	Жаңатас	40,9	43,5	81,4	4,8	78,9
Жамбыл	Каратау	40,9	36,6	84,3	2,6	72,8
БҚО	Ақсай	73,6	57,0	100,0	0,0	80,1
Қарағанды	Балқаш	62,6	83,3	95,4	0,0	93,7
Қарағанды	Жезқазған	34,3	67,0	100,0	1,6	72,8
Қарағанды	Сәтпаев	71,6	77,9	99,7	33,5	92,0
Қарағанды	Теміртау	62,2	70,9	77,7	0,6	100,0
Қарағанды	Абай	35,4	72,8	96,6	0,1	86,2
Қарағанды	Қаражал	45,3	53,1	77,9	2,2	44,9
Қарағанды	Саран	37,3	76,7	96,9	0,0	75,3
Қарағанды	Шахтинск	62,6	78,7	100,0	0,0	100,0
Қостанай	Рудный	70,8	55,4	100,0	0,0	96,7
Қостанай	Арқалық	64,2	80,8	90,4	9,1	84,5
Қостанай	Жітіқара	25,7	46,9	87,4	1,5	78,8
Қостанай	Лисаковск	36,1	33,7	100,0	0,0	100,0
Маңғыстау	Жаңаөзен	53,5	31,7	97,7	9,9	13,5
Павлодар	Ақсу	54,0	66,4	88,7	0,0	100,0
Павлодар	Екібастұз	76,5	68,2	87,7	0,0	100,0
Түркістан	Кентау	43,2	45,2	93,6	0,3	62,5
Ескерту – Дереккөз негізінде құрастырылған [25]						

Осылайша, қанағаттанарлық жағдайдағы жолдардың ең аз үлесі Се-
ребрянск (21,1%), Жітіқара (25,7%), Жезқазған (34,3%), Құлсары (34,7%),
Абай (35,4%) және т.б. сияқты қалаларда кездеседі.

Инженерлік желілердің ең көп тозуы Балқаш (83,3%), Алтай
(81,6%), Арқалық (80,8%), Шахтинск (78,7%), Сәтпаев (77,9%), Саран
(76,7%), т.б. қалаларында байқалады.

Бүгінгі күнге дейін орталықтандырылған сумен толық қамтамасыз
етілмеген қалалар бар. Мысалы, Теміртау (77,7%) және Қаражал (77,9%),
мұнда халықтың бестен бірінен астамы орталықтандырылған сумен
жабдықтау желілеріне қол жеткізе алмай отыр.

Жалпы тұрғын үй қорынан апатты және тозған тұрғын үйлердің ең
көп үлесі Сәтпаев (33,5%), Жаңаөзен (9,9%), Арқалық (9,1%) және т.б.

сияқты қалаларға тиесілі. Барлығы апатты және тозған тұрғын үйлері бар қалалардың саны 27 моноқаланың 15-ін (немесе 56%) құрайды.

6-бағыт «Демография»

Теміртау қаласында моноқалалар арасында ең көп халық саны бар, орташа халқының саны 185 561 адамды құрайды (10-кесте). 100 мыңнан астам халық саны бар моноқалалар қатарына Теміртау (185 561 адам), Жаңаөзен (147 186 адам), Екібастұз (142 462 адам), Рудный (129 621 адам) қалалары кіреді.

Кейбір қалалардың келешегі мен халқының тығыздығына қарамастан, халықтың кетуі байқалады. Есепті кезеңде 2014-2020 жылдар аралығында бес қалада жалпы теріс сальдо тіркелді: Екібастұз – 2 267, Ақсу – 2 911, Арқалық – 3 214, Риддер – 1 156, Хромтау – 938 адам. Сонымен қатар, Риддер қаласында халық қартаюының жоғары деңгейі (егде адамдардың 21,1%) себеп болатын теріс табиғи өсу қарқыны, яғни жоғары өлім-жітім байқалады (14-кесте).

44 – кесте. Моноқалалардың демографиялық жағдайы

Облысы	Қала	Халық саны, барлығы	Егде адамдардың үлесі	Жалпы көші-қон	Жалпы табиғи өсім
		адам	адам	адам	адам
Қарағанды	Теміртау	185 561	11,4	4 271,0	4 610,0
Маңғыстау	Жаңаөзен	147 186	8,1	7 160,0	26 628,0
Павлодар	Екібастұз	142 462	7,5	-2 267,0	7 178,0
Қостанай	Рудный	129 621	14,5	3 194,0	711,0
Қарағанды	Жезқазған	86 642	8,1	4 694,0	7 323,0
Қарағанды	Балқаш	78 793	8,6	3 589,0	3 850,0
Қарағанды	Сәтпаев	69 764	7,1	6 121,0	5 164,0
Ақмола	Степногорск	68 288	13,0	3 251,0	1 522,0
Түркістан	Кентау	68 061	5,5	3 578,0	18 539,0
Атырау	Құлсары	59 468	4,1	3 695,0	10 481,0
Қарағанды	Шахтинск	57 176	11,5	1 138,0	626,0
ШҚО	Риддер	54 156	21,1	-1 156,0	-827,0
Қарағанды	Саран	51 985	11,6	974,0	566,0
Қостанай	Жітіқара	48 800	13,6	3 664,0	247,0
Павлодар	Ақсу	45 226	10,8	-2 911,0	1 399,0
Қостанай	Лисаковск	40 951	16,5	1 088,0	448,0
БҚО	Ақсай	39 661	2,6	3 364,0	4 575,0

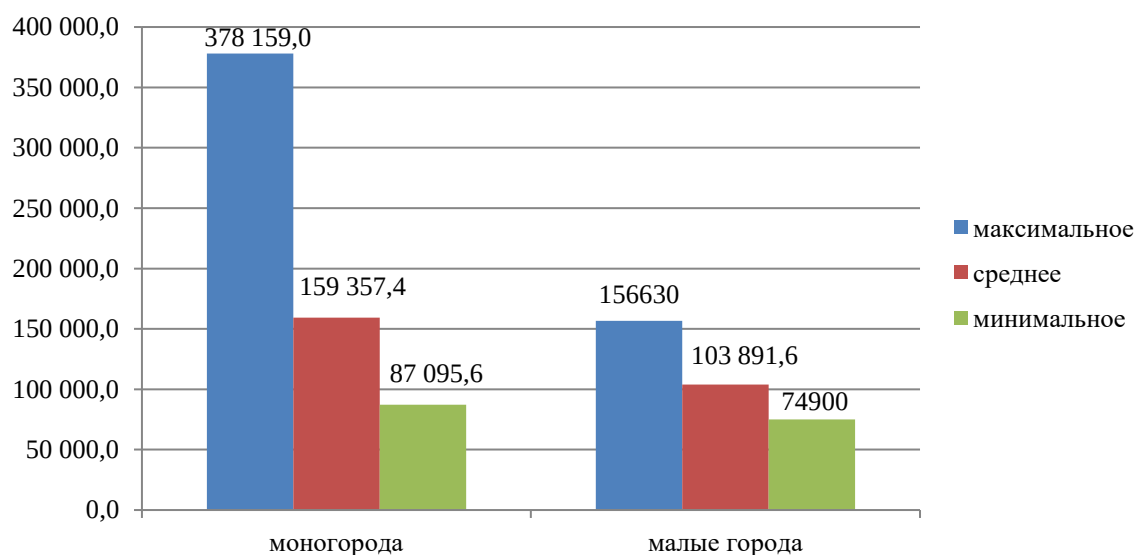
БҚО	Алтай	36 330	16,3	1 467,0	2 417,0
Алматы	Текелі	32 501	13,0	1 520,0	1 132,0
Жамбыл	Қаратау	29 602	7,2	1 072,0	2 947,0
Қарағанды	Абай	28 371	11,9	1 335,0	600,0
Қостанай	Арқалық	28 223	11,1	-3 214,0	2 446,0
Ақтөбе	Хромтау	26 310	7,4	-938,0	2 834,0
Жамбыл	Жаңатас	22 241	12,1	2 180,0	3 386,0
Қарағанды	Қаражал	18 645	10,6	502,0	1 663,0
ШҚО	Курчатов	12 352	7,4	797,0	633,0
ШҚО	Серебрянск	8 539	22,1	226,0	141,0
Ескерту – Дереккөз негізінде құрастырылған [25]					

7-бағыт «Еңбек нарығы»

Бұл бағытта моноқалалардағы экономикалық белсенді халық үшін экономикалық қызметтің негізгі саласы қызмет көрсету саласы болып табылатынын атап өтуге болады.

8-бағыт «Халықтың өмір сүру деңгейі»

Бұл бағытта халықтың орташа айлық жалақысы мен халықты тұрғын үймен қамтамасыз ету мәселесі зерттеледі.

5 – сурет. Моноқала және шағын қалалардың орташа айлық жалақысының салыстырмалы сипаттамасы

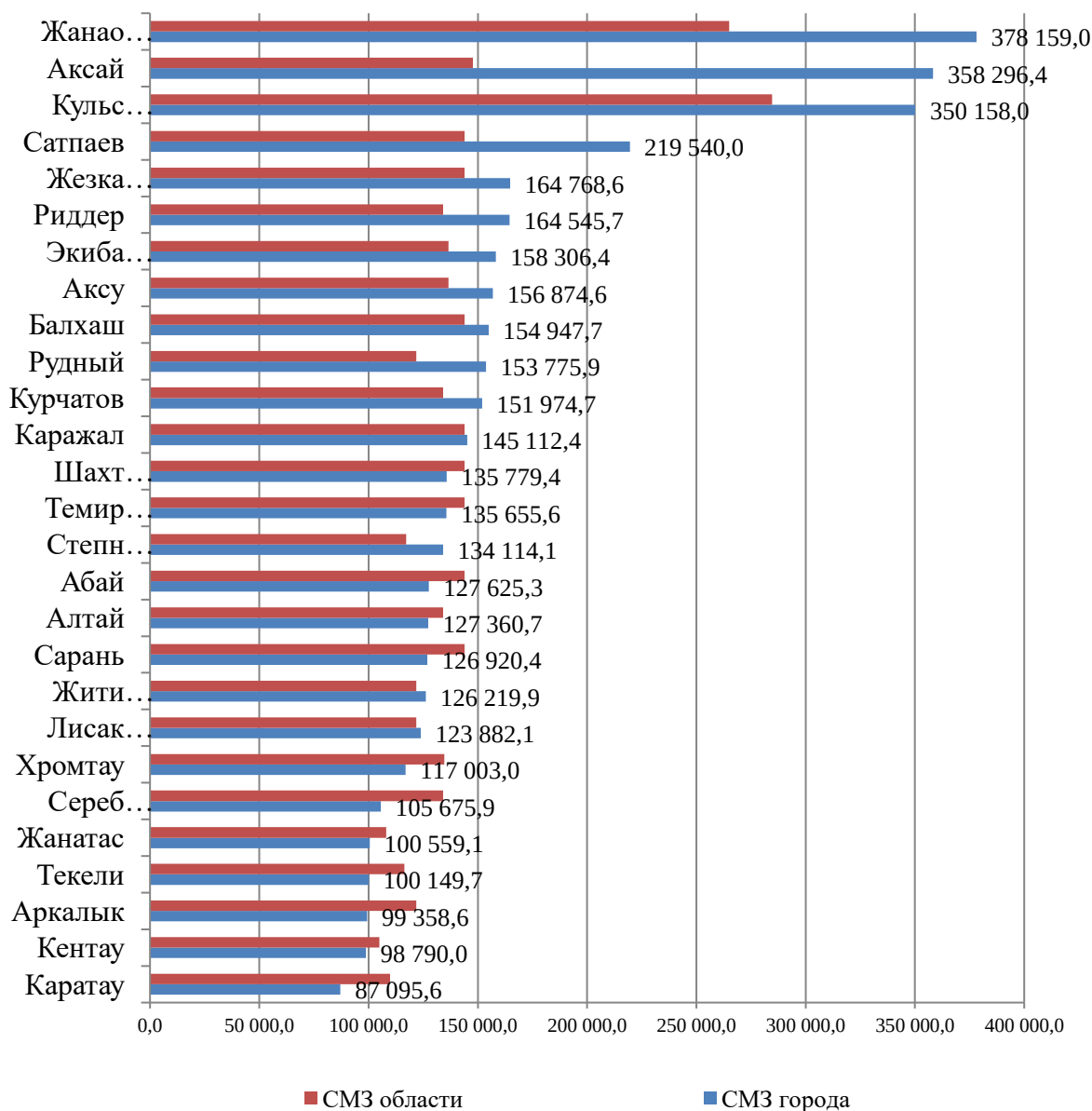
Ескерту – Дереккөз негізінде құрастырылған [26]

5-суреттен қаралып отырған кезеңде моноқалалар мен шағын қалалардағы ОАЖ шағын қалаларға қарағанда моноқалаларда екі есе дерлік жоғары

екені анық. Бұл ретте, ОАЖ ең жоғары мәні 378 159 теңгені құрайды, ол Жаңаөзен қаласына тиесілі, ал ең төменгі ОАЖ Қаратау қаласында (87 096 теңге) тіркелді (5.6-сурет).

Шағын қалаларда ең жоғары ОАЖ Форт-Шевченко қаласында, ал ең төменгісі – Қаскелең қаласында (74 900 теңге).

Моноқалаларда бір адамға шаққандағы орташа тұрғын үймен қамтамасыз ету шағын қалаларға қарағанда жоғары және 21,3 м² құрайды. Ал шағын қалаларда бұл көрсеткіш 20,0 м² құрайды. Сонымен қатар, тұрғын үймен қамтамасыз етілген ең жоғары аудан Сәтпаев қаласында (25,9 м²) және ең азы Текелі қаласында (15,5 м²) анықталды. Шағын қалаларда максималды қамтамасыз ету Булаево қаласына (34,6 м²), ең азы – Арыс қаласына (6,9 м²) тиесілі.

6 – сурет. **Облыстық көрсеткіштермен салыстырғанда моноқалалардың
оташа айлық жалақысы**

Ескерту – Дереккөз негізінде құрастырылған [26]

9-бағыт «Денсаулық сақтау»

Бұл саланы талдау кезінде жалпы халық санына шаққандағы аурухана төсек-орындарының саны салыстырылды. Бұл түрлендірілген көрсеткіш халықты стационарлық төсек-орынмен, яғни стационарлық емдеумен қамтамасыз етуді сипаттайтын болады.

Есептеу бір халыққа шаққандағы аурухана төсек-орындарының ең аз саны немесе халықтың ауруханалармен ең аз қамтамасыз етілуі Жаңаөзен қаласында (0,1%), ал ең жоғары қамтамасыз ету Жаңатас қаласында (2,25%) тіркелгенін көрсетті.

Шағын қалалар арасында ауруханалармен ең жоғары қамтамасыз етілу Форт-Шевченко қаласында (2,2%) және ең аз қамтамасыз ету Қазалы қаласында (0,18%) анықталды.

Тәулігіне 38 902 (49,4%) адамды амбулаторлық емдеу көрсеткішімен Балқаш қаласы басымдылықта тұр, алайда бұл күдік туғызады. Дегенмен, жергілікті билік өкілдері келтірген сандар бұл жағдайды растайды. Амбулаторлық емдеудің ең төмен көрсеткіші Жезқазған қаласына сәйкес келеді (тәулігіне 250 адам немесе жергілікті халықтың 0,29%).

Шағын қалалар арасында ең жоғары қамтамасыз ету Форт-Шевченко қаласына (13,19%) және ең төмені Қаскелең қаласына (0,19%) тиесілі.

10-бағыт «Білім»

Бұл салада балаларды орта біліммен қамтамасыз ету моноқалалар мен шағын қалаларда 100%-ды құрайды.

Моноқалаларда мектепке дейінгі білім берумен қамтамасыз ету 90,9%, ал шағын қалаларда 90,6% құрайды. Сонымен қатар, моноқалалардағы қамтамасыз етудің ең төменгі пайызы – 51,8% (Құлсары қаласы), ал шағын қалаларда – 43,9% (Қаскелең қаласы).

11-бағыт «Мәдениет және спорт»

Жергілікті атқарушы органдардың берген мәліметтеріне сүйенсек, мәдениет және спорт нысандары мүлде жоқ қалалар бар. Мәселен,

Үштөбе қаласында мәдениет нысандары да, спорт нысандары да жоқ. Қалған қалалардың барлығында мәдени нысандар бар. Сондай-ақ дене шынықтыру-сауықтыру мекемелері жоқ қалалар да бар. Дене шынықтыру-сауықтыру кешені жоқ 16 қаланың 4-еуі моноқала (Текелі, Жезқазған, Сәтпаев және Шахтинск) және 12-і шағын қалалар (Қапшағай, Сарқанд, Үштөбе, Шемонаиха, Приозерск, Мамлютка, Сергеевка, Жем, Темір, Есіл, Ерейментау және Макинск).

12-бағыт «Экология»

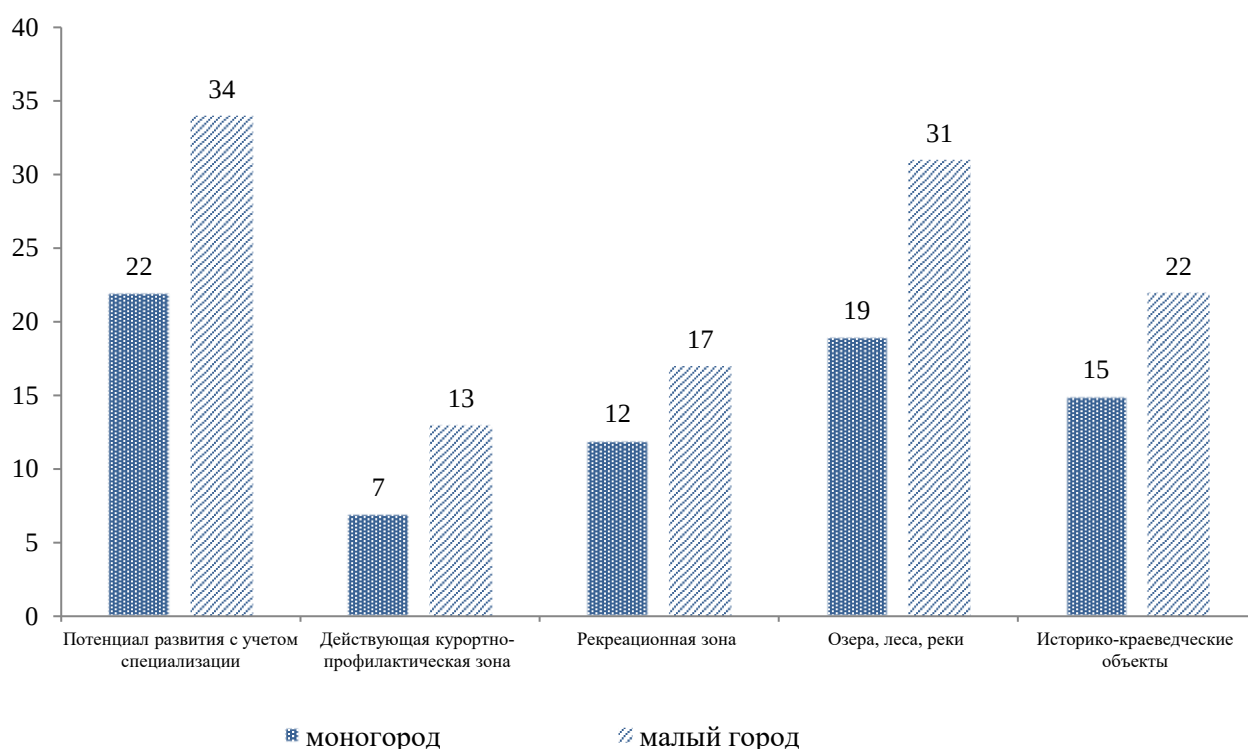
Моноқалалар мен шағын қалалар арасында қоршаған ортаның ластануы нормадан жоғары қалалар бар. Бұл моноқалаларға 6 қала – Хромтау, Алтай, Серебрянск, Жезқазған, Теміртау және Екібастұз кіреді. Бұл әсіресе ірі өнеркәсіптік қалалар.

Шағын қалалардың арасында экологиялық жағдайы қолайсыз қалалар да бар. Оларға 7 қала – Шалқар, Қарқаралы, Алға, Жем, Қандыағаш, Ембі, Темір жатады. Бірақ бұл жерде кейбір қалаларда статистикалық мәліметтерде қалалық көрсеткіштердің болмауына байланысты аудандық көрсеткіштер ұсынылғанын ескеру қажет.

13-бағыт «Келешегінің болуы (мүмкіндіктер)»

Моноқалалар мен шағын қалалардың келешегі оның экономикалық мамандануын: минералды-шикізат ресурстарын, табиғи-климаттық жағдайларды және оның географиялық орналасуын ескере отырып, даму әлеуетіне байланысты.

Мәселен, облыс және қала әкімдіктерінің мәліметтері бойынша 7 моноқалада және 13 шағын қалада курорттық-профилактикалық аймақтар, рекреациялық аймақтар – 12 моноқалада және 17 шағын қалада, көлдер, өзен және ормандар – 19 моноқалада және 31 шағын қалада, тарихи-өлкетану нысандары – 15 моноқалада және 22 шағын қалада бар (7-сурет).

7 – сурет. Даму келешегі бар қалалар саны
Ескерту – Дереккөз негізінде құрастырылған [27]

6-суреттен көрініп тұрғандай, әсіресе шағын қалаларда туризмнің, қызмет көрсету салаларының және сәйкесінше сауданың даму келешегі бар.

Моноқалалардың даму келешегі олардың негізгі экономикалық мамандануы – тау-кен өнеркәсібі және өңдеуші өнеркәсіптер, сондай-ақ экономиканы әртараптандыруға бағытталған зәкірлі жобаларды іске асыру болып қала береді.

Талдау нәтижесінде 2014 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңдегі көрсеткіштер динамикасын ескере отырып, сонымен қатар қалалар арасындағы көрсеткіштерді салыстыруды ескере отырып, Институт моноқалаларды әлеуметтік-экономикалық дамыту әлеуетін есептеді.

Әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштер мен даму үрдістері бойынша негізгі қорытындылар

Моноқалалар бойынша

Статистикалық мәліметтерге сәйкес, еліміздің әрбір 14-ші тұрғыны – барлығы 1,141 миллионға жуық адам – 27 моноқаланың бірінде тұрады.

Олардың саны әр аймаққа байланысты өзгереді (15-кесте). Мысалы, Қарағанды облысында 8 моноқала болса, Қызылорда мен Солтүстік Қазақстан облыстарында жоқ. Моноқалалардың болуы аймақтың әлеуметтік-экономикалық даму ерекшеліктерін анықтайды, сонымен қатар елді мекеннің сипатына әсер етеді.

15 – кесте. Қазақстандағы моноқалалардың географиялық орналасуы

Облысы	Моноқала	Саны
Қарағанды	Теміртау, Абай, Саран, Қаражал, Сәтпаев, Балқаш, Шахтинск, Жезқазған	8
Қостанай	Рудный, Жітіқара, Лисаковск, Арқалық	4
ШҚО	Алтай, Серебрянск, Курчатов, Риддер	4
Жамбыл	Қаратау, Жаңатас	2
Павлодар	Екібастұз, Ақсу	2
БҚО	Ақсай	1
Алматы	Текелі	1
Ақтөбе	Хромтау	1
Ақмола	Степногорск	1
Маңғыстау	Жаңаөзен	1
Атырау	Құлсары	1
Түркістан	Кентау	1
Ескерту – Дереккөз негізінде құрастырылған [25]		

Моноқалалардың негізгі қызметі өндіруші және өңдеуші өнеркәсіптермен байланысты. Моноқалалар өздерінің мамандануына байланысты ел экономикасының дамуына зор үлес қосуда: олардың үлесіне өнеркәсіп өндірісінің 40%-ы тиесілі.

Экономикалық көрсеткіштерді бағалау нәтижелері бойынша өндірістің және негізгі капиталға инвестицияның ең көп көлемі мұнай-газ кен орындарын игеру аймақтарында орналасқан Батыс моноқалалары болып табылады (Құлсары (4279,1 млрд теңге), Ақсай (1559,6 млрд теңге)) («Экономика» 2-бағытын қараңыз). Тиісінше, бұл қала тұрғындарының табыс деңгейі басқаларға қарағанда бірнеше есе жоғары. Мысалы,

Жаңаөзен қаласында орташа айлық жалақы – 378,2 мың теңге, Ақсай қаласында – 358,3 мың теңге, Құлсары қаласында – 350,2 мың теңге (8-бағытты қараңыз). Бұл Қаратау қаласы тұрғындарының кірісінен 4 есеге (87,1 мың теңге), ал Арқалық (99,4 мың теңге) және Серебрянск қалалары тұрғындарының кірісінен 3,5 есеге (105,7 мың теңге) артық.

Халық табысындағы бұл теңгерімсіздік қала құраушы кәсіпорындардың өндіріс көлемі төмендеуінің (пайдалы қазбалар қорларының сарқылуынан өндірістің төмендеуі, өнімге сұраныстың төмендеуі) және соның салдарынан экономиканы мәжбүрлі, бақылаусыз қайта бейіндеу салдарының бірі болып табылады.

Мәселен, кірісі төмен моноқалаларға Қаратау, Арқалық, Серебрянск қалаларын жатқызуға болады, олардың өнеркәсіптік өндіріс көлемі тиісінше 0,6 млрд теңге, 0,7 млрд теңге және 0,3 млрд теңгені құрайды. Бұл ретте олардың өңірлік өнеркәсіп көлеміндегі үлесі өте мардымсыз және 0,3%-ды ғана құрайды. Қала құраушы кәсіпорындардың өндіріс көлемінің төмендеуі еңбек ресурстарының біржақты мамандануымен күрделене түседі, олар өз тәжірибесі мен дағдыларын іс жүзінде қолдана алмай, көшуге, қызмет саласын өзгертуге немесе өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың санын толықтыруға мәжбүр болады.

Талданып отырған кезеңде моноқала тұрғындарының жалпы санының 1,5 пайыздан астам қысқаруы байқалады. 11 моноқалада (немесе 41%) оның өсімі теріс сипатқа ие: ауқымы Сәтпаев қаласында -0,1-ден Серебрянск қаласында -9,0-ге дейін. Халық санының ең көп төмендеуі Алтай, Риддер, Ақсу, Серебрянск, Арқалық моноқалаларында байқалады. Құлсары, Хромтау, Ақсай, Кентау, Қаратау моноқалаларында оң өсім байқалады.

Сонымен қатар, демографиялық көрсеткіштерді динамикалық бағалау негізінде жас халықтың көші-қоны мен теріс табиғи өсімнің салдары болып табылатын қартаю процесінің қарқындылығы байқалады (Риддер қаласында (- 827 адам)). Мәселен, моноқалалардағы егде жастағы тұрғындардың үлесі Сәтпаев қаласында 7,1%-дан Серебрянск қаласында 22,1%-ға дейін ауытқиды. 2014 жылдан бастап моноқалалардың

көпшілігінде жұмыспен қамтылған халық саны азайып келеді. Алайда Жаңаөзен, Екібастұз, Ақсай, Қаратау, Абай және Жаңатас қалаларына жағдай басқаша.

Бұл жағдай аумақты одан әрі дамыту әлеуетіне теріс әсер етіп, ұзақ мерзімді, тұрақты экономикалық даму үшін қаржылық тұрақтылық пен еңбек ресурстарының қолжетімділігіне күмән келтіреді.

Сонымен қатар, басқа моноқалаларда қызмет көрсету саласы басым бола отырып, жұмыспен қамту құрылымын өзгерту үрдісі байқалады. Мәселен, АӘМ мәліметтерін салыстырмалы талдау нәтижелері бойынша Алтай, Серебрянск, Курчатов, Жаңатас қалаларының жұмыспен қамтылған халқының 70% астамы қызмет көрсету саласында жұмыс істейді. 11 моноқаланың (Теміртау, Хромтау, Балқаш, Лисаковск, Жезқазған, Саран, Риддер, Текелі, Рудный, Степногорск, Ақсай) құрылымда да қызмет көрсету саласы басым (50%-дан астам), алайда жұмыспен қамтылғандардың 30%-дан астамы өндіріске тартылған. Бұл, бір жағынан, қала құраушы кәсіпорындардың жұмыс істеуінің тұрақтылығын және олардың өндірісінің әртараптандырылуын көрсетуі мүмкін. Екінші жағынан, бұл шикізат қорларының сарқылуымен және кәсіпорындар өндіретін өнімге сұраныстың төмендеуімен байланысты өндірістің ықтимал төмендеуіне байланысты мәселелердің бар екенін жоққа шығармайды.

Сонымен қатар, ауыл шаруашылығында жұмыспен қамтылғандардың салыстырмалы түрде жоғары үлесі бар қалалар тобы анықталды: Арқалық (31,5%), Жітіқара (26,4%), Кентау (22,5%). Экономиканың депрофилизациясы көп функциялы өмір сүру режиміне көшу қажеттілігіне байланысты.

Арқалық және Кентау қалаларының халықты жұмыспен қамту құрылымын және өнеркәсіпте жұмыспен қамтылғандардың үлесі 20%-дан (тиісінше 16,1% және 7,1%) төмен екендігін ескерсек, бұл елді мекендер енді моноқалалар емес деп айтуға болады.

Жүргізілген талдау нәтижелері бойынша әртүрлі моноқалалар халқының өмір сүру деңгейінде айтарлықтай дифференциация

анықталды. Ең алдымен, бұл жалақы деңгейінде көрінеді. 9 қалада (Ақсай, Құлсары, Жаңаөзен, Сәтпаев, Екібастұз, Жезқазған, Ақсу, Рудный, Балқаш) орташа айлық жалақының мөлшері 5 және одан да көп ең төменгі күнкөріс деңгейін құрайды. Негізінен бұл даму әлеуеті жеткілікті қалалар тобына жататын қалалар. Бұл ретте 8 қалада (Хромтау, Алтай, Жаңатас, Арқалық, Серебрянск, Кентау, Текелі, Қаратау) жалақы деңгейі ең төменгі күнкөрістің 4 деңгейіне жетпейді.

Жалпы, 11 қалада қала бойынша орташа айлық жалақы облыстық орташа деңгейден төмен (Алтай, Шахтинск, Теміртау, Кентау, Жаңатас, Абай, Саран, Хромтау, Текелі, Арқалық, Қаратау, Серебрянск). Бұл топқа даму әлеуеті орташа және төмен қалалар кіреді. Бірқатар сарапшылардың пікірінше, қанағаттанарлықсыз өмір сүру жағдайларымен қоса мұндай материалдық диспропорциялардың болуы әлеуметтік қақтығыстардың пайда болуына түрткі болуы мүмкін.

Моноқалалардың барлығында дерлік әлеуметтік және инженерлік-техникалық инфрақұрылымның тозуы жоғары болғандықтан, олардың негізгі нысандары мен қызметтеріне қолжетімділік шектеулі. Мәселен, әкімдіктер берген ақпаратқа сәйкес, 2020 жылы сумен жабдықтау және кәріз желілерінің орташа тозуы 61,1%-ды құрады. Бұл ретте Арқалық, Балқаш, Шахтинск, Теміртау қалаларында оның мөлшері 82%-дан 90%-ға дейін ауытқиды. Жылу желілерінің тозуы 54,5% (Арқалық және Серебрянск – 85%, Степногорск, Алтай, Балқаш – 80%), электр желілерінің тозуы – 55,3% (Шахтинск – 85%, Арқалық – 81%, Серебрянск – 75%) жетеді.

Моноқалалардың 41%-ы (немесе 27-нің 11-і) жолдардың қанағаттанарлықсыз жағдайымен сипатталады. Ең жоғары көрсеткіштер Серебрянск (78,9%), Жітіқара (74,3%), Жезқазған (65,7%), Абай (64,6%), Құлсары (65,3%), Лисаковск (63,9%), Саран (62,7%), Жаңатас және Қаратау (59,1%), Кентау (56,8%), Қаражал (54,7%) қалаларында байқалады.

Әлеуметтік және инженерлік инфрақұрылымды жаңғыртуға жыл сайын республикалық бюджеттен қаржыландыру бөлінеді. Алайда, бөлінген қаржы моноқалалардың бүгінгі қажеттілігін өтеуге жетпейді.

Зерттеу барысында анықталғандай, көптеген моноқалалардың бюджеті қаржылық тұрақсыз (олардың кірістері өз шығындарын өтемейді). Сондықтан жергілікті мәселелердің өзі «орталықтың» қатысуынсыз шешілмейді. Сонымен қатар, бюджеттік процестердің бюрократиялық сипатын ескере отырып, оларды шешу мүмкіндіктері өте аз болып қалады.

Моноқалалардың экономикасын әртараптандыру факторы ретінде шағын және орта бизнесті қолдауға ерекше көңіл бөлінеді. Қаржы қаражаттарын (субсидиялар, гранттар, кепілдіктер, шағын несиелер) жүйелі пайдалану жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілерінің санын 10%-ға және олардың жалпы өнімінің көлемін 2 еседен астам арттыруға мүмкіндік берді (2015-2020 жж. кезеңінде).

Кейбір моноқалаларда ШОК халықты қажетті тауарлармен және қызметтермен қамтамасыз ету ғана емес, сонымен қатар қала құраушы кәсіпорындардан жұмыстан босатылған жұмысшыларды жұмыс орындарымен қамтамасыз етуде әлеуметтік функцияны орындайтынын атап өту қажет. Бұл әсіресе қала құраушы кәсіпорындарды қайта құру кезеңінен өтіп жатқан моноқалалар үшін өзекті.

Негізінен ШОК мемлекеттік қолдау шаралары қаржы құралдарын пайдалануға бағытталған. Мәселен, талданған кезеңде 2 мыңға жуық жоба субсидияланды. 2020 жылы бір салық төлеушіге шаққандағы бюджет түсімдерінің жалпы көлемі барлық моноқалалар бойынша 101,6 мың теңгені құрады, оның ішінде ең аз түсімдер Қаратау (4,5 мың теңге), Хромтау (4,9 мың теңге) және Жаңатас (6,9 мың теңге) қалаларында тіркелді.

27 моноқала бойынша «Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің тауарларды, жұмыстар мен қызметтерді өндіру көлемі» көрсеткішінің орташа мәні 25,9 млн теңгені құрады. Ең көп көлем

Теміртау (113,1 млн теңге), Екібастұз (70,9 млн теңге) және Рудный (67,9 млн теңге) қалаларында тіркелді.

Сонымен қатар, жекелеген бағыттар (экология, мәдениет және спорт, өмір сүру сапасы) бойынша даму әлеуеті бар моноқалалардың (Екібастұз, Кентау, Риддер, Жезқазған, Сәтпаев) анықталған төмен нәтижелері бірінші кезектегі шешімді талап ететін жүйелі мәселелердің бар екендігін айғақтайды. Мәселен, әлемдегі ең ірі көмір кен орындарының бірі саналатын Екібастұз қаласында қоршаған ортаны қорғау мәселесі шиеленісіп тұр. Қабылданған қоршаған ортаны қорғау шараларына қарамастан, ауаның ластану деңгейі рұқсат етілген нормалардан айтарлықтай асып түседі.

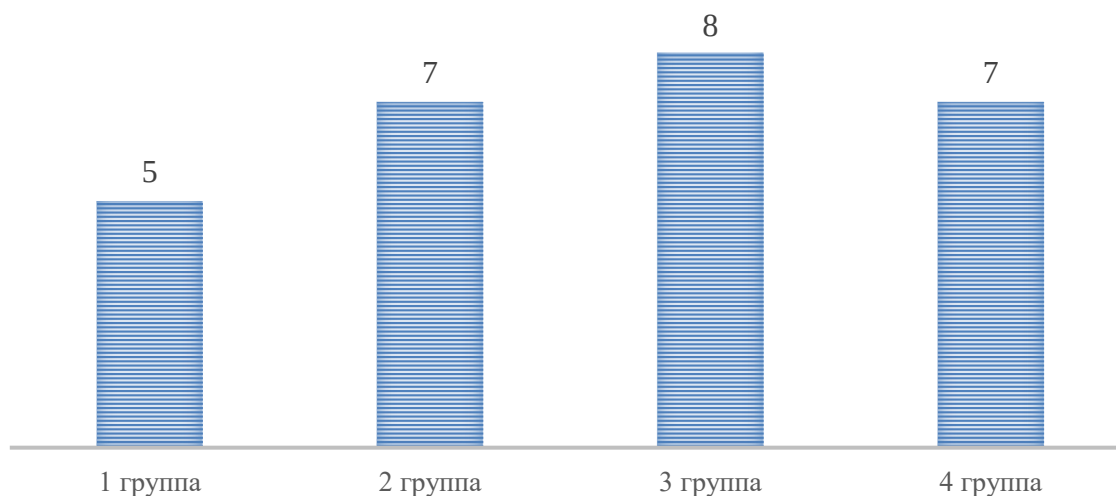
Бастапқы әлеует шегінде бағаланған басқа облыстарда Екібастұз қаласы ең жоғары баллды (655) жинады, бұл мүмкін болатын максималды көрсеткіштің (1260) 50%-дан сәл аз. Қалған қалалар үшін бастапқы әлеуеттің орташа мәні 471 балл болып тіркелді, бұл мүмкін болатын максималды мәннің үштен біріне дерлік (37,3%) құрайды.

Зерттеу нәтижелерінен көрініп тұрғандай, моноқалалардың ешқайсысы әлеуметтік-экономикалық жағдайы бойынша 50% бастапқы әлеуеттің шекті деңгейінен аса алмады. Бұл әлеуметтік-экономикалық жағдайды едәуір шектейтін жүйелік мәселелер кешенінің теріс әсерінің салдары болып табылады.

Түпкілікті әлеуетті анықтау тұрғысында, яғни келешек өлшемшарты бойынша өсу коэффициентін қолданғаннан кейін (ОДҚ әсер ету аймағында және шекаралық аумақта орналасуы) сегіз моноқаланың (Хромтау, Текелі, Теміртау, Абай, Саран, Рудный, Ақсу, Ақсу) позициялары айтарлықтай жақсарып келеді. Осы өлшемшартқа сәйкестік моноқалаларға көлік дәліздерінің, ресурстардың және жақын маңдағы «өсу нүктелері» нарықтарының әлеуетін пайдалану арқылы олардың мүмкіндіктерін кеңейте отырып, артықшылық береді [26].

Түпкілікті әлеует нәтижелері бойынша моноқалалар төрт топқа бөлінеді. 1-топқа интегралдық көрсеткіштің ең жоғары жиынтық мәндеріне қол жеткізген жетекші қалалар, ал 4-топқа ең төменгілері

кіреді. Моноқалалардың бөлінуі келесідей (8-сурет):

600 баллдан жоғары	500-ден 599 баллға дейін	400-ден 499 баллға дейін	399 баллдан төмен
Теміртау, Рудный, Ақсу, Екібастұз, Кентау	Степногорск, Құлысары, Риддер, Балқаш, Жезқазған, Сәтпаев, Жаңаөзен	Хромтау, Текелі, Жаңатас, Ақсай, Абай, Саран, Шахтинск, Лисаковск	Алтай, Курчатов, Серебрянск, Қаратау, Қаражал, Арқалық, Жітіқара

8 – сурет. Түпкілікті әлеует мәндеріне байланысты моноқалаларды бөлу;
моноқалалар саны

Ескерту – Дереккөз негізінде құрастырылған [15]

Жоғарыдағы көрсеткіштен көрініп тұрғандай, моноқалалардың 44,4%-ы (немесе 12) (1 және 2-топтар) 500-ден 677 баллға дейін жинады, бұл орташа мүмкін болатын ең жоғары көрсеткіштің 40%-ын құрайды. Айта кету керек, бұл топтарға жалпы халық саны 995,6 мың адамды құрайтын барлық дерлік ірі қалалар кірді. Бұл топтар экономикалық және әлеуметтік көрсеткіштер бойынша өнеркәсіп өндірісінің көлемі, инженерлік инфрақұрылым тозуының төмендеуі, қанағаттанарлық жағдайдағы жол төсемдерінің үлесі, тұрғын үй қорының көлемі секілді оң динамиканың басым болуымен сипатталады. Дегенмен, қалыптасқан ұзақ мерзімді даму үрдістері ең алдымен демографиялық (көші-қон ағыны және халықтың қартаюы нәтижесінде халық санының азаюы); экономикалық (өндіріс көлемінің төмендеуі, «зәкірлі

жобаларды» жүзеге асырудың жеткіліксіз тиімділігі, пайдалы қазбалардың балама көздерін іздеу) және экологиялық (қоршаған ортаның ластану деңгейі заңмен белгіленген нормалардан жоғары) [26] сипаттағы жүйелі мәселелер кешенінің болуын жоққа шығармайды. 3 және 4-топтарға түпкілікті әлеуеттің 499 баллына дейін немесе мүмкін болатын ең жоғары деңгейдің үштен бірінен азын жинаған моноқалалардың 55,6% (немесе 15) кірді. 2020 жылға арналған ақпаратқа сәйкес, бұл моноқалаларда шамамен 417 мың адам тұрады, бұл алғашқы екі топтың санынан 2,4 есеге аз.

Бұл қалалар әлеуметтік-экономикалық жағдайды және дамуды бағалау үшін қолданылатын бірқатар негізгі көрсеткіштер бойынша жағымсыз үрдістер басым болатын қолайсыз әлеуметтік-экономикалық жағдаймен сипатталады.

Атап айтқанда, моноқалалар халықтың табиғи азаюы мен көші-қон ағынының теріс мәндері бойынша, сондай-ақ еңбекке жарамды жастан асқан адамдардың айтарлықтай жоғары үлесі бойынша көшбасшы болып табылады. Бірыңғай мамандандырылған, қала құраушы кәсіпорындардың жабылуы жұмысшылардың жаппай қысқартылуына әкеліп соқты, бұл өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық үлесінің артуына және еңбек нарығындағы ұсыныс сапасының төмендеуіне, сондай-ақ халықтың кіріс деңгейінің төмендеуіне әкелді.

Сонымен қатар, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық желілерінің жоғары дәрежеде тозуы жүйелі мәселе болып табылады. Осы мәселелердің барлығы моноқалалардың одан әрі даму әлеуетіне кері әсерін тигізуде. Бұл жағдай ішінара банкроттыққа немесе оларды өндіру көлемінің айтарлықтай қысқаруына байланысты және соның салдарынан мәжбүрлі, сирек жағдайлардағы сәтті экономикалық қайта бейіндеуге байланысты (Текелі, Саран, Степногорск қалалары).

Қоршаған орта ластануының жоғары деңгейімен және ҚТҚ кәдеге жаратудың жоқтығымен байланысты экологиялық мәселелер де моноқалалар әлеуетіне теріс әсер ететін факторлардың бірі болып табылады. Олардың ең жақын сату нарықтарынан шалғайлығы, «өсу нүктелері», сондай-ақ транзиттік әлеуеттің жоқтығы секілді қолайсыз географиялық орналасуы да сол дәрежеде әсер етеді.

3. МОНОҚАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН ЖЕТІЛДІРУ

3.1. Моноқалаларды дамыту саясатын жетілдіруге арналған ұсынымдар

Моноқалалардың дамуына жүргізілген талдау негізінде Қазақстандағы моноқалаларды дамыту саясатын жетілдіру бойынша келесі шараларды ұсынуға болады [27]:

- Қазақстандағы моноқалалардың ағымдағы тізімін жаңарту. Мысал ретінде ресейлік тәжірибені пайдалана отырып, моноқалаларды әлеуметтік-экономикалық даму деңгейіне қарай жіктеуді оңайлату мүмкіндігін қарастыру ұсынылады;

- Ресей тәжірибесі мысалында моноқаланың географиялық орналасуының жаңа өлшемшартын ұсыну. Моноқалалардың тізбесінен облыс орталықтары мен республикалық маңызы бар қалаларға тікелей жақын жерде (50 км шегінде) орналасқан, яғни функционалдық

урбанизацияланған аумақтар мен қалалық агломерациялардың әсер ету аймағына кіретін қалаларды алып тастау ұсынылады. Бұл моноқалалар агломерация эффектісін пайдалана отырып, өз бетінше дами алады деп ойлаймыз. Мұндай өлшемшарттың қабылдануы моноқалалар санын 27-ден 20 бірлікке дейін қысқартуға және оларды дамытуға күш салуға мүмкіндік береді. ОДҚ және агломерациялардың ықпал ету аймағында орналасқан моноқалаларға Текелі, Саран, Теміртау, Шахтинск, Абай, Кентау, Ақсу қалалары жатады;

- Қолданыстағы шараларды қосуды және моноқалаларды дамытудың жаңа тәсілдеріне сәйкес келетін жаңа шараларды әзірлеуді ескере отырып, Моноқалаларды мемлекеттік қолдау шараларының бірыңғай тізбесін әзірлеу;

- «Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар туралы» Заңға және өзге де нормативтік құқықтық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізе отырып, салық салуды *(ұйымдардың пайдасына салынатын салық бойынша төмендетілген мөлшерлемелер, ұйымдардың мүлкіне және жер салығына салық төлемеу мүмкіндігі, мемлекеттік бюджеттен тыс қорларға сақтандыру жарналары тарифтерінің төмендетілген мөлшерлемелері)* қоса алғанда, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асырудың ерекше құқықтық режимін енгізу бойынша ұсыныстарды енгізе отырып, тізбеге енгізілген моноқалалар аумақтарында әлеуметтік-экономикалық озық даму аумақтарын құру механизмін әзірлеу;

- Өртарاپтандыруға назар аударуды ескере отырып, ОӘЭДА аймақтарында инвестициялық жобаларды іске асыруға қойылатын талаптарды әзірлеуді қамтамасыз ету; құру жоспарланған (соңғы үш жылда) тұрақты жұмыс орындарының санын динамикалық бағалау және т.б.;

- Моноқалалардың әлеуметтік-экономикалық озық даму аумағында жүзеге асыруға тыйым салынған шаруашылық қызмет түрлерінің тізбесін анықтау;

- Әлеуметтік-экономикалық жағдайын және даму әлеуетін және инфрақұрылымға бюджеттік (бюджеттен тыс) шығыстарды бағалаудың интегралды көрсеткіштерінің нәтижелері бойынша әлеуметтік-

экономикалық озық даму аумақтарын құру жоспарланатын моноқалалар тізбесін айқындау;

- моноқалалардағы инвестициялық жобаларды қаржыландыру, мемлекеттік қолдаудың барлық шараларын шоғырландыру және «РФ моноқалаларды дамыту қоры» сияқты қала құраушы кәсіпорындармен серіктестік бағдарламаларын үйлестіру үшін моноқалаларды дамыту қорын (мүмкін «Самұрық-Қазына» АҚ немесе «Бәйтерек» ҰБХ базасында, инвестициялық (зәкірлі) жобаларды, моноқалалардағы холдингтер мен компаниялар орналастырған тапсырыстарды біріктіру арқылы) құру мүмкіндігін қарастыру;

- Моноқалалардың экономикасын ынталандыру мақсатында моноқалалардағы жергілікті тауар өндірушілер үшін өз қаласының (облысының) мемлекеттік сатып алуларына қатысу кезінде артықшылық беру мәселесін қарастыру, бұл моноқалалар бюджетін салық түсімдерімен толықтыруға және жергілікті еңбек нарығын қолдауға мүмкіндік береді.

3.2. Моноқалаларды мемлекеттік қолдау шаралары

Моноқалалардың мәселелерін шешу мақсатында түрлі бағдарламалық құжаттар әзірленді.

2012 жылы Моноқалаларды дамытудың 2020 жылға дейінгі бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) қабылданды. Бағдарлама 27 моноқаланы қамтыды және олардың орта және ұзақ мерзімді келешекте тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуына бағытталды.

Бағдарламаның жаңашылдықтарының бірі облыс әкімдіктерінің ұзақ мерзімді келешекте моноқалаларды кешенді дамыту жоспарларын (бұдан әрі – КДЖ) әзірлеуі болды. КДЖ жұмыс тобымен қаралды және ВАК мақұлдауынан кейін республикалық бюджеттен, даму институттарынан және ұлттық компаниялардан қаржыландыру алған инвестициялық жобаларды қамтыды. 2014 жылы бюджет қаражатын үнемдеу мақсатында бұл Бағдарлама Өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі бірыңғай бағдарламасына біріктірілді. 2010-2018 жылдар аралығында «Бизнестің жол картасы-2020» бағдарламасын (бұдан әрі – БЖК 2020) іске асыру барысында экономиканың шикізаттық емес

секторының даму көрсеткіштеріне қолдау көрсетуде оң үрдістер байқалды.

Пайыздық мөлшерлемені субсидиялау және несиелік кепілдіктерді қолдану арқылы мемлекет екінші деңгейлі банктерді өңдеу өнеркәсібі, көлік және байланыс сияқты салаларға несие беру көлемін ұлғайту үшін ынталандыра алды.

БЖК-2020 бірінші кезеңінің (2010–2015 жж.) мақсаты өңірлік кәсіпкерліктің тұрақты және теңгерімді өсуін қамтамасыз ету, сондай-ақ жұмыс істеп тұрған жұмыс орындарын сақтау және жаңа тұрақты жұмыс орындарын құру болды.

БЖК-2020 аясында 16,8 млрд теңге сомасында кепілдіктер, 87 млрд теңге сомасында субсидиялар, 1 784,9 млрд теңге сомасында гранттар қаржыландырылды.

БЖК-2020 іске асыру кезеңінде ШОК жалпы ішкі жалпы өнімдегі жалпы қосылған құны 2009 жылғы 17,7%-дан 2014 жылы 25,9%-ға дейін өсті.

Бұл бір мезгілде номиналды ЖІӨ-нің 2009 жылғы 17 триллион теңгеден 2014 жылы 39,7 триллион теңгеге дейін 2,3 есе өсуіне әкелді.

БЖК-2020 іске асыру ШОК белсенді субъектілерінің санын 40%-ға (2010 жылғы 661,6 мың бірліктен 2015 жылы 926,8 мың бірлікке дейін) айтарлықтай ұлғайтуға мүмкіндік берді, бұл ШОК субъектілеріндегі жұмыспен қамтуды 2,6 миллионнан 2,8 миллион адамға дейін шамалы арттыруға ықпал етті.

ШОК еңбек өнімділігі 2009 жылғы 1,3 миллион теңгеден 2014 жылы ШОК субъектілерінде жұмыс істейтін бір адамға шаққанда 3,6 миллион теңгеге дейін өсті.

БЖК-2020 бағдарламасын іске асыру бес жыл ішінде ШОК салық түсімдері бойынша кіріс бөлігін толықтыруды 31 есеге (2010 жылғы 4,1 млрд теңгеден 2014 жылғы 109,9 млрд теңгеге дейін) арттыра отырып, ел бюджетіне қомақты үлес қосуға мүмкіндік берді.

Сонымен қатар, инвестицияланған бюджет қаражатына қарамастан, БЖК-2020 іске асыру кезеңінде ЖІӨ-дегі өңдеуші өнеркәсіп үлесін арттыру мақсатына қол жеткізілмеді. Бұл көрсеткіш 2010 жылғы 11,3%-дан 2014 жылы 10,3%-ға дейін төмендеді.

16 – кесте. БЖК-2009-2014 іске асырудың әсері

Көрсеткіш	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Елдің ЖІӨ (млн. теңге)	17 007 647	21 815 517	28 243 053	31 015 187	35 999 025	39 675 833
Белсенді ШОК субъектілері, бірліктер	663 374	661 598	846 111	809 750	888 233	926 844
ШОК-де жұмыспен қамтылғандар саны, адам	2 296 600	2 630 580	2 427 135	2 383 338	2 576 899	2 810 962
ШОК субъектілерінің өнім көлемі, млн.теңге	5 366 936	7 275 779	7 603 804	8 255 123	9 165 412	15 568 081
ШОК бойынша ҚҚС, млн.теңге	3 002 660	4 498 009	4 890 986	5 303 593	6 027 426	10 294 709
ШОК ЖҚЖ жалпы ЖІӨ-дегі үлесі, %	17,7	20,6	17,3	17,1	16,7	25,9
ШОК өнімділігі (млн. теңге/адам)	1,31	1,71	2,02	2,23	2,34	3,66
ЖІӨ-дегі өңдеуші өнеркәсіп үлесі, %	10,9	11,3	11,0	11,0	10,7	10,2

Тұтастай алғанда, БЖК-2020 бірінші кезеңін іске асыру барысында ел экономикасындағы ШОК үлесінің ұлғаюы байқалды, бұл ретте ЖІӨ-дегі өңдеуші өнеркәсіп үлесінің жоспарлы ұлғаюына қол жеткізілмегені туралы қорытынды жасауға болады (16-кесте).

БЖК-2020 екінші кезеңінің (2015–2020) мақсаты өңірлік кәсіпкерліктің тұрақты өсуін қамтамасыз ету болып табылады.

«Бизнес жол картасы-2020» бағдарламасының екінші кезеңін іске асырудың 4 жылында ШОК елдің жалпы ішкі өніміне қосқан үлесі 2014 жылғы 26%-дан 2018 жылғы 28,4%-ға дейін шамалы 2,4 пайыздық тармаққа өскенін көрсетті.

Осыған қарамастан, белсенді ШОК субъектілерінің 2014 жылғы 926,8 мың бірліктен 2018 жылғы 1 241,3 мың бірлікке дейін 33%-ға айтарлықтай өсуі байқалды, бұл ШОК субъектілерінің 2018 жылы 26,4 трлн теңгені құрайтын өнім шығару көлемінің 70%-ға өсуіне ықпал етті.

БЖК-2020 іске асырылған 4 жыл ішінде ШОК-де жұмыспен қамтылғандар саны 2014 жылғы 2 811 мың адамнан 2018 жылы 3 312 мың адамға дейін 17,8%-ға өсті.

ШОК-де еңбек өнімділігі 2014 жылғы 3,6 млн теңгеден 2018 жылы ШОК-де жұмыс істейтін бір адамға шаққанда 4,7 млн теңгеге дейін өсті.

БЖК-2020 іске асырудың алдыңғы кезеңінің нәтижелерінен айырмашылығы, екінші кезеңді іске асырудың төрт жылдық қорытындысы бойынша ЖІӨ-дегі өңдеуші өнеркәсіп үлесінің 2014 жылғы 10,2%-дан 2018 жылғы 11,6%-ға дейін кезең-кезеңімен ұлғаюы байқалады.

17 – кесте. БЖК-2020 жүзеге асырудың әсері

Көрсеткіш	2014	2015	2016	2017	2018
Елдің ЖІӨ (млн. теңге)	39 675	40 884	46 971	53 101	58 785
	833	134	150	282	738
Белсенді ШОК субъектілері, бірлік	926 844	1 242 579	1 106 353	1 145 994	1 241 328
ШОК-де жұмыспен қамтылғандар саны, адам	2 810 962	3 183 844	3 166 792	3 190 133	3 312 457
ШОК субъектілерінің өнім көлемі, млн.теңге	15 568	15 699	19 609	23 241	26 473
	081	405	010	125	049
ШОК ЖҚЖ жалпы ЖІӨ-дегі үлесі, %	25,9	24,9	26,8	26,8	28,4
ЖІӨ-дегі өңдеуші өнеркәсіп үлесі, %	10,2	10,2	11,3	11,2	11,6
ШОК өнімділігі (млн. теңге/адам)	3,66	3,20	3,97	4,47	4,76

2019 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша БЖК-2020 шеңберінде ағымдағы несиелер портфелі 1 527 млрд теңгені құрады, оның ішінде инвестициялық мақсаттағы несиелер портфелі 998 млрд теңгені құрады.

2019 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша экономиканың басым секторлары үшін банктің несиелер портфелінің жиынтық көлемі 10 150 млрд теңгені құрады, экономиканың басым секторлары үшін несиелер портфелінің жалпы көлемінде БЖК-2020 қамтуы 15,0%-ды құрады (бұл экономиканың басым секторлары бойынша ағымдағы субсидиялау және кепілдемелік келісімдердің жалпы секторындағы ағымдағы субсидиялардың пайызы).

Жалпы, 2010 жылдан 2018 жылға дейін өңдеу өнеркәсібіндегі банктердің жиынтық несиелер портфелі 3 есеге (455 млрд теңгеден 1 359 млрд теңгеге дейін), көлік саласында – 2,4 есеге (252 млрд теңгеден 593 млрд

теңгеге дейін), байланыс саласында – 1,4 есеге (51 млрд теңгеден 72 млрд теңгеге дейін) өсті.

2010-2018 жылдар аралығында өңдеу өнеркәсібіне берілген несиелердің жалпы көлемі 3,8 есеге (383 млрд теңгеден 1 455 млрд теңгеге дейін), көлік саласына – 2,7 есеге (145 млрд теңгеден 395 млрд теңгеге дейін), байланыс саласына – 2,4 есеге (22 млрд теңгеден 52 млрд теңгеге дейін) өсті.

2010 жылдан бастап жыл сайын БЖК-2020 бағдарламасын іске асырудың әлеуметтік-экономикалық тиімділігіне өндіріс көлемінің өсуі, салық төлемдері, жұмыс орындарын құру және сақтау бойынша мониторинг жүргізіліп келеді.

Осылайша, 2010 жылдан бастап БЖК-2020 қатысушыларынан өндірілген өнім мен салық түсімдерінің жыл сайын артуы байқалады.

Өнім шығару бойынша:

2010 жылдың қорытындысы бойынша БЖК-2020 қатысушылары 54 миллиард теңгеге өнім шығарса, 2018 жылы 5,6 триллион теңгеге өнім шығарды.

Салық түсімдері бойынша:

2010 жылдың қорытындысы бойынша БЖК-2020 қатысушылары 4,1 млрд теңге сомасында салық төледі; 2018 жылы салық төлемдерінің сомасы 316,1 млрд теңгені құрады (18-кесте).

БЖК-2020 қатысушыларынан түсетін салық түсімдерінің ұлғаюы қатысушылардың кірістілігі мен өндіріс қуатының артқанын көрсетеді.

18 – кесте. БЖК қатысушыларының салық төлемдерінің сомасы

Салық түсімдері (барлығы, млрд. теңге)								
2010ж.	2011ж.	2012ж.	2013ж.	2014ж.	2015ж.	2016ж.	2017ж.	2018ж.
4,1	27,8	63,5	91,9	110	129,3	204,2	269,3	316,1

Жұмыс орындарын құру және сақтау туралы:

БЖК-2020 іске асыру кезеңінде 95 мыңға жуық жаңа жұмыс орны құрылды және 340 мыңнан астам жұмыс орны сақталды.

Жұмыс орындарын құру және сақтау кәсіпкерлер жобаларының бизнес-жоспарларында жарияланған жұмыс орындарының санына байланысты екенін атап өткен жөн (18-кесте).

Жоғарыда көрсетілген деректер Бағдарламаға қатысушылардың мемлекеттік қолдау шараларын алу кезіндегі міндеттемелерінің бөлігі болып табылады.

Қалыптасқан жағдайға сүйенсек, мемлекет тарапынан инвестицияға барлық жағдай мен мүмкіндіктер жасалғанымен, айналым қаражатын толықтырғысы келетін шағын және орта кәсіпкерлігі субъекттеріне қолдау жоқ екені анық. Несиелеу құрылымы туралы деректерге сүйене отырып, Бағдарламаның осы бағыттағы қаражаттарын кеңейту шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің қолдау деңгейін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік береді, сол арқылы елдегі шағын және орта кәсіпкерліктің айтарлықтай өсуіне алғышарттар жасайды деп қорытынды жасауға болады.

Оқыту түріндегі қаржылық емес мемлекеттік қолдау 2011 жылы БЖК-2020 бағдарламасына енгізілді. Осы бағытты жүзеге асыру жылдарында бұл қолдау танымал болды. 2019 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша «Шағын және орта бизнес топ-менеджментін оқыту» жобасы бойынша 2 949 кәсіпкер оқуды аяқтады. Кәсіпкерлікті қолдаудың инфрақұрылымын құру бойынша жұмыстар жүргізілді.

Мәселен, 2019 жылғы 1 маусымдағы жағдай бойынша облыс орталықтары мен ірі қалаларда 20 кәсіпкерлерге қызмет көрсету орталығы, моноқалалар мен шағын қалалар мен аудан орталықтарында 191 кәсіпкерлерді қолдау орталығы жұмыс істейді, онда 468 мыңнан астам кәсіпкер 1 198 мыңнан астам кеңес алды, 373 мыңнан астам кәсіпкерге 689 мың сервистік қызмет көрсетілді. Өңірлік деңгейде 14 мобильді кәсіпкерлікті қолдау орталығы жұмыс істейді, олар 52 мың клиентке 73 мыңнан астам көшпелі кеңес беру ұйымдастырылды.

Осылайша, ағымдағы жағдайды талдау Бағдарламада ірі қалалардан тыс жерлерде шағын және орта кәсіпкерлікке мақсатты қолдау көрсету және кәсіпкерлік әлеуетті нығайту қажет екенін көрсетеді.

Айта кетерлігі, 2015 жылдан бастап Ұлттық кәсіпкерлер палатасы (бұдан әрі – ҰКП) «Бизнестің жол картасы-2020» Бірыңғай бағдарламасы аясында қаржылық емес қолдау операторы болып табылады. Осылайша, 2015 жылдан бастап ҰКП келесі жобаларды жүзеге асырды:

1. Бизнес-кеңесші
2. Бизнес-өсу
3. Іскерлік байланыстар
4. Аға сеньорлар
5. Бизнес-Насихат
6. Кәсіпкерлер үшін сервистік қолдау
7. Ақпараттық-консультациялық қызметтер

Бағдарламаның «Жаңа бизнес бастамаларды қолдау» бағыты аясында қаржыландыруға қолжетімділікті арттыру, жобалардың өндірістік қуатын арттыру, ауылдық елді мекендер, шағын қалалар, моноқалалардағы кәсіпкерлердің бизнес-бастамаларын және олардың жобаларын кеңейту сынды түйткілді мәселелер шешімін табуда.

Моноқалалардағы, шағын қалалардағы және ауылдық елді мекендердегі кәсіпкерлерді қаржыландырудың қолжетімділігін арттыру мақсатында банктік несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау және кәсіпкерлерге берілетін банктік несиелерге ішінара кепілдік беру жүзеге асырылуда.

Моноқалалардағы, шағын қалалардағы және ауылдық елді мекендердегі кәсіпкерлердің өндірістік әлеуетін арттыру мақсатында жетіспейтін инфрақұрылымдар ауылдық елді мекендер, шағын қалалар мен моноқалалардағы кәсіпкерлердің жобаларына енгізілуде.

Экономиканың басым салаларында кәсіпкерлікті дамыту өңдеу өнеркәсібінде өндірілетін өнім көлемін ұлғайту, жаңа бәсекеге қабілетті өндірістерді құру, шағын және орта кәсіпкерлікте халықты жұмыспен қамтуды арттыру мәселелерін шешеді.

Өңдеу өнеркәсібінде өндірілген өнім көлемін ұлғайту үшін банктердің/лизингтік компаниялардың кредиттері/лизингтік мәмілелері бойынша сыйақы мөлшерлемесін субсидиялау және кәсіпкерлерге берілген банктердің кредиттеріне ішінара кепілдік беру, сондай-ақ мемлекеттік гранттар беру жүзеге асырылады.

Шағын және орта кәсіпкерлікте халықтың жұмыспен қамтылуын ұлғайту үшін банктердің/даму банкінің/лизингтік компаниялардың кредиттері/лизингтік мәмілелері бойынша сыйақы мөлшерлемесін субсидиялау және кәсіпкерлерге берілген кредиттерге ішінара кепілдік беру,

кәсіпкерлер мен индустриялық аймақтар жобаларының жетіспейтін инфрақұрылымын қамтамасыз ету жүзеге асырылады.

Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің өнімділігін арттыру үшін басқарудың жаңа әдістерін, өндіріс технологияларын енгізу, кәсіпорындардың өнімділігін арттыру және энергия үнемдеу мәселелері бойынша сыртқы және ішкі консультанттарды тарту жүзеге асырылатын болады.

Іскерлік байланыстарды кеңейту мақсатында шетелдік серіктестермен іскерлік байланыстар орнатылып, отандық өңделген тауарлар алға жылжытылады (19-кесте).

19 – кесте. Бағдарлама шеңберінде кәсіпкерліктің дамуын талдау

Бағдарлама шеңберінде кәсіпкерлікті дамытудың SWOT талдауы	
Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
1.Бәсекеге қабілетті жұмыс күшінің болуы, Қазақстан халқының жартысынан астамы экономикалық белсенді болып табылады. 2.Инфрақұрылымдық және салалық мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру шағын және орта бизнесті дамытуға мүмкіндік береді. 3.Мемлекеттік қолдау шараларын ұсынуды цифрландыру. 4.Бизнесті жүргізу үшін әкімшілік кедергілерді реттеуді азайту. 5.Қолайлы салық және кеден саясаты.	Кредит бойынша өтімді қамтамасыз етудің, сондай-ақ нашар дамыған инфрақұрылымның болмауына және мемлекеттік бағдарламалар шеңберінде цифрлық қызметтерге қол-жетімсіздігіне байланысты екінші деңгейдегі банктер тарапынан ауылдық елді мекендерде, шағын қалалар мен моноқалаларда қаржылық дамуға мүдделіліктің болмауы. Қазіргі уақытта отандық өнеркәсіптің дамымауына байланысты өнеркәсіптік тауарлар импортының жоғары үлесі байқалады. Кәсіпкерлер үшін шетел валюталары бағамдарының құбылмалылығына байланысты валюталық тәуекелдердің болуы.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
1.Отандық тауарлар өндірісін дамыту, кәсіпкерлер үшін валюталық тәуекелдерді төмендету, денсаулық сақтау, білім беру, өнер, ақпараттық технологиялар сияқты әлеуметтік маңызы бар салаларда көрсетілетін қызметтерді дамыту, сондай-ақ ауылдық жерлерде, моноқала-	1.Кәсіпкердің мемлекеттік қолдау құралдарын мақсатсыз пайдалануы. 2.Тұрақсыз экономикалық жағдай. 3.Отандық тауарлардың төмен сапасы.

ларда және шағын қалаларда инфрақұрылымды дамыту, өмір сүру деңгейін арттыру. 2. Шағын және орта бизнестің несиеге қолжетімділігін кеңейту. 1) кредит құнын төмендету (сыйақы мөлшерлемесін субсидиялау), бұл екінші деңгейдегі банктердің ШОК кредиттері бойынша сыйақы мөлшерлемесін төмендетуіне әкеп соғады 2) кепілмен қамтамасыз ету жетіспеген кезде кредиттер бойынша кепілдік беру. 3. Ел экономикасындағы шағын және орта бизнестің рөлін арттыру 1) жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілері санының өсуі; 2) ШОК-де жұмыспен қамтылғандар санының өсуі; 3) шағын бизнестің салық төлемдерінің өсуі. 4. Шағын және орта кәсіпорындарды, оның ішінде өңдеуші өнеркәсіп секторын дамыту жолымен экономиканы әртараптандыру, бұл өңделген өнімнің экспортын ұлғайтады және шикізат экспортының үлесін азайтады.	
---	--

2019 жылы Өңірлерді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған жаңа Мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі – Мемлекеттік бағдарлама) қабылданды. Мемлекеттік бағдарламада моно - және шағын қалалардың ФГА-ға кіретін қалаларға және халық саны 50 мың және одан да көп ФГА-ға кірмейтін моноқалаларға жіктелуі сақталады.

Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасы. «Жаппай кәсіпкерлікті дамыту» бағыты шеңберінде ауылдық елді мекендерде, моноқалаларда шағын несиелендіруді, оның ішінде зәкірлік кооперацияны және әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту, сондай-ақ кредиттерді/шағын кредиттерді кепілдендіру арқылы кеңейту бойынша жекелеген міндеттер қарастырылған.

Моноқалаларды дамытудағы әлеуметтік-экономикалық мәселелердің шиеленісуі оларды одан әрі дамыту бағыттарын негіздейтін жаңа тәсілдерді, тетіктерді және құралдар кешенін әзірлеуді қажет етеді. Моноқалаларды қолдаудың қолданыстағы бірыңғай тәсілі олардың мамандықтарының әртүрлілігіне, ресурстардың қолжетімділігіне (оның ішінде өз бюджетіне), аумақтардың геокеңістіктік орналасуына және халық үшін әлеуметтік тартымдылығына байланысты жол берілмейтінін ескерген жөн. Жоғарыда аталған ерекшеліктер экономикалық қызмет ету процестеріне өз ізін қалдырады және моноқалаларды басқаруға сараланған тәсілдемені енгізуді қағида негізінде маңызды етеді.

Бұл тәсілдеме қолданыстағы өлшемшарттар (өнеркәсіптік өндіріс көлемі қаланың жалпы көлемінің 20%-дан астамын құрауы тиіс; жұмыспен қамтылған халық саны тұрғындардың жалпы санынан 20% және одан да көп болуы керек; жұмыс істеп тұрған қала құраушы кәсіпорынның болуы) бойынша моноқаланы анықтауды білдірмейтінін ескерген жөн. Бұл өлшемшарттар бірқатар қала құраушы кәсіпорындардың экономикалық бейінін жоюға, олардың жабылуына, сондай-ақ жағымсыз демографиялық үрдістерге байланысты өзекті емес [28].

Моноқалалар бөлінісінде оларды интегралды бағалау нәтижелері бойынша топтастыру келесідей:

1) Жоғары технологиялық даму (Теміртау, Рудный, Ақсу, Екібастұз, Кентау). Жетекші моноқалалардың даму сценарийлері мыналарға бағытталуы тиіс:

- полицентрлік экономиканы құру (мамандандырылған өндіріс факторларын құру, көлік байланысын арттыру);
- жоғары сапалы еңбек ресурстарын құру (мемлекет пен бизнес арасында білім беру одағын құру (университеттер мен техникалық және кәсіптік білім беру мекемелері негізінде));
- ғылымды қажет ететін, экологиялық таза өндірістерді қолдау;
- зәкірлі және инвестициялық жобаларды іске асыру;
- ДҚМР үшін жоғары білікті кадрларды даярлау;
- ШОК тарту арқылы «инновациялық белдеуді» қалыптастыру;
- жайлы мәдени және қалалық ортаны қалыптастыру.

2) Әлеуметтік-экономикалық саланың дамуын күшейту

(Степногорск, Құлсары, Риддер, Балқаш, Жезқазған, Сәтпаев, Жаңаөзен). Осы топтағы моноқалалар тұрақты экономикамен және ұзақ мерзімді даму үрдісімен сипатталады, сондықтан даму сценарийлері мыналарды ескеруі керек:

- «өсу нүктелерін» дамыту – моноқалалардың мамандануынан ерекшеленетін қызметтің басым бағыттары (соның ішінде зәкірлі және инвестициялық жобаларды іске асыру);

- серіктестік бағдарламаларының тетігін іске асырудың табысты тәжірибесін кеңейту;

- өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру (нарық сұранысына сәйкестігі);

- «инновациялық белдеуін» (ілеспе өндіріс) қалыптастыру үшін ШОК тарту және өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық санын қысқарту;

- қолайлы инвестициялық ахуал (брендинг) құру;

- жоғары сапалы еңбек ресурстарын құру (мемлекет пен бизнес арасындағы білім одағын қалыптастыру);

- инфрақұрылымның барлық түрлерін жаңғырту.

3) **Тұрақтандыру аймағы** (Хромтау, Текелі, Жаңатас, Ақсай, Абай, Саран, Шахтинск, Лисаковск), мұнда негізгі сипаттама қанағаттанарлық әлеуметтік-экономикалық жағдаймен байланысты. Сценарийлердің назары келесіге бағытталған: инновациялық технологияларды пайдалана отырып, өңдеу өнеркәсібін дамыту үшін инвесторларды тарту; ОӘЭДА құру (жеңілдетілген салықтық шарттар және оңайлатылған әкімшілік рәсімдер); ДҚМР және қызмет көрсету саласына қатысты салаларда кәсіпкерлік субъектілеріне мақсатты қолдау көрсету; өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық санын қысқарту; инженерлік инфрақұрылымды жаңғырту (инженерлік желілерді жаңғырту, көлік инфрақұрылымы объектілерін салу және жөндеу); ДҚМР, әкімдіктер және тұрғындар бірлесіп әзірлеген Бас жоспарларды (қаланы ұзақ мерзімді келешекте дамыту) іске асыру арқылы жайлы өмір сүру жағдайларын жасау.

4) **Тоқырау аймағы** (Алтай, Курчатов, Серебрянск, Қаратау, Қаражал, Арқалық, Жітқара) – экономикалық қайта бейіндеуге және ДҚМР жабылуына байланысты моноқалалар жағдайы. Даму сценарийлері келесіге бағытталған:

- жағымсыз демографиялық үрдістерді нивелирлеу;
- өсудің жаңа драйверлерін анықтау – жаңа геологиялық барлау жұмыстарын жүргізу, экономиканың жаңа салаларын дамыту (туризм, ауыл шаруашылығы және т.б.);
- жаңа жұмыс орындарын құру;
- қызметтердің әлеуметтік қолайлы және әділ стандарттарын қамтамасыз ету арқылы халықтың әлеуметтік әл-ауқатын жақсарту;
- инфрақұрылымды жаңғырту (электр желілері, сумен жабдықтау және кәріз жүйелері, көлік инфрақұрылымының объектілері) [28].

«Басқарылатын қысу» саясатын қолдану сарапшылық қоғамдастықтың өзекті мәселесі болып табылатынын атап өткен жөн. Осы топқа кіретін моноқалалардың тізбесін ескере отырып, олардың аумағында, мысалы, туристік кластерді және басқаларын құруға байланысты басқа да шараларды әзірлеуге болады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Талдау нәтижелері әртүрлі моноқала тұрғындарының өмір сүру деңгейінде айтарлықтай дифференциацияны анықтады. Бұл ең алдымен жалақы деңгейінен көрінеді. 9 қалада (Ақсай, Құлсары, Жаңаөзен, Сәтпаев, Екібастұз, Жезқазған, Ақсу, Рудный, Балқаш) орташа айлық жалақы 5 және одан да көп күнкөріс деңгейін құрайды. Негізінен бұл даму әлеуеті жеткілікті қалалар тобына жататын қалалар. Бұл ретте 8 қалада (Хромтау, Алтай, Жаңатас, Арқалық, Серебрянск, Кентау, Текелі, Қаратау) жалақы деңгейі ең төменгі күнкөрістің 4 деңгейіне жетпейді.

Жалпы, 11 қалада қала бойынша орташа айлық жалақы облыстық орташа деңгейден төмен (Алтай, Шахтинск, Теміртау, Кентау, Жаңатас, Абай, Саран, Хромтау, Текелі, Арқалық, Қаратау, Серебрянск). Бұл топқа даму әлеуеті орташа және төмен қалалар кіреді. Бірқатар сарапшылардың пікірінше, қанағаттанарлықсыз өмір сүру жағдайларымен қоса мұндай материалдық диспропорциялардың болуы әлеуметтік қақтығыстардың пайда болуына түрткі болуы мүмкін.

Моноқалалардың барлығында дерлік әлеуметтік және инженерлік-техникалық инфрақұрылымның тозуы жоғары болғандықтан, олардың негізгі нысандары мен қызметтеріне қолжетімділік шектеулі. Мәселен, әкімдіктер берген ақпаратқа сәйкес, 2020 жылы сумен жабдықтау және кәріз желілерінің орташа тозуы 61,1%-ды құрады. Бұл ретте Арқалық, Балқаш, Шахтинск, Теміртау қалаларында оның мөлшері 82%-дан 90%-ға дейін ауытқиды. Жылу желілерінің тозуы 54,5% (Арқалық және Серебрянск – 85%, Степногорск, Алтай, Балқаш – 80%), электр желілерінің тозуы – 55,3% (Шахтинск – 85%, Арқалық – 81%, Серебрянск – 75%) жетеді.

Моноқалалардың 41%-ы (немесе 27-нің 11-і) жолдардың қанағаттанарлықсыз жағдайымен сипатталады. Ең жоғары көрсеткіштер Серебрянск (78,9%), Жітіқара (74,3%), Жезқазған (65,7%), Абай (64,6%), Құлсары (65,3%), Лисаковск (63,9%), Саран (62,7%), Жаңатас және Қаратау (59,1%), Кентау (56,8%), Қаражал (54,7%) қалаларында байқалады.

Әлеуметтік және инженерлік инфрақұрылымды жаңғыртуға жыл сайын республикалық бюджеттен қаржыландыру бөлінеді. Алайда, бөлінген қаржы моноқалалардың бүгінгі қажеттілігін өтеуге жетпейді.

Зерттеу барысында анықталғандай, көптеген моноқалалардың бюджеті қаржылық тұрақсыз (олардың кірістері өз шығындарын өтемейді). Сондықтан жергілікті мәселелердің өзі «орталықтың» қатысуынсыз шешілмейді. Сонымен қатар, бюджеттік процестердің бюрократиялық сипатын ескере отырып, оларды шешу мүмкіндіктері өте аз болып қалады.

Моноқалалардың экономикасын әртараптандыру факторы ретінде шағын және орта бизнесті қолдауға ерекше көңіл бөлінеді. Қаржы құралдарын (субсидиялар, гранттар, кепілдіктер, шағын несиелер) жүйелі пайдалану жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілерінің санын 10%-ға және олардың жалпы өнімінің көлемін 2 еседен астам арттыруға мүмкіндік берді (2015-2020 жж. кезеңінде).

Кейбір моноқалаларда ШОК халықты қажетті тауарлармен және қызметтермен қамтамасыз ету ғана емес, сонымен қатар қала құраушы кәсіпорындардан жұмыстан босатылған жұмысшыларды жұмыс орындарымен қамтамасыз етуде әлеуметтік функцияны орындайтынын атап өту қажет. Бұл әсіресе қала құраушы кәсіпорындарды қайта құру кезеңінен өтіп жатқан моноқалалар үшін өзекті.

Негізінен ШОК мемлекеттік қолдау шаралары қаржы құралдарын пайдалануға бағытталған. Мәселен, талданған кезеңде 2 мыңға жуық жоба субсидияланды. 2020 жылы 1 салық төлеушіге шаққандағы бюджет түсімдерінің жалпы көлемі барлық моноқалалар бойынша 101,6 мың теңгені құрады, оның ішінде ең аз түсімдер Қаратау (4,5 мың теңге), Хромтау (4,9 мың теңге) және Жаңатас (6,9 мың теңге) қалаларында тіркелді.

27 моноқала бойынша «Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің тауарларды, жұмыстар мен қызметтерді өндіру көлемі» көрсеткішінің орташа мәні 25,9 млн теңгені құрады. Ең көп көлем Теміртау (113,1 млн теңге), Екібастұз (70,9 млн теңге) және Рудный (67,9 млн теңге) қалаларында тіркелді.

Сонымен қатар, жекелеген бағыттар (экология, мәдениет және спорт, өмір сүру сапасы) бойынша даму әлеуеті бар моноқалалардың (Екібастұз, Кентау, Риддер, Жезқазған, Сәтпаев) анықталған төмен нәтижелері бірінші кезектегі шешімді талап ететін жүйелі мәселелердің бар екендігін айғақтайды. Мәселен, әлемдегі ең ірі көмір кен орындарының бірі саналатын Екібастұз қаласында қоршаған ортаны қорғау мәселесі шиеленісіп тұр. Қабылданған қоршаған ортаны қорғау шараларына қарамастан, ауаның ластану деңгейі рұқсат етілген нормалардан айтарлықтай асып түседі [29].

Бастапқы әлеует шегінде бағаланған басқа облыстарда Екібастұз қаласы ең жоғары баллды (655) жинады, бұл мүмкін болатын максималды көрсеткіштің (1260) 50%-дан сәл аз. Қалған қалалар үшін бастапқы әлеуеттің орташа мәні 471 балл болып тіркелді, бұл мүмкін болатын максималды мәnniң үштен біріне дерлік (37,3%) құрайды.

Зерттеу нәтижелерінен көрініп тұрғандай, моноқалалардың ешқайсысы әлеуметтік-экономикалық жағдайы бойынша 50% бастапқы әлеуеттің шекті деңгейінен аса алмады. Бұл әлеуметтік-экономикалық жағдайды едәуір шектейтін жүйелік мәселелер кешенінің теріс әсерінің салдары болып табылады.

Түпкілікті әлеуетті анықтау тұрғысында, яғни келешек өлшемшарты бойынша өсу коэффициентін қолданғаннан кейін (ОДҚ әсер ету аймағында және шекаралық аумақта орналасуы) сегіз моноқаланың (Хромтау, Текелі, Теміртау, Абай, Саран, Рудный, Ақсу, Ақсу) позициялары айтарлықтай жақсарып келеді. Осы өлшемшартқа сәйкестік моноқалаларға көлік дәліздерінің, ресурстардың және жақын маңдағы «өсу нүктелері» нарықтарының әлеуетін пайдалану арқылы олардың мүмкіндіктерін кеңейте отырып, артықшылық береді.

Моноқалаларды дамытудағы әлеуметтік-экономикалық мәселелердің шиеленісуі оларды одан әрі дамыту бағыттарын негіздейтін жаңа тәсілдерді, тетіктерді және құралдар кешенін әзірлеуді қажет етеді. Моноқалаларды қолдаудың қолданыстағы бірыңғай тәсілі олардың мамандықтарының әртүрлілігіне, ресурстардың қолжетімділігіне (оның ішінде өз бюджетіне), аумақтардың геокеңістіктік орналасуына және халық үшін әлеуметтік тартымдылығына байланысты жол берілмейтінін

ескерген жөн. Жоғарыда аталған ерекшеліктер экономикалық қызмет ету процестеріне өз ізін қалдырады және моноқалаларды басқаруға сараланған тәсілдемені енгізуді қағида негізінде маңызды етеді. Бұл тәсілдеме қолданыстағы өлшемшарттар (өнеркәсіптік өндіріс көлемі қаланың жалпы көлемінің 20%-дан астамын құрауы тиіс; жұмыспен қамтылған халық саны тұрғындардың жалпы санынан 20% және одан да көп болуы керек; жұмыс істеп тұрған қала құраушы кәсіпорынның болуы) бойынша моноқаланы анықтауды білдірмейтінін ескерген жөн. Бұл өлшемшарттар бірқатар қала құраушы кәсіпорындардың экономикалық бейінін жоюға, олардың жабылуына, сондай-ақ жағымсыз демографиялық үрдістерге байланысты өзекті емес [30].

«Басқарылатын қысу» саясатын қолдану сарапшылық қоғамдастықтың өзекті мәселесі болып табылатынын атап өткен жөн. Осы топқа кіретін моноқалалардың тізбесін ескере отырып, олардың аумағында, мысалы, туристік кластерді және басқаларын құруға байланысты басқа да шараларды әзірлеуге болады.

Моно мамандандырылған қалаларды дамытудың әлемдік тәжірибесінде мемлекеттік және өңірлік қолдау шаралары негізінде олардың экономикасын құрылымдық қайта құруда айтарлықтай тәжірибе жинақталды. Олардың ішінде әлеуметтік бағыттағы оқиғалар басты орын алады. Жұмыссыздықтан сақтандыру маңызды орын алады, бұл тек жұмыссыз азаматтарды ғана емес, сонымен қатар жұмыс істейтін кедей топтарды да қамтиды. Мұндай бағдарламаларды жүзеге асыру қоғамдық ұйымдардың, сондай-ақ жергілікті билік пен бизнестің белсенді қатысуымен нығайтылады, олар бірігіп, қалалық мәселелерді бірге шешеді. Көптеген шетелдік мысалдар аумақтың тарихи жағдайлары мен жабдықталуына байланысты бәсекеге қабілетті өнеркәсіптік аймақтардың пайда болуын қамтамасыз ететін инвестициялық және әлеуметтік тартымдылық ортасын құруға қабілетті аймақтар жеңіске жететінін көрсетеді.

Сонымен қатар, олар әр елдің ұлттық, аумақтық және саяси ерекшеліктерін ескере отырып, осы мәселелерді шешуде сараланған тәсілдеменің қажеттілігін көрсетті.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ

1. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. 3-е изд. М.: ГУ ВШЭ, 2018. – 495 с.
2. Мырзағалиева Ж.О Модель системы управления социально-экономическим развитием городов. – Астана: 2016. – 260 с.
3. Максимча Т.Н. Туризм проблемы развития – Астана: 2016, 2015 – 30 с.
4. Теткузова У.М. Города Казахстана: проблемы социально-экономического развития. – Алма-Ата: Наука, 2014. – 160 с.
5. Теткузова У.М. Города в системе расселения Казахстана /экономико-демографический аспект /АН РК Совет по размещению производительных сил. – Алма-Ата: 2016. – 216 с.
6. Проблемы социально-экономического и этно-демографического развития городов Казахстана. Тематический сборник научных трудов / ред. колл.: Ж.К. Касымбаев (гл. ред.) и др. – Алма-Ата: 2017. – 101 с.
7. Басенов Т. Портреты городов Казахстана. – Алма-Ата: Казахстан, 2015. – 52 с.
8. Боскин Б.Я., Голвкин Н.Ф. Будущее городов Казахстана. – Алма-Ата: 2000. – 19 с.
9. Реструктуризация градообразующих предприятий: уроки и передовой опыт Восточной Германии // Исследовательский центр ИПМ, Немецкая экономическая группа в Беларуси. Интернетресурс: <http://www.research.by/>
10. Фомин Н. Социально-экономические проблемы малых городов юга Казахстана в переходный период к рынку. // Автореф. и диссерт. канд. экон. наук. – Алматы: 2016. – 22 с.
11. Вишевская Н.Т. Реформа законодательства о защите занятости в странах с развитой рыночной экономикой // «Труд за рубежом», № 1, 2018. – С. 88-108.
12. Дёшина С.П. Диверсификация экономики моногорода как фактор снижения социальной напряженности // Вестник Ижевского государственного технического университета. – 2018. № 1. – С. 69-72.

13. Карпов Е.В. Концепция стратегического плана социально-экономического развития крупного промышленного моногорода (на примере Магнитогорска)// Научный вестник Уральской академии государственной службы: политология, экономика, социология, право. – 2017. № 1. С. 63-66.
14. Власов А.А. Социальное развитие регионов. – М.: Мысль, 2010. – 220 с., его же. Социальное развитие городов: сущность и перспективы. – М.: Знание, 2014. – 64 с.
15. Котов М.Н. Крупный город: проблемы и тенденция развития. – Л.: Наука. Ленинградское отд-е, 2015. – 167 с.
16. Баранов А.В. Социально-демографическое развитие крупного города. – М.: Финансы и статистика, 2016. – 191 с.
17. Борщевский М.В. Город: методологические проблемы комплексного социального и экономического планирования. – М.: Наука, 2015. – 204 с.
18. Акимов В.А. Планировка и благоустройство городов. – М.: Стройиздат, 2018. – 383 с.
19. Карамышев В.А. Город строится в пустыне. – Алма-Ата: Казахстан, 2015. – 128 с.
20. Лаппо Г.М. Города на пути в будущее. – М.: Мысль, 2018. – 236 с.
21. Громов И.М. Новые города планирования структуры городов промышленного и научно-производственного профиля. – М.: Изд-во литры по строительству, 2017. – 184 с.
22. Родионов А.С., Казаков М.И. Архитектура нового города. – Алма-Ата: Казахстан, 2016. – 96 с.
23. Статистический ежегодник. 2015г. – Алма-Ата, 2015. – 392 с.
24. Социально-экономическое положение областных центров Республики Казахстан. – Алматы: Казинформцентр, 2016. – 88 с.
25. Социально-экономическое положение областных центров Республики Казахстан. – Алматы: Казинформцентр, 2018. – 92 с.
26. <https://stat.gov.kz/>
27. «Казахстан». Национальная энциклопедия, 3 том. Человек с книгой. Статьи и публикации. Карагайлинское месторождение свинца и

барита // Казахстан. Национальная энциклопедия. – Алматы: Қазақэнциклопедиясы, 2015. – Т. III.

28. Теткусизов С.С Прогноз социально-экономического развития малых и средних городов региона. – Караганда: 2017. – 213 с.

29. Тарасюк В.М. Как развивать моногорода//Дайджест-финансы. 2015. № 3. – С. 41-45.

30. Ткачук С.Н. Малый бизнес – важный резерв развития моногорода // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. 2019. Т. 11. № 3. – С. 34-42.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МОНОҚАЛАЛАРЫН ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ – 2022 ЖЫЛ

Р/н №	Іс-шара	Аяқтау ны- саны	Орындау	Жауапты орындаушылар	Күтілетін	Қаржылық қажеттілік
	атауы		мерзімі		нәтиже	
1	2	3	4	5	6	7
1-тарау. МАК-РОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚ						
1.1 Инфляция-мен күресу						
1.	Инфляцияны бақылау және төмендету жөніндегі шаралар ке-шенін әзірлеу және іске асыру, оның ішінде:	Қазақстан Республикасы	2022 жылғы	ҰЭМ, СИМ, Қаржымині, ИИДМ, ЭМ, АШМ, ЭГТРМ, БӨДМ (келісім бойынша), ҰБ (келісім бойынша), "Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша), облы-стардың,	2022 жылы инфляци-яны 4-6%-ға дейін төмендету, оның ішінде азық-түлік тауарларына – 4,7-6,7%-ға дейін, азық-түліктік емес тауар-ларға – 4-6%-ға дейін, ақылы қызметтерге – 3-5%-ға дейін бағаның өсуі;	қажет етілмейді
	импорттық тәуелділікті төмен-дету;	Үкімет отырысының хаттамасы	ақпан	Нұр-Сұлтан, Ал-маты және Шым-кент қалаларының әкімдіктері	алма, балық, шұжықтық өнімдер, ірімшік және сүзбе, қант, құс еті бойынша отандық тауарлардың үлесін 2022 жылы 89%-ға дейін арттыру;	
	өндіруші мен тұты-нушы арасындағы тиімсіз делдалдар са-нын азайту;				автомобиль көлігімен отандық жүк тасымал-даушылардың үлесін	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

						30-дан 50%-ға дейін арттыру	
	ақша-кредит саясаты- ның құралдарын пай- далану;						
	ӘМАТ бағасын реттеу және тауар тапшы- лығына жол бермеу						
2.	Әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауар- ларына бағаны тұрақтандыру жөніндегі негізгі нарық тетіктерін қол- дана отырып, "ай- налым схемасын" қаржыландыруды және тұрақтандыру қорларын қалыпта- стыруды 140 млрд теңгеге дейін жеткізу	Қазақстан Республикасы- ның Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы	СИМ, АШМ, об- лыстардың, Нұр- Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	ӘМАТ бағасын тұрақтандыру; ӘМАТ бағасын 6% деңгейінде ұстау;		
			желтоқсан				
					халықты төмендетіл- ген бағадағы тауарлар- мен қамтамасыз ету	жергілікті бюджет қаражаты есебінен	
3.	Ішкі нарықты отандық тауарлармен мо- лықтыру және халық үшін қолайлы жағдай- ларды қамтамасыз ету мақсатында Ұлттық	Қазақстан Республикасы- ның	2022 жылғы	СИМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісім бойынша)	АШТӨ өнімділігін жыл сайын 135 мың тоннаға ұлғайту, бұл жоба кезеңінде 88,5 млрд теңге көлемінде өнімділігін болжайды;	қолданыстағы бюд- жет шеңберінде (МЖӘ жобасы бойынша)	

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ

	тауар өткізу жүйесін құрудың 1-кезеңін іске асыру	Үкіметіне ақпарат	желтоқсан		АШТӨ шығындарын жыл сайын 21 мың тоннаға қысқарту, бұл жоба кезеңінде шамамен 16,9 млрд теңгені құрайды;	9 059 686 мың теңге мөлшерінде)
	Мемлекеттің басымдық құқығы шеңберінде иеліктен шығарылған шикі және тауарлық газға жер қойнауын пайдаланушылардан бағаларды 2024 жылғы 1 қаңтарға дейін	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ЭМ, "Атамекен" ҰҚП (келісім бойынша)	тауарлық газды көтерме саудада өткізудің шекті бағаларын арттыруды бағынша азайту	қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	2021 жылғы жел-тоқсандағы баға деңгейінде бекіту	Үкіметіне ақпарат	шілде, желтоқсан			
5.	2022 жылға Жамбыл МАЭС-на 3-, 4-блоқты режимде жұмыс істеу үшін 20 510 теңге/мың м3 бағамен қолданыстағы шарттарға қосымша 515 млн м3 газ беру	шарт	2022 жылғы	ЭМ, "QazaqGaz" ҰҚ" АҚ (келісім бойынша), "Ата-мекен" ҰКП (келісім бойынша)	Алматы қаласы мен Ақмола, Жамбыл, Қызылорда, Түркістан, Алматы облыстарын қамтамасыз ету үшін қолданыстағы тарифті 10,45 теңге/кВтсағ деңгейінде сақтай отырып, 2 млрд кВтсағ көлемінде қосымша электр энергиясын өндіру	қажет етілмейді
			ақпан			
6.	Сұйытылған мұнай газын жеткізу жоспарын жетілдіру: ЭМ-не сұйытылған мұнай газын ішкі нарықта ЭСА шегінен тыс тарату құқығын беру; ТМД көтерме және бөлшек саудада өткізудің 150-ден астам субъектісі бар ЖАО-на өкілеттік беру, көтерме және бөлшек саудада өткізу субъектілері арасында	Қазақстан Республикасы	2022 жылғы	ЭМ, СИМ, ҰЭМ, Қаржымині, "Ата-мекен" ҰКП (келісім бойынша)	2 000-нан астам АГҚС ішкі нарықты сұйытылған мұнай газымен үздіксіз қамтамасыз ету	қажет етілмейді
		Заңының жо-басы*	сәуір			

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	сұйытылған мұнай газын бөлу тетігін әзірлеу;					
	сұйытылған мұнай газын газ толтыру станцияларының, газ тоңараптары ұйымдарының, газ толтыру пункттерінің, газ толтыру станцияларының ЭСА тыс сатып алу құқығын беру;					
	көтерме бағаларды белгілеудің бірыңғай әдістемесін әзірлеу;					
	сұйытылған мұнай газына бағаның күрт өсуін шектеу тетіктерін енгізе отырып, 2023 жылғы 1 қаңтардан бастап сұйытылған мұнай газын биржалар арқылы сағу					
7.	Өнімсіз делдалдар санын азайту мақсатында "Мұнай өнімдерінің жекелеген түрлерін өндіруді	Қазақстан Республикасы Заңының жобасы*	2022 жылғы	ЭМ, СИМ, Қаржы-мині, ҰЭМ, БҚДА (келісім бойынша),	өнімсіз делдалдар санының төмендеуі (көтерме жеткізушілер бөлігінде)	қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	және олардың ай-налымын мемлекеттік реттеу туралы" Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 20 шілдедегі № 463-IV Заңына өзгерістер мен толықтырулар енгізу арқылы жанар-жағармай материалдарын өндіру және бөлу жүйесін реформалау жөніндегі шаралар кешенін іске асыру		сәуір	"Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша), "Ата-мекен" ҰКП (келісім бойынша)			
8.	Коммуналдық төлемдерді төлеу кезінде тұрғын үй көмегін көрсету тетігін жетілдіру.	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ИИДМ, ЕХӘҚМ, ҰЭМ	тұтынушылардың мұқтаж санаты үшін коммуналдық қызметтерге ақы төлеу жүктемесін азайту		қажет етілмейді
	Коммуналдық төлемдерді төлеу кезінде халықтың мұқтаж санатын жеке топқа бөлу тәжірибесін енгізу	Үкіметіне ақпарат	шілде, желтоқсан	ҰЭМ, ИИДМ, ЕХӘҚМ, ЭМ			
1.2 Бюджеттік саясат: қазыналық тәртіп және ашықтық							
9.	Бюджетаралық қатынастарды түбегейлі	Қазақстан Республикасы	2022 жылғы				қажет етілмейді

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ

	және кешенді реформалау, оның ішінде: салық түсімдерінің жекелеген түрлерін жергілікті деңгейге ауыстыру;	зандарының жобалары		ЖИО үшін өңірлік экономиканы дамытуға қосымша ынталандыруды қамтамасыз ету, жергілікті бюджеттің кірістерін ұлғайту (алдын ала есептеулер бойынша 25%-ға), облыстық бюджеттердің республикалық бюджетке тәуелділігін кезеңімен азайту	
	республикалық және жергілікті бюджеттер арасындағы өзара трансферттерді бағынша азайту;	ҰЭМ	желтоқсан		
	республикалық бюджеттен өңірлерді дамытуға арналған нысаналы трансферттерді бөлу тәсілдерін қайта қарау;	бұйрығы			
	жалпы сипаттағы трансферттерді есептеу әдістемесін жетілдіру;				
	2023-2025 жылдарға арналған жалпы сипаттағы трансферттер көлемі туралы заң жобаларын әзірлеу				
	Үнемді бюджет саясатының тәсілдерін, оның ішінде мыналарды көздейтін тәсілдерді іске асыру:	Қазақстан Республикасы заңдарының	2022 жылғы	бюджеттің мұнай түсімдеріне тәуелділігін төмендету	қажет етілмейді
10.					

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	шығыстардың өсу қарқынын және Ұлт-тық қордан кепілдендірілген трансферт мөлшерін шектеу үшін контрциклдік бюджет ережелерін сақтау;	жобалары	тамыз		және бюджет саясатының тиімділігі мен тұрақтылығын бағалау	
	бюджеттік тәуекелдер мен мемлекеттік қаржының тұрақтылығы туралы талдамалық есепте негізгі бюджеттік коэффициенттердің толық тізбесін белгілеу	бюджеттік тәуекелдер және мемлекеттік қаржының тұрақтылығы туралы талдамалық есеп			үшін бюджет шығыстарының көлемін, бюджеттік коэффициенттерді тұрақтандыру;	
					мұнайға қатысты емес тапшылық – 2023 жылғы ЖІӨ-нің 7,3%;	
					қазыналық тапшылық – 2023 жылғы ЖІӨ-нің 3,1%;	
					үкімет борышы – 2023 жылғы ЖІӨ-нің 27%-дан аспайды;	
					Ұлттық қордағы қаржаттың ең аз қалдығын ЖІӨ-нің кемінде 30% мөлшерінде ұстау	
11.	Келендік әкімшілендіруді	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	Қаржымині, ҚМА (келісім)		кажет етілмейді

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ

	жетілдіру және цифрландыру, оның ішінде:				бойынша), ҰЭМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша), БП (келісім бойынша)		салықтар мен кедендік төлемдердің жиналуын арттыру
	ҚХР-мен кедендік статистиканың сәйкессіздіктерін ба-рынша азайту;	Үкіметіне ақпарат	желтоқсан				
	субъектіге бағыт-талған тәсілдемені жетілдіру және деректерді зияткерлік талдауды енгізу;	Қазақстан Республикасы Заңының жобасы					
	ЕАЭО импорттық тауарларының қадағалануы бойынша пилоттық жобаны іске қосу;						
	"ЭШФ" АЖ виртуалды қоймасы негізінде тауарлар мен тауар теңгерімін қадағалау тізбегін құрудың онлайн визуализациясын жүзеге асыру;						
	жалған кедендік декларациялар үшін жауапкершілікті арттыру						

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

12.	Бөлінетін бюджет қаражаты мен Ұлттық қор қаражатының нысаналы және тиімді пайдаланылуына, оның ішінде елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайын тұрақтандыру шеңберінде электрондық аудитті кеңейте отырып бақылауды күшейту	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	Қаржымині Қаржымині, ИИДМ, АШМ, ҰЭМ, ЭМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Даму" ҚДҚ" АҚ (келісім бойынша)	бюджет қаражатын пайдаланудың ашықтығы мен тиімділігін арттыру	қажет етілмейді
		Үкіметіне	маусым,			
		акпарат	желтоқсан			
13.	Кәсіпкерлік субъектілерін мемлекеттік қолдау шараларының тиімділігін талдау құралын енгізу	көрсетілген мемлекеттік қолдау шаралары бойынша деректерді жинау мен талдауды автоматтандыру	2022 жылғы	"Электрондық қаржы орталығы" АҚ (келісім бойынша), мемлекеттік қолдау шараларының операциялары торлары	бюджет қаражатын пайдаланудың ашықтығы мен тиімділігін арттыру	қажет етілмейді
			маусым,			
			желтоқсан			

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

2-тарау. ЭКО-НОМИКАНЫ ӨРТАРАПТАН-ДЫРУ									
2.1 Инвестициялық саясат									
14.	Қоғамдық мониторинг үшін оны жария орналастыруды қамтамасыз ете отырып, инвестициялық жобалардың бірыңғай пулын қалыптастыру, сондай-ақ шикізаттық емес секторларда шетелдік инвесторлардың қатысуымен кемінде 35 жобаны пайдалануға беру	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	СІМ, салалық ОМО, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "KAZAKH INVEST" ҰК" АҚ (келісім бойынша), АХҚО (келісім бойынша)	іске асырылған инвестициялық жобалар санын ұлғайту;				
		Үкіметіне ақпарат	мамыр, жел-тоқсан	(келісім бойынша)	өңдеу өнеркәсібін одан әрі дамыту, елдің экспорттық әлеуетін арттыруға мүмкіндік беретін кемінде 3000 тұрақты жұмыс орнын құру				кажет етілмейді
15.	Қызметтің басым түрлерінің тізбесіне сәйкестігі жөніндегі талаптарды алып тастау бөлігінде инвестициялар туралы келісімдер шеңберінде инвестициялық преференциялар беру құралдарын жетілдіру	Қазақстан Республикасы	2022 жылғы	ҰЭМ, СІМ, Қаржымині, салалық ОМО, СЖРА (келісім бойынша), ҰБ (келісім бойынша), "KAZAKH INVEST" ҰК" АҚ (келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	аталған шаралар инвестициялық преференцияларды ұсынуға және инвесторлардың инвестициялар туралы келісімдер шеңберінде қарсы міндеттемелерді қабылдауына неғұрлым дәл жақындауға, инвестициялық преференциялардың тиімділігін және инвестициялық жобаларды				кажет етілмейді
		Занының жобасы*	сәуір						

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

						іске асырудан инвестор үшін де, мемлекет үшін де экономикалық пайданың теңгерімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді		
16.	Жергілікті және шетелдік инвесторларды тарта отырып, алып қою және одан әрі игеру үшін берілген барлық пайдаланылмайтын кен орындарын тексеру	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы желтоқсан	ИИДМ, ЭГТРМ, ЭМ, СІМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	инвестиция ағынын арттыру, инновациялық технологияларды енгізу арқылы жаңа кен орындарын игеру, жаңа жұмыс орындарын құру	РБ-тен жыл сайын шамамен 150 млн теңге қажет болады*****		
		Үкіметіне ақпарат						
17.	Жер қойнауын пайдалану саласындағы инвестицияларды ынталандыру үшін жақсартылған үлгілік келісімшартты енгізу, сондай-ақ рәсімдерді оңайлату, жер қойнауын пайдалану құқығын беру және келісімшарттардың талаптарын өзгерту кезінде айқындықты қамтамасыз ету	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ЭМ, ЭГТРМ, ИИДМ, СІМ, ҰЭМ, Қаржымині, ЦДИАӨМ, ҚШИКҚ (келісім бойынша), "ҚазМұнайГаз" ҰК" АҚ (келісім бойынша), АХҚО (келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	күрделі мұнай-газ жобаларын игерудің инвестициялық тартымдылығын жақсарту;	келісімшарттық рәсімдер бойынша мерзімдерді 80-ден 50 күнге дейін қысқарту	қажет етілмейді	
		Үкіметіне ақпарат	қыркүйек					

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

18.	Қуаттылығы жылына 2 млрд м3 Қашаған МӨЗ базалық жобалаудың басталуы	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ЭМ, ҰЭМ, Қаржы-мині, ИИДМ, Атырау облысының әкімдігі, "Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша), "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісім бойынша), "ҚазМұнайГаз" ҰК" АҚ (келісім бойынша), "QazaqGaz" ҰК" АҚ (келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	инвестор тарапынан шешім қабылдау	жеке инвестициялар
				жел-тоқсан		
				Үкіметіне ақпарат		
19.	Маңғыстау облысында жаңа газ өңдеу зауытын жобалауға және салуға ЕРС келісімшартын жасасу	ЕРС келісімшарты	2022 жылғы	ЭМ, ҰЭМ, Қаржы-мині, ИИДМ, Маңғыстау облысының әкімдігі, "Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша), "ҚазМұнайГаз" ҰК" АҚ (келісім	зауыт құрылысын бастау;	жеке инвестициялар
			қараша		өнім: тауарлық газ – 762 млн м3,	
					СМГ – 230 мың тонна, ГФӨ – 80 мың тонна	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

					бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)		
20.	ESG, жаһандық энергетикалық және технологиялық ауысу талпаптарын күшейту жағдайында елдің тар-тымдылығын арттыру үшін инвестициялық саясат тұжырымдамасын әзірлеу	Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы	2022 жылғы мамыр	ҰЭМ, СИМ, ИИДМ, ЭМ, АШМ, АХҚО (келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	негізгі капиталға инвестициялардың ЖІӨ-нің 18,5% дейін өсуін қамтамасыз ету	кажет етілмейді	
21.	МЖӘ тетігіне, оның ішінде инвесторлар мен мемлекет арасындағы міндеттерді, міндеттемелерді, кепілдіктерді, тәуекелдер мен кірістерді теңгерімді бөлуді ескере отырып, тәсілдерді өзгерту	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы шілде	ҰЭМ, мүдделі мемлекеттік органдар, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша), АХҚО (келісім бойынша)	жеке салымдар мен мемлекеттік міндеттемелердің теңгерімсіздігін төмендету, сондай-ақ МЖӘ жобалары бойынша пайданы ұлғайту	кажет етілмейді	РБ - инфрақұрылымды аяқтауға 256,7 млрд теңге
22.	Арнайы экономикалық аймақтар мен олардың басқарушы компаниялары қызметінің тиімділігін арттыру	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы наурыз	ИИДМ, ҰЭМ, Қаржымині, ЭМ, СИМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	инвестициялық тар-тымдылықты арттыру; қатысушылар санының өсуі, өндіріс көлемінің өсуі	кажет етілмейді	РБ - инфрақұрылымды аяқтауға 256,7 млрд теңге

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

23.	Мемлекеттік сыңайлы сектор компанияларын шетелдік юрисдикциялардан АХҚО алаңына кезең-кезеңімен ауыстыру, сондай-ақ шет елдерде мемлекеттік сыңайлы компаниялардың құрылымдарын құруға шектеу қою	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ҰЭМ, "Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша), "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісім бойынша), АХҚО (келісім бойынша) (келісім бойынша)	Бекітілген редоминиляция жоспарына сәйкес "Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ 5 компаниясын және "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ 5 компаниясын АХҚО алаңына көшіру	кажет етілмейді
24.	Astana Hub алаңында инженерлік кеңселер мен бағдарламалау мектептерін ашу үшін халықаралық жоғары технологиялық компанияларды, оның ішінде Үндістан, АҚШ, БАӘ сияқты жаһандық манызы бар инновациялық экожүйелерден IT-алыптарды тарту	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ЦДИАӨМ, "Astana Hub" Халықаралық IT - стартаптар технопаркі" КҚ (келісім бойынша), "QazTech Ventures" АҚ (келісім бойынша)	жоғары технологиялық компаниялардың ҚР экономикасына кіруі; жаңа технологиялар мен инвестициялар; IT және техникалық мамандардың өсуі.	кажет етілмейді
25.	"Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ және оның	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ҰЭМ, СЖРА (келісім)	экономиканы дамытуға және халықтың әл-ауқатын жақсартуға	кажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	қоржындық компанияларын тиімділік пен мемлекет үшін жалпы әлеуметтік-экономикалық қайтарымды арттыруға бағытталған түбегейлі реформалау	Үкіметіне акпарат	мамыр	бойынша), Қаржы-мині, БҚДА (келісім бойынша), Әділет-мині, "Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша)	қызмет пен салымның тиімділігін арттыру	
26.	Ашықтықты күшейту, ШОБ жобаларын қаржыландыруды ұлғайту және корпоративтік басқаруды оңтайландыру бөлігінде Қазақстанның Даму Банкінің қызметін реформалау	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ҰЭМ, БҚДА (келісім бойынша), "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісім бойынша)	шикізаттық емес сектордың басым салаларын дамыту үшін ШОБ субъектілерін жеңілдікпен қаржыландыруға қолжетімділікті ұлғайту	кажет етілмейді
		Үкіметіне акпарат	маусым, жел-тоқсан			
27.	Мемлекеттің кәсіпкерлік қызметке қатысуының негіздері мен шарттарын қысқарту	Қазақстан Республикасы Үкіметінің	2022 жылғы	БҚДА (келісім бойынша)	мемлекеттік кәсіпорындар, акцияларының 50%-дан астамы мемлекетке тиесілі заңды тұлғалар және олармен үлестес тұлғалар жүзеге асыратын қызмет түрлерін қысқарту	кажет етілмейді
		қаулысы	жел-тоқсан			
2.3 Кәсіпкерлік пен бәсекелестікті дамыту						
28.	"Әділет" АҚЖ базасында кәсіпкерлік саласындағы міндетті	міндетті талаптар тізілімі	2022 жылғы	ҰЭМ, реттеуші мемлекеттік органдар,	2022 жылы ЖІӨ-дегі ШОБ үлесін 31,3% қамтамасыз ету	тізілімді құруға және енгізуге

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	талаптар тізілімін құру		IV тоқсан	"Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)		392,9 млн теңге (соның ішінде 2022ж. – 140,5 млн тг; 2023ж. – 84,1 млн тг; 2024ж. – 84,1 млн тг; 2025ж. – 84,1 млн тг)
29.	"E-license" порталында өзін-өзі реттейтін ұйымдардың электрондық тізілімін қалыптастыру	"e-license" порталындағы өзін-өзі реттейтін ұйымдардың электрондық тізілімі	2022 жылғы	ҰЭМ, реттеуші мемлекеттік органдар,	ӨРҰ туралы ақпараттың 100% қолжетімділігі	қажет етілмейді
30.	"Атамекен" ҰКП-ның атқарымдық талдауын, оның құрылымы мен реттеушілік қызметін олардың Қазақстандағы шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудағы тиімділігі тұрғысынан жүргізу	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ұсыныстар	2022 жылғы	ҰЭМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша), қауымдастықтар, мүдделі ұйымдар	"Атамекен" ҰКП жұмысының тиімділігін арттыру	қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕСЕГІ**

31.	Қызметкерлердің табысын арттыруға, халықтың нәтижелі жұмыспен қамтылуын ұлғайтуға және ашықтықты арттыруға баса назар аударатырып, мемлекеттік қолдау алу үшін бизнестің қарсы міндеттемелерін жетілдіру	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ҰЭМ, ИИДМ, АШМ, ЕХӘҚМ, СИМ, МСМ, ЦДИАӨМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісім бойынша), "ҚИЭО" АҚ (келісім бойынша), "ЭЗИ" АҚ (келісім бойынша)	мемлекеттік қолдаудың әлеуметтік-экономикалық тиімділігін (халықтың жұмыспен қамтылуы мен табысының өсуі) арттыру	қажет етілмейді
		Үкіметіне ұсыныстар	жел-тоқсан			
32.	"Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ мен оның еншілес компанияларын басқа ішкі құжаттарға сілтемелерді қоспағанда, бір құжат деңгейінде сатып алудың жана тәртібін бекіту	"Самұрық-Қазына"	2022 жылғы	Қаржымині, ҰЭМ, ИИДМ, БҚДА (келісім бойынша), "Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	бір көзден сатып алу негіздерін кемінде 30%-ға қысқарту	қажет етілмейді
		Директорлар кеңесінің шешімі	маусым			
33.	Экономикадағы техникалық реттеудің рөлі мен қызметін күшейту арқылы тауарлардың, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің сапасын, сондай-ақ ха-	іс-шаралар жоспары	2022 жылғы	СИМ, ҰЭМ, Қаржымині, Әділетмині, ИИДМ, АШМ, ДСМ, ЦДИАӨМ, ЭМ, ЭГТМ, ТЖМ, СИМ, МСМ, БҒМ, ЕХӘҚМ, БҚДА (келісім)	ТЖҚ сапасына, адам өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігіне стандарттарды, нормалар мен талаптарды енгізу	ББ 061 "Техникалық реттеу және метрология саласындағы қызметтер" бюджетін нақтылау шеңберінде

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	лықтың өмірі мен ден-саулығының қауіпсіздігін арттыру				бойынша), облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері,		
		Қазақстан Республикасының	сәуір		"МЖӘ ҚО" АҚ		
		Үкіметіне	2022 жылғы		(келісім бойынша),		
		ақпарат	маусым, жел-тоқсан		"ҚТЖ" ҰК" АҚ		
					(келісім бойынша),		
					"Kazakh Tourism" ҰК" АҚ		
					(келісім бойынша),		
					"Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша)		
2.4 Өңірлерді дамыту							
34.	Astana Hub бренді негізінде стартаптарды қолдаудың өңірлік технопарктерін іске қосу	5 технопарктері	2022 жылғы		ЦДИАӨМ, "Astana Hub" Халықаралық IT - стартаптар технопаркі" КҚ (келісім бойынша), облы-	ел аймақтарында жоғары сапалы АТ-жобаларды құру;	РБ - 206 млн теңге
		іске қосу	жел-тоқсан			жастарды технологиялық бизнеске тарту	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

			стардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері,			
35.	Еліміздің батыс және оңтүстік облыстарында әлеуметтік-мәдени және спорттық инфрақұрылымды дамыту жөніндегі жобаларға қаржыландыруды ұлғайтуды көздейтін "Ауыл – ел бесігі" шеңберінде жекелеген тәсілдемелерді әзірлеу және іске асыру	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы жел-тоқсан	ҰЭМ, облыс әкімдіктері	2022 жылы 70-тен астам АЕМ-де 100-ден астам жобаны қамтуға мүмкіндік беретін инфрақұрылымды жаңғырту арқылы ауыл тұрғындарының өмір сүру сапасын жақсарту арқылы өңіраралық теңгерімсіздікті азайту	кепілдендірілген трансферт – 27 418 млн теңге
		Үкіметіне				
		Қазақстан Республикасының				
36.	Өңірлік стандарттар жүйесіне сәйкестендіру мақсатында "Ауыл – ел бесігі" жобасы шеңберінде тірек және жерсеріктік ауылдарды жаңғырту	Үкіметіне	2022 жылғы маусым, жел-тоқсан	ҰЭМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	жаңғырту 490 ауылдық елді мекенді қамтиды	РБ - 120 500 млн теңге ЖБ – 12 050 млн теңге *****
		Қазақстан Республикасының				
		Үкіметіне				
37.	Ауылдық елді мекендерге жұмыс істеу және тұру үшін келген денсаулық сақтау, білім беру, әлеуметтік	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ҰЭМ, облыс әкімдіктері	4353-ке жуық манды қамту. Ауылдағы жұмысшыларға тұрмыстық жағдай жақсарту	РБ - 20 000 млн теңге

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ

	қамсыздандыру, мәдениет, спорт және агроөнеркәсіптік кешен саласындағы мамандарға, ауыл, кент, ауылдық округ әкімдері аппараттарының мемлекеттік қызметшілеріне тұрғын үй салуға және сатып алуға облыстық бюджеттерге кредит беру	Үкіметіне ақпарат	маусым, жел- тоқсан			
38.	Оңтүстік өңірдің электр желілерінің тұрақты жұмысын қамтамасыз ету және өткізу қабілетін арттыру мақсатында "500 кВ әуе электр беру желілерін салу арқылы ҚР БЭЖ оңтүстік аймағының электр желілерін күшейту" жобасын іске асыруды бастау	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы		жоба құрылысының басталуы Жамбыл, Түркістан және Қызылорда облыстарының электр желілерінің қуатын 1100 МВт-тан 1600 МВт-қа дейін ұлғайту және энергетикалық жүйенің тұрақтылығын арттыру	жеке инвестициялар
39.	Шектес елдердің энергия жүйелерімен электр энергиясының жоспардан тыс ағындарын азайту мақсатында 2022 жылғы 1	Үкіметіне ақпарат	жел- тоқсан	ЭМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	жоспардан тыс ағындарды азайту үшін экономикалық ынталандыру	қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	шілдеден бастап нақты уақыт режисының теңгерімдеуші нарығын енгізу						
		Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ЭМ, Қаржымині, ҰЭМ, Маңғыстау облысының әкімдігі, "Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша), "QazaqGaz" ҰК" АҚ (келісім бойынша), "ҚазТрансГаз Аймақ" АҚ (келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	Каспий теңізінің жағалауындағы 10-нан астам туристік кластер нысандарын газбен қамтамасыз ету	8,3 млрд теңге	
40.	Маңғыстау облысының туристік кластерін дамыту үшін "Сарша" аймағын және "Жылы жағажай" курорттық аймағын газдандыру	Үкіметіне ақпарат	жел-тоқсан				
41.	Жобаларды іске асырудың басталуы:	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ЭМ, Қаржымині, ҰЭМ, Маңғыстау және Атырау облыстарының әкімдіктері, "Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша),	жобаларды қаржыландырудың басталуын қамтамасыз ету (меншікті және тартылған қарыз қаражаты есебінен)	жеке инвестициялар	

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ

	"Мақат-Солтүстік Кавказ" МГ лупингінің құрылысы (0-130 км);	Үкіметіне ақпарат	жел-тоқсан	"Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісім бойынша), "QazaqGaz" ҰК" АҚ (келісім бойынша), "Ин-тергаз Орталық Азия" АҚ (келісім бойынша), "Ата-мекен" ҰКП (келісім бойынша)	
	"Бейнеу-Жаңаөзен" МГ 2-ші желісін салу;				
	"Бейнеу-Жаңаөзен" МГ 1-ші желісін күрделі жөндеу				
42.	Өңірдің болжамды жылу және электр жүктемелерін жабу мақсатында Ақмола облысында Көкшетау қаласында ЖЭО салу жөніндегі жобаны іске асыруды бастау	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ЭМ, Қаржымині, ҰЭМ, ЭГТРМ, Ақмола облысының әкімдігі, "KEGOC" АҚ (келісім бойынша), АО "НК "QazaqGaz" (келісім бойынша), "АстанаГазКМГ" АҚ (келісім бойынша), "Ата-мекен" ҰКП (келісім бойынша)	2027 жылға қарай электр қуаты 240 МВт және жылу қуаты 520 Гкал/сағ жаңа энергия көзін іске қосу
		Үкіметіне ақпарат	жел-тоқсан		жеке инвестициялар

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

43.	Энергия өндіруші ұйымдарды жаңғыртуға, қайта салуға, жаңартуға және (немесе) кеңейтуге арналған инвестициялық келісімдер шеңберінде 247 МВт электр қуатын іске қосу	пайдалануға беру актісі	2022 жылғы	ЭМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	қосымша 247 МВт электр қуатын іске қосу үшін 4 электр станциясын (Ақтөбе ЖЭО, Риддер ЖЭО, Топар МАЭС, Sagat Energy МАЭС) қайта құру және кеңейту, инвестиция сомасы 47,6 млрд теңге	жеке инвестициялар
			жел-тоқсан			
44.	"Агломерацияларды дамыту туралы" Қазақстан Республикасы Заңының жобасы	Қазақстан Республикасы	2022 жылғы	ҰЭМ, мүдделі мемлекеттік органдар, Ақмола, Ақтөбе, Алматы, Түркістан облыстарының, Нұр-Сұлтан, Алматы, Шымкент қалаларының әкімдіктері	қалалық агломерациялардың қалыптасуы мен жұмысының құқықтық және ұйымдастырушылық жағдайларын жасау	қажет етілмейді
		Заңының жобасы	қыркүйек			
45.	Моно және шағын қалаларда "зәкірлі" инвестициялық жобаларды іске асыру	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ҰЭМ, ИИДМ, облыс әкімдіктері, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	86 "зәкірлі" жобаны іске асыру	қажет етілмейді
		Үкіметіне ақпарат	маусым, жел-тоқсан			
46.	Қазақстан Республикасы Парламентінің Мәжілісіне Су кодексінің жаңа редакцияда әзірлеу және енгізу	Қазақстан Республикасы	2022 жылғы	ЭГТРМ, АППМ, мүдделі мемлекеттік органдар, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының	су ресурстарын пайдалану және қорғау саласындағы ішкі және сыртқы саясатты біріктіретін су ресурстарын басқарудың бірыңғай вертикалын құру	қажет етілмейді
		Кодексінің жобасы	қыркүйек			

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕСІГІ**

					әкімдіктері, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)			
2.5 Индустрияландыру, құрылыс және инфрақұрылым								
47.	"Қазақстанның Даму Банкі" АҚ және "Өнеркәсіпті дамыту қоры" АҚ арқылы бюджеттік кредиттеуді 1%-дан 9%-ға дейін бөле отырып, өңдеуші өнеркәсіптің экспортқа бағдарланған және импортты алмастыратын жобаларын қаржыландырудың, сондай-ақ жеке нарықтан және басқа да көздерден қаражат тартудың тиімді тетігін езірлеу	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы	ИИДМ, ҰЭМ, Қаржымині, АШМ, "Қазақстанның Даму Банкі" АҚ (келісім бойынша), "Өнеркәсіпті дамыту қоры" АҚ (келісім бойынша)	25 мыңнан астам жұмыс орнын құра отырып, 100-ге жуық индустриялық жобаны іске асыру; импортты алмастыруды 3,4 млрд долларға қысқарту;			
47.		Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат			шикізаттық емес экспорттың 5,8 млрд долларға артуы			РБ – 309 млн теңге
48.	Мұнай саласына қажетті жаңа өндірістерді, оның ішінде "Шеврон" компаниясының тікелей	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы	ЭМ, ЭГТРМ, ИИДМ, ҰЭМ, Қаржымині, ЦДИАӨМ, облыс	үш өнім тобын оқшаулау: ілмекті арматура (кларпандар); электротехникалық жабдықтар;			кажет етілмейді
			желтоқсан					

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕСІГІ

	инвестициялар Қоры- нан қаржыландыру тетігі арқылы оқшау- лау			стардың, Нұр-Сұл- тан, Алматы және Шымкент қалала- рының әкімдік- тері, "Астана-Хаб" ЖШС (келісім бойынша), "Kazenergy" қауымдастығы (келісім бойынша), "Ата- мекен" ҰКП (келісім бойынша), АХҚО (келісім бойынша)	БӨАЖА (бақылау-өл- шеу аспаптары және автоматика)	
49.	Технологиялық ре- жимге шығуды қамта- масыз ете отырып, қу- аты жылына 500 мың тонна полипропилен өндіретін зауытты іске қосу	пайдалануға беру актісі	2022 жылғы	ЭМ, ИИДМ, ҰЭМ, Атырау облысы- ның әкімдігі, "Самұрық- Қазына" ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша), "ҚазМұнайГаз" ҰҚ" АҚ (келісім бойынша), "КРГ" ЖШС (келісім бойынша), "Ата- мекен" ҰКП (келісім бойынша)	2022 жылы 110 мың тонна полипропилен өндірісі;	жеке инвестиция- лар
			шілде		436 тұрақты жұмыс орнын құру	
50.	Қуаттылығы жылына 1 250 мың тонна және	Қазақстан Рес- публикасының	2022 жылғы			қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	құны 7,6 млрд АҚШ доллары болатын "Полиэтилен", сондай-ақ қуағтылығы жылына 186 мың тонна және құны 1,0 млрд АҚШ доллары болатын "Бүтадиен" жобаларын базалық жобалаудың басталуы	Үкіметіне ақпарат	жел- тоқсан	ЭМ, ИИДМ, ЭГТРМ, Қаржы-мині, Атырау облысының әкімдігі, "Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша), "ҚазМұнайГаз" ҰҚ" АҚ (келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	инвестор тарапынан шешім қабылдау және жобаны бастау	
51.	QazVas отандық вакцинасын ДДҰ мақұлдағаннан және барлық қажетті сертификаттарды алғаннан кейін сыртқы нарықтарға жылжыту	экспортқа вакциналарды жеткізу	2022 жылғы жел-тоқсан	СИМ, ДСМ, СИМ	QazVas отандық вакцинасын экспорттау өндіріс көлемін ұлғайтып, өзін-өзі қамтамасыз етеді, сол арқылы өнеркәсіп пен ғылымның дамуына септігін тигізеді.	қосымша қаржыландыру қажет етілмейді
52.	Өндірістік кәсіпорындардың отандық инженерлік-техникалық қызметкерлерінің шетелдік зауыттарда тағылымдамадан өтуі	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы қыркүйек	ИИДМ, Қаржы-мині, ҰЭМ, БҒМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Атамекен" ҰКП (келісім	біліктілігін арттыру арқылы халықтың табысын арттыру	жыл сайын: РБ-тен 2,1 млрд теңге (70 %); Кәсіпорындардың өз қаражатынан 0,9 млрд теңге (30 %); әр маманға 7000 АҚШ доллары

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	сандарда, келісім-шарттарда, лицензиялауда						корғасын 20 мың тоннадан 50 мың тоннаға дейін		
54.	Мемлекеттік қолдау шараларын көрсете отырып, басымдылық негізінде энергия ресурстарын (жер, газ, су, электр қуаты) және оларға техникалық шарттарды міндетті түрде ұсына отырып, өнеркәсіптік кәсіпорындардың инфрақұрылымға тең қолжетімділігін қамтамасыз ету бағдарламасын әзірлеу	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ИИДМ, ҰЭМ, Қаржымині, БҚДА (келісім бойынша), "Ата-мекен" ҰКП (келісім бойынша)	өнеркәсіптік кәсіпорындарды уақтылы инфрақұрылыммен қамтамасыз ету есебінен халық үшін кемінде 10000 жаңа жұмыс орнын құру		республикалық бюджеттен жалпы қажеттілік – 2025 жылға дейін 135,3 млрд теңге		
		Үкіметіне ақпарат	кыркүйек				соның ішінде:		
							2022 жыл – 18 млрд теңге (22 жоба, ЖСҚ әзірленді);		
							2023 жыл – 29 млрд теңге (31 жоба, ЖСҚ әзірленді);		
							2024 жыл – 44,1 млрд тг;		
55.	Геологиялық барлауды ынталандыру және ҚПҚ бойынша өндіру кезеңіне жедел көшу. Барлауға арналған келісімшарттарды ұзарту кезінде	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ИИДМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	қосымша инвестицияларды тарту; өңірлерді дамыту		2025 жыл – 44,1 млрд тг)		кажет етілмейді
		Үкіметіне ұсыныстар	желтоқсан				*****		

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	барлау аумағы мен мерзіміне (инвестициялар, әлеуметтік аударымдар және басқалар) байланысты жоғары міндеттемелер тәжірибесін енгізу						
56.	Орталықтандырылған сауда-саттықта электр энергиясын сатудың міндетті үлесін кезең-кезеңімен ұлғайту, бірақ ҚР БЭЖ электр энергиясы мен қуатының болжамды тапшылығы кезінде энергия өндіруші ұйымдардан электр энергиясының сату бағасынан жоғары емес	ЭМ және ҰЭМ бұйрықтары	2022 жылғы	МЭ, ҰЭМ, БҚДА (келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	электр энергиясына бағаның өсуіне жол бермеу		
			маусым – жел-тоқсан				
57.	Жер қойнауын пайдаланушылар табысының 1% ҒЗТҚЖ және цифрландыруға жұмсалудың мониторингі мен ашықтығын қамтамасыз ету мақсатында жер қойнауын пайдаланушылар, АТ-компаниялар	тәжірибелік пайдалануға беру актісі	2022 жылдың	ЦДИАӨМ, "Самұрық-Қазына"	ҒЗТҚЖ шығындарын азайту есебінен электрондық өнеркәсіп кәсіпорындарының өндіріс көлемін ұлғайту		техникалық құжаттаманы әзірлеу нәтижелері бойынша
			соңына дейін	ҰӘҚ" АҚ (келісім бойынша) "ИТП" АҚ (келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)			

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	паниялар, инвесторлар, стартаптар, венчурлық қорлар және басқалар арасындағы өзара іс-қимыл үшін цифрлық платформаны (нарық алаңын) іске қосу						
58.	Жеке тұрғын үй қорынан жалға алынған тұрғын үй үшін халықтың әлеуметтік осал топтарының телемақысының бір бөлігін субсидиялау	шарттар	2022 жылғы жел-тоқсан	ИИДМ, "Отбасы банкі" АҚ (келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	кезекте тұрған 70 мың адам жалдамалы тұрғын үймен қамтамасыз етіледі	2022 жыл – 50,0 млрд теңге (РБ – 40 млрд теңге, ЖБ – 10 млрд теңге)	
59.	Үйді басқару процестерінің ашықтығын арттыру және көпәтерлі тұрғын үйді басқаратын басқарушы компаниялардың, сервистік қызмет субьектілерінің және коммуналдық қызметтерді жеткізушілердің көрсетілетін қызметтер мен өтінімдерді орындау сапасы, саны бойынша тізілімін, рейтингін орнала-	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ИИДМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, мүдделі мемлекеттік органдар, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша), ТМС (келісім бойынша)	тұрғын үй қорын басқару процестерінің ашықтығын қамтамасыз ету және халықтың коммуналдық қажеттіліктерге шығындарды бақылауы	қажет етілмейді	
		Үкіметіне ақпарат	шілде				

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	стыра отырып, комму- налдық қызметтерге арналған шығыстарды есепке алуды бақылау үшін "Е-шаңырақ" АЖ енгізу						
	Қалаларды кешенді салудың жаңа стан- дарттарына сәйкес ин- женерлік инфрақұры- лымды, тұрғын үй қорын жаңғыртуды және абаттандыруды қоса алғанда, елді ме- кеннің орамдарын, ау- дандарын жайластыру кезінде кешенді тәсіл- демені әзірлеу	ИИДМ бұйрығы,	2022 жылғы	ИИДМ, Қаржы- мині, ҰЭМ, ЭМ, ЖАО, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	шығындарды кешенді және тиімді жоспар- лау;		
60.		әкімдіктердің қаулысы	қараша		стандарттар бас жо- спарлар мен ТЖЖ әзірлеу үшін негіз бо- лады	кажет етілмейді	
	Ақтау және Жаңаөзен қалаларында қалалық инфрақұрылымды да- мыту жөніндегі тұжы- рымдаманы пилоттық режимде іске асыру**		2022 жылғы	Маңғыстау облы- сының	2022 жылғы: жайлы өмір сүру ортасының деңгейін жақсарту жо- спарлануда	жыл сайын:	
			жел- тоқсан	әкімдігі		РБ – 45,1 млрд теңге;	
61.		әкімдіктердің қаулысы				ЖБ – 5,8 млрд теңге	

	Мемлекеттік инвести- ция есебінен қаржы- ландырылатын әлеуметтік нысандар құрылысының шекті күнын белгілеу	ИИДМ	2022 жылғы	ИИДМ, "Атаме- кен" ҰКП (келісім бойынша)	барлық кезеңдерде құрылыс шығындарын бақылау	кажет етілмейді	
62.		бұйрығы	наурыз				

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

63.	Барлық кезеңдерде құрылыс жұмыстарының ашықтығын, сапасын арттыруды және мониторингін қамтамасыз ету үшін "e-Quilys" бірыңғай порталын енгізу	ақпараттық жүйе	2022 жылғы	ИИДМ, ЦДИАӨМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	құрылыс процесінің ашықтығы және құрылыс сапасын арттыру	кажет етілмейді
			жел-тоқсан			
64.	Сарапшылар мен халықты тарта отырып, автокөліктер мен ауыл шаруашылығы техникаларын шығаратын отандық зауыттардың жергіліктендіруге сәйкестігіне тексеру жүргізу	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ИИДМ, ЭГТРМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша), БАҚ	көлік құралдарын өнеркәсіптік құрастыру туралы келісім талаптарының сақталуын тексеру	кажет етілмейді
		Үкіметіне ақпарат	шілде			
65.	Құрылыс нарығын монополиясыздандыру және оның бәсекеге қабілеттілігін дамыту бойынша шаралар кешенін қабылдау	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ИИДМ, БҚДА (келісім бойынша), АШМ, Қаржымині, ҰЭМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	құрылыс нарығында шағын компаниялардың үлесін арттыру	кажет етілмейді
		Үкіметіне ақпарат	мамыр			
66.	2.6 Агроөнеркәсіптік кешен Шартты жер үлестерін пайдалануға байланысты проблемалық мәселелерді қарау жөніндегі комиссия құру	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	АШМ, ҰЭМ, облыс әкімдіктері, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша),	қолданыстағы заңнамаға өзгерістер мен толықтырулар енгізу бойынша ұсыныстар	кажет етілмейді
		Үкіметіне ақпарат	қыркүйек			

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

67.	Төмендегілерді көздейтін АӨК субсидиялау жүйесін жетілдіру:	Мемлекет басшысына жауаптың жобасы	2022 жылы	АШМ, Қаржы-мині, ҰЭМ, ЦДИАӨМ, ИИДМ, АПК (келісім бойынша), облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Атамекен" ҰҚП	АӨК субъектілерін мемлекеттік қолдау шараларымен қамтуды 1,5 есеге ұлғайту	РБ - ақпараттық жүйені сүйемелдеуге – 135 млн теңге
	Ауыл шаруашылығын технологиялық қайта жарақтандыруды ынталандыру және инновацияларды енгізу құралдарын жетілдіру есебінен мемлекеттің өнеркәсіптік саясатымен өзара байланыстыру;	АШМ бұйрықтары	сәуір	(келісім бойынша)	бір ақпараттық жүйе негізінде және тегін негізде барлық субсидиялардың 100 %	
	субсидиялау тәртібі мен тетіктерін олардың ашықтығын, шағын және орта шаруашылықтарға	пайдалануға беру актісі	2022 жылы			

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ

	қолжетімділігін қамтамасыз ету тұрғысынан өзгерту;						
	нормативтік базаны нығайту, тиімді жоспарлау және мониторинг жүйесін енгізу;			қыркүйек 2022 жылғы жел- тоқсан			
	субсидиялаудың қолданыстағы бағыттары оңтайландыру;						
	субсидиялар алу рәсімдерін оңайлату;						
	егіс алқаптарын әртараптандыру (егістік иелері үшін) сияқты субсидиялардың кейбір түрлері бойынша белгіленген индикаторларға қол жеткізу бойынша қарсы міндеттемелер қабылдау;						
	ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің көлемін төмендетпеу;						
	жерді ұтымды пайдалану жөніндегі талаптарды орындау;						
	еңбек өнімділігін арттыру;						

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	АӨК субсидиялаудың бірыңғай біріктірілген мемлекеттік ақпараттық жүйесін енгізу						Қазақстан Республикасының Заңы бекітілгеннен кейін талап етіледі	
	Ветеринария жүйесін келесілер бөлігінде реформалау:	Қазақстан Республикасының	Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы жел-тоқсан	АШМ, ЦДИАӨМ, ҰЭМ, Қаржымині, БҒМ, ЕХӘҚМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	эпизоотиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша ветеринария жүйесін жақсарту	жеке ҚРБ-не шығарылатын болады	
	орталық пен өңірлер арасындағы функциялар мен өкілеттіктерді нақты ажырату; процестерді цифрландыру, ветеринария саласындағы деректерді жинау мен беруді автоматтандыру;						*****	
68.	ветеринарлардың жаңа лақысын кезең-кезеңімен арттыру	АШМ		2022 жылғы	АШМ, ҰЭМ, Қаржымині, БҚДА (келісім бойынша), облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісім бойынша)			
69.	Агроөнеркәсіптік кешендегі сақтандыру сыйлықақыларын субсидиялау стандартын 50%-дан 80%-ға дейін арттыру	бұйрығы		сәуір		сақтандыруға қатысатын АШТӨ қамтуы 2 еседен астам ұлғайту	колданыстағы бюджет шеңберінде	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕСІГІ**

					бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)		
70.	Тіімділігі жоғары (майлы, көкөніс, бақша, жемшөптік дақылдар) алқаптарды ұлғайтуды және су тартатын (күріш, мақта) ауыл шаруашылығы дақылдарын қысқартуды көздейтін өсімдік шаруашылығында әртараптан-дыруды жүргізу	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы		АШМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	майлы, көкөніс, бақша, жемшөптік дақылдар сияқты тиімділігі жоғары дақылдар алқаптарының ұлғаюы және күріш пен мақта алқаптарының азаюы	
		Үкіметіне ақпарат	маусым				
71.	Импортталатын пестицидтерге, барлық түрдегі асыл тұқымды малдарға, тірі ірі қара малға, асыл тұқымды аталық және аналық балапандарға есепке жатқызу әдісімен ҚҚС төлеуді енгізу	Қазақстан Республикасы	2022 жылғы		ҰЭМ, АШМ, Қаржымині, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	импорттық пестицидтердің, барлық түрдегі асыл тұқымды малдардың, тірі ірі қара малдың, асыл тұқымды аталық және аналық балапандардың қолжетімділігін арттыру	қажет етілмейді
		Заңының жобасы	маусым				
72.	Жер деректерін цифрландыру жөніндегі іс-шараларды жүргізу, оның ішінде: топырақ зерттеулерін жүргізу; геоботаникалық зерттеулер жүргізу;	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы жел-тоқсан		АШМ, ЦДИАӨМ, облыс әкімдіктері, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	цифрланған жер деректерінің үлесі – 35,3%	қолданыстағы бюджет шеңберінде
		Үкіметіне ақпарат					

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ

	электронды түрде топырақ карталарын жасау;						
	геоботаникалық карталарды электронды түрде жасау;						
	аэроғарыштық түсірілім жүргізу;						
	"ӨИС" және "Qoldau" ақпараттық жүйелерін жерді ұтымды пайдалану қағидаларының талаптарына сәйкес интеграциялау;						
73.	Конкурстық негізде және конкурстық рәсімдерден тыс бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру, ғылыми ұжымдарды қаржыландыруға баса назар аударатырып, салалық гранттық қаржыландыру, ғылыми эзирлемелерді коммерцияландыруды және агротехнологиялар трансфертін қаржыландыру, ҒЗҰ жаңғырту арқылы АОК-дегі стратегиялық міндеттерді	31 өткізілген ғылыми-техникалық бағдарлама	2022 жылғы желтоқсан	АШМ, "ҰАҒБО" КЕАҚ, келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	отандық ауыл шаруашылығы тауар өндірушілеріне ғылыми эзирлемелердің қолжетімділігін арттыру	қосымша қажеттілік – 3,8 млрд теңге;	РБ – 4,5 млрд теңге

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	шешу үшін ғылыми зерттеулерді қаржыландыру арқылы аграрлық ғылымды дамыту							
2.7 Цифрландыру және байланыс								
74.	3 қалада 5G бесінші буындағы мобильді байланыс технологияларын іске қосу және мобильді Интернеттің, оның ішінде ауылдық елді мекендерде сапасын арттыру	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ЦДИАӨМ, облыстардың, Нұр-Сұлтанның, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, байланыс операторлары (келісім бойынша)	маусым, желтоқсан	Үкіметіне ақпарат	3 қалада 5G бесінші буының мобильді байланыс технологияларын іске қосуды қамтамасыз ету; "перспективалы" АЕМ-де өмір сүру сапасын арттыру және "цифрлық теңсіздікті" жою	кажет етілмейді
75.	Мобильді құрылғылар арқылы халықты орталықтандырылған жедел хабарлаудың автоматтандырылған жүйесін енгізу	тәжірибелік пайдалануға беру актісі	2022 жылғы	ЦДИАӨМ, ТЖМ, ІІМ, ДСМ, ҚМ, ҰЭМ, байланыс операторлары (келісім бойынша)	жыл-тоқсан	ТЖ кезінде халықты шұғыл хабардар ету; халыққа шынайы ақпаратты, мемлекеттік органдардың ресми ұстанымын жедел тарту, сондай-ақ жалған қауесеттер мен фейктерді теріске шығару.	кажет етілмейді	
76.	Геостационарлық емес жерсеріктік байланыс жүйелерін (ГЕЖО) іске қосу	тәжірибелік пайдалануға беру актісі	2022 жылғы желтоқсан	ЦДИАӨМ, ҰЭМ, Қаржымині		ГЕЖО операторларының РЖС жерсеріктік байланыс жүйелерін пайдаланғаны үшін сапалықтардың қосымша түсімі: бюджетке	кажет етілмейді	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

						жылдық түсім шама-мен 200-300 млн теңгені құрайды	
						ҚР-да жетекші Bigtech ГЕЖО заманауи технологияларын енгізу	
	"Қазақтелеком" АҚ компаниялар тобын "Қытай қабырғасы" қағидаты бойынша екінші ұялы оператордың қызметін корпоративтік басқаруды қамтамасыз ете отырып, конкурс (аукцион) өткізу арқылы бір ұялы оператордың ("Кселл" АҚ немесе "Мобайл Телеком-Сервис" ЖШС) 100% акцияларын өткізу (сату) жолымен кезеңімен монополиязыздандыру				"Қазақтелеком" АҚ (келісім бойынша)		
77.		саудаластық шешімі	2022 жылғы жел-тоқсан		БҚДА (келісім бойынша), ЦДИАӨМ	телекоммуникация нарығындағы бәсекелестіктің өсуі	кажет етілмейді
2.8 Туризм							
78.	Елдің туристік имиджін халықаралық деңгейде қалпына	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы		МСМ, СІМ, ҰЭМ, Қаржымині, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және	500 мың келушілерді тарту арқылы туризм секторында (туристік	РБ - 345 млн теңге

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	келтіру және инвестициялық жобаларды (қонақ үйлер, курорттар, ойын-сауық және демалыс орындары және т.б.) іске асыру	Үкіметіне ақпарат		маусым, жел- тоқсан	Шымкент қалаларының әкімдіктері, АХҚО (келісім бойынша), "Kazakh Tourism" ҰК" АҚ (келісім бойынша), "KAZAKH INVEST" ҰК" АҚ (келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	фирмалар, қонақ үйлер, мейрамханалар, көлік, гидтер) 12 000 жаңа жұмыс орнын құру, қызмет көрсету экспорты – 600 млн АҚШ доллары	(бюджетті нақты-лау кезінде мәлімделген)
79.	Имантау-Шалқар курорттық аймағының туристік әлеуетін дамыту	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жыл	ішінде	МСМ, ЭГТРМ, ҰЭМ, Солтүстік Қазақстан облысының әкімдігі, "Kazakh Tourism" ҰК" АҚ (келісім бойынша)	Имантау-Шалқар курорттық аймағын дамыту	қажет етілмейді
80.	Станцияны пайдаланудың технологиялық процесіне қатысатын кірме жолдарды магистральдық темір жол желісіне қайтару	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жыл	жел-тоқсан	ИИДМ, ҰЭМ, "Самұрық-Қазына" ҰӨҚ" АҚ (келісім бойынша), "ҚТЖ" ҰК" АҚ (келісім бойынша)	таымалдау шығындарын азайту; тауар өндірушілердің шығындарын азайту;	қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	бойынша шаралар қабылдау				бойынша), "Ата-мекен" ҰКП (келісім бойынша)	тұтынушылар үшін тауарлардың құнын төмендету		
81.	ЖРТ объектілерін одан әрі пайдалану жөніндегі қоғамдық пікірді ескере отырып кешенді шешім қабылдау	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы	Нұр-Сұлтан қ. әкімдігі, ИИДМ, Қаржымині, "City transportation systems" ЖШС (келісім бойынша)	жобаны аяқтау		қажет етілмейді	
			жел-тоқсан					
82.	Отандық өнеркәсіптік кәсіпорындар базасында стандартты және "open-top" контейнерлер өндірісін ұйымдастыру	өндірісті іске қосу	2022 жылғы	ИИДМ, ҰЭМ, Қаржымині	экспорттағы контейнерлік тасымалдау үлесін 30%-ға дейін арттыру; тасымалдау шығындарының үлесін 4%-ға төмендету		қажет етілмейді	
			жел-тоқсан					
83.	Импорттық-экспорттық операциялар үшін сауда платформасын енгізу	пайдалануға беру актісі	2022 жылғы	СИМ, Қаржымині, ИИДМ, ЦДИАӨМ, "Ата-мекен" ҰКП (келісім бойынша)	импорт-экспорт операцияларының ашықтығы СЭҚ кеден құжаттамасын автоматтандыру		мемлекеттік органдардың қызметін қамтамасыз ету шеңберінде	
			жел-тоқсан					
84.	Инфрақұрылымдық жобаларды (Достық-Мойынты, Дарбаза-Мақтаарал, Алматы айналма жолы) іске асыру шеңберінде	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ИИДМ, Қаржымині, ҰЭМ, "Самұрық-Қазына" ҰӘК" АҚ (келісім бойынша),	контейнерлік пойыздардың жылдамдығын тәулігіне 834-тен 1500 км-ге дейін арттыру;		бюджеттен тыс қаражат -	

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ

республикаішілік қатынас бойынша жоғары жылдамдықты бағдарларды ұйымдастыру.	Үкіметіне ақпарат	жел-тоқсан	"ҚТЖ" ҰК" АҚ	учаскелердің өткізу қабілетін 5 есеге дейін арттыру.	1) екінші жолдарды салу және т/ж учаскесін электрлендіру - 938,1 млрд теңге, оның ішінде:
			(келісім бойынша)	Алматы торабын 30%-ға босату.	2022 жыл – 130 млрд теңге;
				Құрылыс кезеңінде 4 500 жұмыс орны, пайдалануға берілгеннен кейін 1 128 тұрақты жұмыс орны	2023 жыл – 304,1 млрд теңге;
					2024 жыл – 254 млрд теңге;
					2025 жыл – 250 млрд теңге;
					2) Дарбаза-Мактарал т/ж желісінің құрылысы - 161,8 млрд теңге, оның ішінде (барлығы):
					2022 жыл – 70 млрд теңге;
					2023 жыл – 80 млрд теңге;
					2024 жыл – 11,8 млрд теңге;
					3) Алматы станциясын айналып өтетін айналма т/ж

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

							желісін салу - 93,6 млрд теңге, оның ішінде:
							2022 жыл – 46,8 млрд теңге;
							2023 жыл – 46,8 млрд теңге.
85.	Ұлттық электрондық сауданы дамытудың тиімді шаралар ке- шенін әзірлеу, оның ішінде статистикалық есепке алу әдістемесін жетілдіру	елдің экспорт- тық бағдарла- малары бойынша	2022 жылғы	СИМ, ҰЭМ, Қаржымині, ЦДИАӨМ, СИМ, СЖРА ҰСБ (келісім бойынша),	бөлшек сауданың жалпы көлемінен элек- трондық сауданың үлесін ұлғайту (2022 жылы - 12%);		
				АДБ (келісім бойынша), "Ата- мекен" ҰКП (келісім бойынша)	халықаралық талап- тарға жауап беретін электрондық сауданың статистикалық дерек- терінің бірыңғай әдістемесі;		
					кәсіпкерлік субъ- ектілері туралы сенімді ақпарат,		
					бұл сату арналарын кеңейту, курьерлік жеткізуді дамыту, ха- лықтың цифрлық сау- аттылығын арттыру арқылы ШОБ субъ- ектілерінің табысын арттырады		қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

86.	Сауда дипломатиясының құралдарын белсенді пайдалануды қоса алғанда, шетелдік институттармен елдің экспорттық бағдарламаларын бекіту	іс-шаралар жоспары:	2022 жылғы	СИМ, СИМ, "QazTrade" ССДО" АҚ (келісім бойынша)	2022 жылғы өңделген өнімдер экспортын Қырғызстанмен – 687 млн долларға, Өзбекстанмен – 1 533,4 млн долларға, Тәжікстанмен – 588,9 млн долларға, Түркіменстанмен – 67,9 млрд долларға дейін ұлғайту;	қажет етілмейді
		ЭСК қабылдау, маусым			2022 ж. экспорттық қызығушылық жоғары елдермен шикізаттық емес экспорт көлемі 15,9 млрд долларды құрайды (Қытай – 6 107,2 млн доллар, Германия – 330,9 млн доллар, Түркия – 1 103,1 млн доллар, Украина – 328 млн доллар, Ресей – 4 194,2 млн доллар, т.б.)	
		сату өкілдеріне қатысты				
		бағдарламаны бекіту:				
		Қазақстан Респубикасының Үкіметіне ақпарат				

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	сауда кеңесшілеріне қатысты:	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат							
87.	Мемлекеттік кепілдік лимитін 210 млрд теңгеге ұлғайту есебінен экспорттаушылардың сақтандыру келісімшарттарын 2,5 есеге ұлғайту	Салалық қорытынды	2022 жылғы	СИМ, Қаржымині, ҰЭМ	2022 ж. 373 экспорттық келісімшарт; 520 млрд теңге – 2022 ж. экспорттық келісімшарттардың сомасы. 210 млрд теңге	РБ -			
			мамыр						
88.	2.10 Шығармашылық экономика	Жасампаз салаларды реттеу бойынша	2022 жылғы	ҰЭМ, МСМ, БҒМ, ИИДМ,	жасампаз индустриялар саласындағы ШОБ	қажет етілмейді			

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕСЕГІ**

	заңнамалық түзету- лерді әзірлеу	Республикасы Заңның жобасы*		ЦДИАӨМ, АҚДМ, СИМ, ЖАО, СЖРА (келісім бойынша), "Ата- мекен" ҰКП (келісім бойынша), "КҚМ" АҚ (келісім бойынша)	субъектілерінің санын 6000 бірлікке ұлғайту; жасампаз индустрия- лардың Қазақстан эко- номикасына қосқан үлесін 3,6%-ға арт- тыру; Жасампаз салалар- дағы жұмыспен кам- туды 3,7%-ға дейін арттыру	
2.11 Аэроғары- штық қызмет						
89.	Экономика салала- рында ғарыштық мо- ниторинг технология- лары мен нәтижелерін қолдануды кеңейту және бекіту	Қазақстан Рес- публикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы жел- тоқсан	ЦДИАӨМ, мүдделі мемлекет- тік органдар, "Ата- мекен" ҰКП (келісім бойынша)	мемлекеттік органдар- дың басқару шешім- дерін қабылдау кезінде деректердің тиімділігін, және ашықтығын және сенімділігін арттыру; жер, су және орман ре- сурстарын пайдала- нуға, жер қойнауын пайдаланушы лицен- зиялардың шекарала- рын және т.б. нақты мониторинг жүргізу (5,4 млрд теңге егін ысырабының алдын алуға, 149 млрд теңге пайдаланылмай	қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

						жатқан жерлерді айналымға немесе мемлекетке қайтаруға)	
						Аяқталу деңгейі 36,2 %.	РБ - 20,86 млрд теңге.
						"Байқоңыр" ғарыш айлағының ұшыру белсенділігін сақтау және дамыту;	қосымша 9,61 млрд теңге қажет
						Қазақстанның ғарыш айлағы қызметіне тікелей қатысуы және зымыран-ғарыш техникасын пайдаланудың қажетті дағдыларын алу;	*****
90.	"Бәйтерек" ғарыштық зымыран кешенін құру бойынша жобалық жұмыстар	жобалау-сметалық құжаттама, жұмыс конструкторлық құжаттама, дайындалған жабдық	2022 жылғы желтоқсан	ІЦИАӨМ		қосымша 500 жұмыс орнын ашу; жобаның жалпы құны 90,7 млрд теңге	
3-тарау. АДАМИ КАПИТАЛДЫ ДАМУ							
3.1 Білім беру саласын дамыту							
91.	Балабақшалар қызметінің сапасын арттыру	талаптарды күшейту, мемлекеттік тапсырыстарды орналастыру	2022 жылғы желтоқсан	БҒМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Атамекен"		мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың сапасын арттыру	қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	тәртіптерін өзгерту, мемлекеттік тапсырыс қаражатының мақсатты жұмсалуды қамтамасыз ету		ҰКП (келісім бойынша)		
92.	Мектепке дейінгі ұйымдарда 30 мыңнан астам жаңа орын ашу және мақсатты қаржыландыруды қамтамасыз ету	Қазақстан Республикасының	БҒМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, ЦДИАӨМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	2022 жылғы	2022 жылдың соңына қарай 3 жастан 6 жасқа дейінгі балалардың 99,3%-ға және 2-6 жас аралығындағы балалардың 84,1%-ына дейін мектепке дейінгі біліммен қамтуды арттыру
		Үкіметіне ақпарат			
		Қазақстан Республикасының		2022 жылғы	ЖБ – 381 149 898 мың теңге
93.	Шағын қалалардағы, аудан орталықтары мен ауылдардағы 1003 мектепті пәндік кабинеттермен жарақтандыру, күрделі және ағымдағы жөндеу, соның ішінде кітапханалар мен асханаларды жаңғырту, сондай-ақ 2022 жылғы 225 мектепті ашу	Қазақстан Республикасының	БҒМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	2022 жылғы	ЖБ – 31 909 239 мың теңге
		Үкіметіне ақпарат			
				жел-тоқсан	АТШ – 103 998 889 мың теңге
					МЖӨ, жеке инвестициялар
					апатты жағдайдағы 10 мектепті және 29 мектепте үш ауысымды оқытуды жою, оқушы орындарының тапшылығын азайту

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

98.	Жұмыс берушілерді алдын ала жұмысқа орналастырумен колледждерде жұмысшы кәсіптерін дайындауға тарту;	жұмыс берушілермен бірлесіп 3940 білім беру бағдарламасын әзірлеу;	2022 жылғы	БҒМ, "Атамекен" ҰҚП (келісім бойынша), облыстардың, Нұр-Сұлтанның, Алматы	колледждерде дайындық сапасын арттыру	көзделген қаражат шеңберінде
	колледждердің білім беру бағдарламаларын бейімдеу;	кәсіпорындардың 406 колледжге қамқорлыққа алушылығы;	қазан	және Шымкент қалаларының әкімдіктері		
	кәсіпорындардың колледждерге қамқорлық көрсетуін дамыту;	қос тарапты оқытуға 6500 кәсіпорынның қатысуы және студенттердің 23%-ын қамту				
	қосарлы оқытуды кеңейту;					
	жұмыс берушілер үшін уәждемелеу құралдарын енгізу					
99.	Жастарды, соның ішінде NEET жастарын және әлеуметтік осал топтағыларды тегін ТжКБ қамтуды кеңейту	жастарды қамтуды 70%-ға дейін арттыру	2022 жылғы	БҒМ, облыстардың, Нұр-Сұлтанның, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	NEET жастар үлесінің төмендеуі	РБ – 10 938 млн теңге
			желтоқсан			
100.	Жастарға үздік жоғары оқу орнына қолжетімділік	1 шетелдік ЖОО филиалы	2022 жылғы	БҒМ, Қаржымині, ҰЭМ, облыстардың, Нұр-Сұлтанның	жастардың үздік ЖОО түсуіне мүмкіндік беру	РБ – 3 006 млн теңге

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	беру үшін 2025 жылға қарай беделді шетелдік университеттердің кемінде 5 филиалын, оның ішінде 2022 жылы – 1 филиалын ашу		жел-тоқсан	Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері		*****
101.	Инженерлердің, өнеркәсіпшілердің жаңа буынын даярлау: техникалық мамандықтар бойынша гранттарды жалпы көлемнің 40%-дан 60%-ға дейін қайта бөлу;	Қазақстан Респубикасы	2022 жылғы	БҒМ	техникалық мамандықтар бойынша түлектер санын арттыру	көзделген қаражат шеңберінде
	инженерлік-техникалық кадрларды даярлау үшін "Болашақ" бағдарламасын қайта бағдарлау	Үкіметінің қаулысы	шілде			
		БҒМ бұйрығы	2022 жылғы			
			маусым			
102.	Алдын ала жұмысқа орналастырылған кәсіпорындар үшін кадрларды нысаналы даярлау (үшжақты шарт)	100 кәсіпорынға 10 мың нысаналы мемлекеттік тапсырысты бөлу	2022 жылғы	БҒМ	колледж түлектерін кепілді жұмысқа орналастыру	көзделген қаражат шеңберінде
			қыркүйек			

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

103.	Құқық қорғау, арнаулы мемлекеттік органдар қызметкерлерінің және қызметкерлерінің міндеттерін атқару кезінде қаза тапқан әскери қызметшілердің балаларының кәсіптік білім алуы үшін жағдайлар жасау	ЖОО мен колледждерде тегін білім алуға гранттар беру	2022 жылғы	БҒМ, Қаржымині, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	құқық қорғау, арнаулы мемлекеттік органдар қызметкерлерінің және қызметкерлерінің міндеттерін атқару кезінде қаза тапқан әскери қызметшілердің отбасыларын әлеуметтік қолдау	көзделген қаражат шеңберінде
104.	Білікті кадрларды жетілдіру және мамандармен қамтамасыз ету	пилоттық режимде қолданбалы бакалавриатты (қысқа цикл) жоғары білім деңгейінде енгізу	2022 жылғы	БҒМ	еңбек нарығын білікті мамандармен қамтамасыз ету	қажет етілмейді
105.	Студенттердің әлеуметтік және еріктілік қызметін ынталандыру арқылы ЖОО мен колледждерде білім беру компонентін нығайту	пилоттық режимде әлеуметтік GPA енгізу жөніндегі ережені әзірлеу	2022 жылғы маусым	БҒМ	жастардың бойында азаматтық және патриоттық құндылықтарды қалыптастыру	қажет етілмейді
106.	Студенттерді жатақханадан орынмен қамтамасыз ету үшін колледждер мен университеттер	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы маусым, желтоқсан	БҒМ	колледждер мен ЖОО жатақханаларында орын санын арттыру	көзделген қаражат шеңберінде

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	ситеттердің жатақханаларында 10 мың жаңа орын енгізу	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы			10 мың жоғары білікті АТ мамандарын даярлау;	
107.	Өңірлерде 5 инновациялық бағдарламалау мектебін, оның ішінде 2 халықаралық мектепті ашу	Үкіметіне ақпарат	маусым, жел-тоқсан		ЦДИАӨМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	5 мың жаңа жұмыс орнын құру; бюджетке салық түрінде 3,6 млрд теңге (жыл сайын) түсім	қажет етілмейді
108.	Халықтың біліктілігін танудың және дағдыларын дамытуды ынталандырудың заңнамалық негіздері мен тетіктерін қалыптастыру	Қазақстан Республикасы Заңының жобасы	2022 жылғы тамыз		ЕХӘҚМ, СЖРА (келісім бойынша), МҚА (келісім бойынша)	кәсіби біліктілікті тану үшін негіздер құру	қажет етілмейді
3.2 Ғылымның дамуы							
109.	Ғылыми-зерттеу институттарының материалдық-техникалық базасын жаңғырту	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылдың 2 жартыжылдығы			ҒЗИ-да ғылыми-зерттеу жұмыстарының сапасын арттыру	РБ-ке бөлінген қаражат шеңберінде
110.	Ғылыми және ғылыми-техникалық қызмет нәтижелерін коммерцияландыруға гранттар бөлуді қайта бастау	ғылыми және ғылыми-техникалық қалық қызмет нәтижелерін коммерциялан-	2022 жылдың 2 жартыжылдығы		БҒМ	ғылымның экономикаға қосқан үлесін арттыру	- 5 400 млн теңге

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

111.	Венчурлық ерте қаржыландыру қорын іске қосу	5 млрд теңге сомасына жобаларды қаржыландыру	2022 жылғы жел-тоқсан	ЦДИАӨМ, "ӨИЫ ЖБТ" (келісім бойынша)	қазақстандық инновациялық жобалар үшін 5 млрд теңге инвестициялар ағыны	қажет етілмейді
3.3 Денсаулық сақтау саласын дамыту						
112.	Ауылда кемінде 80 объект (37 медициналық пункт, 27 дәрігерлік амбулатория, 11 фельдшерлік-акушерлік пункт, 250 келушіге арналған 4 емхана, 1 МСАК орталығы, 150 төсекке арналған аудандық аурухана) ашу және салу, сондай-ақ шалғайдағы ауылдық елді мекендерді медициналық ұйымдар ба-засындағы дәріханала-рмен және жылжы-малы медициналық кешендер арқылы ме-дициналық қызмет-термен қамтамасыз ету	Қазақстан Рес-публикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы маусым, жел-тоқсан	Облыстардың, Нұр-Сұлтан, Ал-маты және Шымкент қалала-рының әкімдік-тері, ДСМ	ауылдағы медицина-лық көмектің қадам-дық қолжетімділігі; КМК қызметтерімен 1,2 млн адамды қамту	РБ шеңберінде 7 260 млн теңге көзделген; МӘМС қаражаты-нан 12 602,3 млн теңге көзделген.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

113.	Уақтылы және қолжетімді медициналық көмек көрсету үшін 4 инсульт орталығы мен 1 коронарлық араласу орталығын ашу	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы жел-тоқсан	Атырау, Шығыс Қазақстан, Жамбыл және Батыс Қазақстан облыстарының әкімдіктері	"алтын сағат" қағидатын қамтамасыз ету, және инсульт пен инфаркттан болатын өлім қаупін азайту	ЖБ бөлінген қаражаты, демеушілік қаражат шеңберінде
114.	МСАК ұйымдарында (ірі қалалар мен облыс орталықтарында) сгериатриялық кабинеттер ашу	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы маусым, жел-тоқсан	Облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	70 гериатриялық кабинет	МӘМС көзделген қаражат шеңберінде
115.	Үйде көрсетілетін медициналық қызметтер санын ұлғайту (үйдегі стационар, мобильді бригадаларды қайта шақыруға ақы төлеу және олардың функционалын кеңейту)	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы маусым, жел-тоқсан	ДСМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	стационарға жүктемені азайту; халықтың қанағаттануын арттыру	МӘМС және ТМҚК көзделген қаражат шеңберінде
116.	Инновациялық дәрілік заттарды қоса отырып, амбулаториялық дәрілік қамтамасыз ету тізбесін кеңейту	ДСМ бұйрығы	2022 жылғы шілде	ДСМ	амбулаторлық деңгейде созылмалы аурулары бар науқастар үшін дәрілік заттардың қолжетімділігін 70%-ға дейін арттыру	МӘМС және ТМҚК көзделген қаражат шеңберінде РБ – 35 664 млн теңге
117.	Амбулаториялық хирургияны дамыту	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы шілде,	ДСМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және	аз инвазивті хирургиялық араласулардың қолжетімділігін арттыру;	ТМҚК көзделген қаражат шеңберінде (РБ) –

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	(146 835 қызметтен 252 708 қызметке дейін)	Үкіметіне ақпарат	жел- тоқсан	Шымкент қалала- рының әкімдіктері	офтальмологиялық және отоларингологи- ялық көмектің қолжетімділігін арт- тыру	9 млрд теңге, МӘМС активтері есебінен –
						20,2 млрд теңге
						20,2 млрд теңге
118.	Жедел жәрдем қызметін медицина- лық көмек көрсету стандарттарына кезең- кезеңімен келтіру (10 мың тұрғынға 1 бри- гада нормасы бойынша)	Қазақстан Рес- публикасының	2022 жылы	ДСМ, облыстар- дың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалала- рының әкімдіктері	қосымша 400 жедел жәрдем бригадасын құру.	ТМҚК көзделген қаражат шеңберінде (РБ) –
		Үкіметіне ақпарат	қараша		жедел медициналық жәрдемнің келу уақытын қысқарту	16,9 млрд теңге
					17 облыста қосымша 200 төсек-орын ашу, ауыр және жазылмай- тын дертке шалдыққан науқастардың өмір сүру сапасын жақсарту	ТМҚК көзделген қаражат шеңберінде (РБ) –
119.	Паллиативтік төсек- орындарды, бөлімше- лерді кезең-кезеңмен ашу, паллиативтік ме- дициналық көмек стандарттарына келтіру	Қазақстан Рес- публикасының	2022 жылы	Облыстардың, Нұр-Сұлтан, Ал- маты және	олардың отбасылары мен қамқоршыларына қолдау көрсету	1,2 млрд теңге
		Үкіметіне ақпарат	қараша	Шымкент қалала- рының әкімдік- тері, ДСМ	онкологиялық ауру- лардан болатын өлім- жітімінің төмендеуі	ТМҚК көзделген қаражат шеңберінде (РБ) –
		Қазақстан Рес- публикасының	2022 жылы	ДСМ, облыстар- дың, Нұр-Сұлтан, Алматы және	ауруларды ерте диа- гностикалау	21,5 млрд теңге,
120.	Онкологиялық көмекті кеңейту: қатерлі ісіктердің диа- гностикасы;	Үкіметіне ақпарат	жел- тоқсан	Шымкент қалала- рының әкімдіктері		

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	онкопатологияны ем-деу;				онкопатологияда 5 жылдық өмір сүрудің артуы	МӘМС – 14 млрд теңге
	жоғары технологиялық медициналық көмек					
121.	Жүрек-қан тамырлары ауруларына жоғары технологиялық медициналық көмек көрсету көлемін 30%-ға ұлғайту	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы жел-тоқсан	ДСМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	жүрек-қан тамырлары ауруларынан болатын өлім-жітімнің төмендеуі;	ТМҚК көзделген қаражат шеңберінде (РБ) –
		Үкіметіне ақпарат			жоғары технологиялық медициналық көмек көрсету кезектерін қысқарту	
122.	Онкологиялық аурулармен ауыратын науқастарға медициналық оңалтуды енгізу (2022 ж. - 20 мың қызмет)	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы жел-тоқсан	ДСМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	бес жылдық өмір сүру ұзақтығының артуы	МӘМС қаражаты есебінен
		Үкіметіне ақпарат				– 3,4 млрд теңге
123.	Орфандық (сирек кездесетін) аурулары бар балаларды емдеуге арналған дәрілік заттардың қолжетімділігін кеңейту		2022 жылғы		орфандық аурулары бар пациенттердің өмір сүру ұзақтығының артуы	РБ-ке қосымша қажеттілік
		ДСМ бұйрығы	шілде	ДСМ, Қаржымині		– 17 780 млн теңге
124.	"СК-Фармация" ЖШС базасында медициналық	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ДСМ,	медициналық техниканы сатып алу кезінде сыбайлас	ТМҚК шеңберінде бөлінген

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	техниканы орта- лықтандырылған са- тып алуға көшу	Үкіметіне ақпарат	жел- тоқсан	"СК-Фармация" ЖШС (келісім бойынша), Нұр- Сұлтан, Алматы және Шымкент қалала- рының әкімдіктері	жемқорлық тәуекел- дерін жою	
125.	Радионуклидтік тера- пияны енгізу	Қазақстан Рес- публикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы жел- тоқсан	600 ден астам қазақстандық паци- енттің қалқанша безінің катерлі ісігі бойынша шетелге ем- делуге шығу қажеттілігінің бол- мауы ДСМ, Шығыс Қазақстан облы- сының әкімдігі	каражат шеңберінде РБ – 406,1 млн теңге	
126.	4 ПЭТ орталықтарын ашу, оның ішінде МЖӘ аясында (Се- мей, Нұр-Сұлтан, Ал- маты, Шымкент қала- лары) МӘМС жарналарын төлеудің баламалы тетігін енгізу арқылы сақтандырылмаған ха- лықты медициналық сақтандырумен кам- туды кеңейту (12 айға алдын ала жарналар)	Қазақстан Рес- публикасының Үкіметіне ақпарат Қазақстан Республикасы Занының жобасы	2022 жылғы жел- тоқсан 2022 жылғы жел- тоқсан 2022 жылғы шілде	ДСМ, Шығыс Қазақстан облы- сының және Нұр- Сұлтан, Алматы, Шымкент қалала- рының әкімдіктері МӘМС жүйесінде ха- лыққа медициналық көмектің қолжетімділігін арт- тыру	РБ, ЖБ, МЖӘ жо- баларынан, жеке инвестициялардан бөлінген каражат шеңберінде кажет етілмейді	
127.						

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

128.	ТМҚК қаражатын орталықсыздандыру қаржыландыру және тиімді пайдалану жөніндегі мәселені пысықтау	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы жел-тоқсан	ДСМ	халықтың қажеттіліктері бойынша медициналық қызметтердің қолжетімділігін арттыру	қажет етілмейді
	Электрондық денсаулық сақтау саласындағы қызметтерге реинжиниринг жасау және денсаулық сақтау секторын одан әрі цифрландыру:					РБ-ке қосымша қажеттілік
	санитарлық-эпидемиологиялық бақылау қызметін автоматтандыру;					– 3 360 млн теңге
	зертханалық зерттеулер деректерін орталықтандыру;					
	мемлекеттік медициналық мекемелерді дәрі-дәрмекпен қамтамасыз ету процесін автоматтандыру;					
129.	дәрілік заттарды таңбалау;					
	"Суық тізбек";					
	телемедицинаны және азаматтардың денсаулығын қашықтықтан	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы жел-тоқсан	ДСМ, БҚДА (келісім бойынша), ЦДИАӨМ	"Ақпараттың пациентпен ілесе жүруі" қағидатын іске асыру	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

130.	мониторингтеуді енгізу;						
	ҚР ДСМ ақпараттық жүйелерінің қажетті серверлік қуаттарымен қамтамасыз ету және үздіксіз жұмыс істеу.						
	Санитарлық-эпидемиологиялық қызметтің кадрлық әлеуетін арттыру:	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы			биоқауіпсіздік бойынша жа-лақыны арттыруға РБ көзделген қара-жат шеңберінде – 3,029 млн теңге;	
	патогендік (биоқауіпсіздік) топ-тарымен жұмыс істей-тін жекелеген маман-дардың жалақысын ұлғайту:	Үкіметіне ақпарат	жел-тоқсан			бюджеттен тыс қаражаттан 3,2 млн теңге сома-сына 900 санитариялық-эпидемиоло-гиялық сараптама мамандарын даяр-лауға арналған шығыстар көздел-ген	
	санитариялық-гигиена-лық бейін ма-мандығы бойынша даярлауға медицина-лық ЖОО үшін мем-лекеттік білім беру грантын 50 орынға ұлғайту;				ДСМ	кадрлармен жасақта-луын арттыру	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	санитарлық-эпидемиологиялық сараптама мамандарының біліктілігін арттыру							
131.	Денсаулық сақтау саласындағы жаңа реттеуші саясатқа көшу	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы желтоқсан		ДСМ	кәсіпкерлік субъектілері үшін әкімшілік кедергілерді азайту және бақылау мен қадағалаудың тиімділігін арттыру	қажет етілмейді	
132.	Санитарлық-эпидемиологиялық қызметтің материалдық-техникалық базасын жаңғырту	РБ нақтылау кезінде қосымша шығындарды негіздеу	2022 жылғы шілде		ДСМ	қоғамдық денсаулық сақтау саласындағы қауіптерге ден қою тиімділігін арттыру	РБ - қосымша қаржылық қажеттілік - 1 584,2 млн теңге	
133.	"QazBioPharm" Ұлттық холдингі" АҚ базасында жаңа биологиялық және фармацевтикалық препараттарды әзірлеу, сынақтан өткізу және енгізу	занды тұлғаны тіркеу, нормативтік-техникалық құжаттаманы және мемлекеттік тапсырманы бекіту	2022 жылғы шілде		ДСМ	жаңа биофармацевтикалық препараттарды әзірлеу және енгізу	РБ - қосымша қаржылық қажеттілік - 380 млн теңге	
3.4 Азаматтарды әлеуметтік қолдау								
134.	Азаматтардың әлеуметтік құқықтарын жүйелеуді, жұмыссыздықты төмендету тетіктерін,	Қазақстан Республикасы Заңының жобасы	2022 жылғы		ЕХӘКМ	азаматтардың әлеуметтік құқықтары мен міндеттері туралы бірыңғай білім көзін құру	қажет етілмейді	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	сондай-ақ әлеуметтік саясаттағы тәуелді тәсілдерді қамтамасыз ететін азаматтарды әлеуметтік қолдау жүйесінің заңнамалық негіздерін қалыптастыру	2030 жылға дейінгі Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесін одан әрі жаңғырту тұжырымдамасына өзгеріс енгізу жөніндегі Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы	2022 жылғы қыркүйек	ЕХӘҚМ, Қаржы-мині, ҰЭМ, ҰБ (келісім бойынша), БЖЗҚ (келісім бойынша)	Мемлекеттік қызметтерді көрсетудің мәлімдеу форматынан анықтау форматына көшу	қосымша қажеттілік Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесін 2030 жылға дейін одан әрі жаңғырту тұжырымдамасы шеңберінде айқындалатын болады
135.	2028 жылдан бастап базалық зейнетақыны ең төмен кепілдендірілген зейнетақыға айналдыру жолымен ең төмен кепілдіктер жүйесін жетілдіру бөлігінде Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесін одан әрі жаңғырту тұжырымдамасына өзгерістер енгізу	әлеуметтік төлемдердің 8 түрін трансформациялау және реинжиниринг жасау	2022 жылғы	ЕХӘҚМ, ЦДИАӨМ, МСМ, ҰБ (келісім бойынша), облыстардың, Нұр-Сұлтанның, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	2,2 миллионнан астам зейнеткердің әлеуметтік деңгейін арттыру	қажет етілмейді
136.	Зейнетақы мен жәрдемақы тағайындау процестерін цифрландыру		жел-тоқсан		тұрғындардың мемлекеттік қызметтерді алуға ыңғайлылығы мен тиімділігі	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

137.	Мүгедектікті сырттай белгілеуді енгізу	өтініш берушілердің 20%-на дейін қамту	2022 жылғы жел-тоқсан	ЕХӘҚМ, ДСМ, мүдделі мемлекеттік органдар, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	көрсетілетін қызметтердің ашықтығын және қолжетімділігін дамытуды қамтамасыз ету	қажет етілмейді
138.	"Қазақстан Республикасы азаматтарының төлем қабілеттілігін және банкроттығын қалпына келтіру туралы" Қазақстан Республикасы Заңының жобасын әзірлеу	Қазақстан Республикасы Заңының жобасы	2022 жылғы сәуір	Қаржымині, ҚНРДА (келісім бойынша), ҰЭМ, ЦДИАӨМ, ЕХӘҚМ, БП (келісім бойынша), ҚК (келісім бойынша), ҰБ (келісім бойынша)	азаматтардың борыштық жүктемесін және қоғамдағы әлеуметтік шиеленісті төмендету	РБ – қажет етіледі (МО ақпараттық жүйелерін жөнге келтіруге, қаржы басқарушыларының 7 қызметіне ақы төлеуге), ҚРБ-не шығарылатын болады
139.	Халықтың әл-ауқаты мен өмір сүру сапасын арттыруға бағытталған тұтынушылардың құқықтарын қорғау саласындағы	Қазақстан Республикасы Заңының жобасы	2022 жылғы қараша	СИМ, мүдделі мемлекеттік органдар	тұтынушылардың құқықтарын тиімді қорғауды қамтамасыз ету	қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

3.5 Еңбек және жұмыспен қамту	заңнамалық бастамалардың 2-пакетін әзірлеу									
	2022 жылы 700 мың азаматты жұмысқа орналастыру үшін жағдай жасау:	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ЕХӘҚМ, Қаржы-мині, ИИДМ, АШМ, ҰЭМ, ЦДИАӨМ,						
		Үкіметіне	маусым, жел-тоқсан	"Атамекен" ҰКП (келісім бойынша), облыстардың, Нұр-Сұлтанның, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері						
	дағдыларды дамыту;									
	кәсіпкерлікті қолдау;									
	жұмыс орындарын субсидиялау;									
	бос жұмыс орындарына жұмысқа орналасту									
	халықтың әлеуметтік тәуекелдерін төмендету мақсатында жұмыспен қамтудың жаңа нысандары бойынша тәсілдерлерді жүйелеу;									
	enbek.kz сайтында бірыңғай цифрлық									
	140.									

халықтың жұмыспен қамтылуы мен табысының деңгейін арттыру, кемінде 50%-ын тұрақты жұмыспен қамту

РБ-ке бөлінген қаражат шеңберінде

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	жұмыспен қамту экжүйесін құру								
141.	Жастар мен халықтың осал топтарына арналған гранттар көлемін екі есеге 400 АЕК-ке дейін ұлғайту (бастапқы бизнесті жүзеге асыруды жоюға спарлап отырған қатысушылар үшін)	ЕХӘҚМ	2022 жылғы	ЕХӘҚМ, Қаржы-мині	20 мың жастар мен халықтың осал топтарының іскерлік бастамаларын іске асыру	– 25,9 млрд теңге (оның ішінде қосымша қажеттілік – 11,2 млрд теңге)			
		бұйрығы	ақпан						
		Қазақстан Республикасының көші-қон саясатының тұжырымдамасы	2022 жылғы						
142.	Келесіге бағытталған жаңа көші-қон саясатын қалыптастыру: аймақтық демографиялық теңгерімсіздіктердің төмендеуі; отандық мамандарды, әсіресе жастарды жұмысқа орналастыруға баса назар аударатырып, экономиканы дамыту, ішкі еңбек нарығын қорғау мүдделерінде шетелдік жұмыс күшін тарту тәсілдерін қайта қарау	ЕХӘҚМ	маусым	ЕХӘҚМ, ІІМ, СЖРА (келісім бойынша), ҰҚК (келісім бойынша) ИИДМ, ҰЭМ, ЭМ, БҒМ	халықты жұмыспен қамту деңгейін арттыру	РБ-ке бөлінген қаражат шеңберінде			
		бұйрығы	2022 жылғы						
			желтоқсан						

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

143.	Халықтың табысын арттыру бағдарламасын әзірлеу	Қазақстан Республикасы	2022 жылғы	ҰЭМ, ЕХӘҚМ, Қаржымині, ИИДМ, СИМ, ЭМ, ЭГТРМ, СЖРА (келісім бойынша), ҰБ (келісім бойынша), облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Атамекен" ҰҚП (келісім бойынша)	ЖІӨ-дегі жалақының үлесін 2021 жылғы 30,9%-дан 2025 жылы 34,5%-ға дейін, азаматтардың жалпы табысындағы еңбек қызметінен алынған кірістердің үлесін 70,3%-дан 76,2%-ға дейін арттыру; табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен халықтың үлес салмағын 5,3%-дан 5,2%-ға, сондай-ақ жұмыссыздық деңгейін 4,9%-дан 4,7%-ға дейін төмендету	кажет етілмейді
3.6 Мәдениет және спорт						
144.	Қазақстандықтар мен шетелдік туристер арасында танымал ету мақсатында республикалық мұражай-қорықтар аумағында визит орталықтарын (Есік, Сарайшық,	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	МСМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	мәдениет нысандарын салу және жөндеу кезінде - уақытша 6259 жұмыс орнын, нысандарды пайдалануға бергеннен кейін - тұрақты 777 жұмыс орнын құру;	РБ - 3 226 674,6 мың теңге

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	Гауһар ана, Ордабасы, Сауран) салу	Үкіметіне ақпарат	маусым, жел- тоқсан		мәдениет нысанда- рына келушілер санын 2021 жылмен салы- стырғанда 10%-ға арт- тыру	(бюджетте 670 313 мың теңге көздел- ген, бюджетті нақтылау кезінде 2 556 361,6 мың теңге мәлімделген)
145.	Ежелгі Бозоқ қалашығының архео- логиялық қазбалары негізінде ұлттық парк құру	Қазақстан Рес- публикасының	2022 жылғы	МСМ, Нұр-Сұлтан қаласының әкімдігі		РБ - 854 039 мың теңге
		Үкіметіне ақпарат	маусым, жел- тоқсан			(бюджетті нақты- лау кезінде мәлім- делген)
146.	Тегін үйірмелер мен секцияларды ұйымда- стыру мақсатында аса мұқтаж өңірлерде спорт инфрақұрылы- мын кеңейту	10 жаңа дене шынықтыру- сауықтыру ке- шенінің құры- лысы	2022 жылғы	МСМ, облыстар- дың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалала- рының әкімдіктері	1000 адамға шаққанда спорттық инфрақұры- лыммен қамтамасыз етуді	ЖАО қаражаты есебінен - 7 161 млн теңге
			маусым, жел- тоқсан		50%-ға дейін арттыру	
3.7 Жастарды мемлекеттік қол- дау						
147.	Жастар ресурстық ор- талықтары, ҒӨБ және спорт федерациялары жанынан білім беру және спорттық жастар клубтарын құру	17 өңірде пи- лоттық ағар- тушылық жастар клубта- рын іске қосу	2022 жылдың	АҚДМ, МСМ, об- лыстардың, Нұр- Сұлтан,	17-ден кем емес ағар- тушылық және жастар клубтарында жастар- дың мәдени-демалыс және ағартушылық-зи- яткерлік қызметін ұйымдастыруға ықпал ету	қажет етілмейді
			ішінде	Алматы және Шымкент қалала- рының әкімдіктері		

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

148.	Мультимедиялық тәсілді енгізумен және әлеуметтік желілерді (Youtube, Tik Tok, Reels) пайдалана отырып, жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеу мен даярлауда жаңа тәсілдерді енгізу	Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігіне ұсыныстар	2022 жылғы	АҚДМ, Қорғанысмині, Нұр-Сұлтан,	әскерге шақырылуға дейінгі жастардың әскер ардагерлерімен бітімгершілермен және отставкадағы әскери қызметшілермен байланысын құру	көзделген қаражат шеңберінде
			жел-тоқсан	Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері		
149.	Қоғамдық пікірді ескере отырып, жастарды қолдаудың 2021-2025 жылдарға арналған кешенді жоспары шеңберінде мемлекеттік жастар саясатын іске асырудың жаңа тәсілдері мен іске асыру (рухани-адамгершілік, зияткерлік және дене дамуының, жастарды патриоттыққа тәрбиелеудің жаңа құралдары)	ҚР Үкіметінің қаулысына өзгерістер енгізу	2022 жылдың	АҚДМ, ОМО, Нұр-Сұлтан, Алматы және	мемлекеттік жастар саясатын іске асыру жөніндегі тәсілдер мен жаңарту	көзделген қаражат шеңберінде
			ішінде	Шымкент қалаларының әкімдіктері		
150.	Бизнес-қоғамдастықты тарта отырып, жастарға арналған болашақ рейтингтік картаны енгізуді апробациялау	жастарға болашақ рейтингтік картасын енгізу	2022 жылдың	АҚДМ, ЦДИАӨМ, СИМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және	жастарды білім алуға, волонтерлік қызметке қатысуға ынталандыру және т. б.	көзделген қаражат шеңберінде
			ішінде			

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

					маты және Шым-кент қалаларының әкімдіктері			
151.	Мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйелерінің (деректер базаларының) ресурстарын пайдалана отырып, NEET жастарымен мақсатты жұмысты ұйымдастырудың жаңа тәсілдерін енгізу	NEET жастарының дербестендірілген деректер базасын құру	2022 жылдың ішінде	АҚДМ, ЕХӘҚМ, БҒМ, ІІМ, Нұр-Сұлтан,	АҚДМ, ЕХӘҚМ, БҒМ, ІІМ, Нұр-Сұлтан,	NEET санатындағы жастар деңгейінің төмендеуі	қажет етілмейді	
152.	Жастар ресурстық орталықтарының кадрлық әлеуетін, оның ішінде қызметкерлердің жалақысын ұлғайту есебінен күшейту жөнінде шаралар қабылдау	азаматтық қызметшілерге еңбекақы төлеу жүйесіне АОО қызметкерлері үшін жекелеген коэффициенттерді енгізу	2022 жылдың ішінде	АҚДМ, ЕХӘҚМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шым-кент қалаларының әкімдіктері	АҚДМ, ЕХӘҚМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шым-кент қалаларының әкімдіктері	ЖРО кадрлық әлеуетін күшейту	ЖАО қаражаты есебінен жоспарлануда	
153.	Гранттар беру рәсімдерінің барынша ашықтығын қамтамасыз ете отырып, "Zhas project" жастар корпусын дамыту жөніндегі пилоттық жобаны іске асыру	кемінде 1000 жастар үшін бизнес ашу немесе шағын және монокалаларда жас кәсіпкерлер кооперативтерін құру	2022 жылдың ішінде	АҚДМ, ЕХӘҚМ, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	АҚДМ, ЕХӘҚМ, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	әлеуметтік осал жастарды жұмыспен қамтумен және қызмет көрсетумен шағын және монокалаларда кемінде 1000 жас үшін бизнес ашу үшін жағдайлар жасау	РБ-нен қосымша қажеттілік – 380,7 млн теңге	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

154.	"Тәуелсіздік ұрпақтары" гранты негізінде өңірлік деңгейде ғылым, өнер, медиа, IT саласындағы жастар бастамаларына арналған гранттарды 100-ге дейін арттыру	кемінде 100 жобаны іске асыру	2022 жылдың ішінде	АҚДМ, Қаржы-мині, ҰЭМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	кемінде 100 жобаны іске асыру, жаңа жаспаз өндірістер, зияткерлік өнімдер құру, бұқаралық іс-шаралар өткізу арқылы тәжірибе мен өнімдерді көбейту	РБ-те 90 млн теңге қарастырылған, РБ-тен қосымша қажеттілік жоқ, ЖАО көзделген қаражаты шеңберінде
155.	25 мың адамды қамтытып, "Жастар практикасы" және "Бірінші жұмыс орны" жобалары бойынша қатысу ұзақтығы мен еңбекақы мөлшерін ұлғайту	ЕХӘҚМ	2022 жылғы ақпан	ЕХӘҚМ, ҰЭМ, Қаржымині, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	жастардың жұмыспен қамтылу деңгейін арттыру және NEET жастар үлесін төмендету	РБ - жастар практикасы бойынша: – 25 млрд теңге (оның ішінде қосымша қажеттілік – 15,7 млрд теңге); "Бірінші жұмыс орны" жобасы бойынша: – 2022 жыл – 3,4 млрд теңге
3.8 Экологиялық жағдайды жақсарту						
156.	Қарағанды облысындағы "Арселор Миттал Теміртау" АҚ агломерациялық, көмір дайындау цехтарында және әкті күйдіру цехында газ тазарту жабдықтары	Қазақстан Республикасының	2022 жыл	ЭГТРМ, Қарағанды облысының әкімдігі, "Арселор Миттал Теміртау" АҚ (келісім)	атмосфераға шығарындыларды 1000 тоннаға азайту; шығарындыларды онлайн бақылау	жеке инвестициялар
		Үкіметіне ақпарат				

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	мен автоматтандырылған мониторинг жүйесін пайдалануға беру			бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)		шығарындылар көлемін 20 мың тоннаға азайту.	РБ – 30 млрд теңге;
157.	Нұрсұлтан қаласын газдандырудың екінші кезегін іске асыру (ЖЭО, жеке сектор)	объектіні пайдалануға беру актісі	2022 жылғы	Нұр-Сұлтан қаласының әкімдігі, ЭМ, ЭГТРМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	қазіргі уақытта 14 мың үй қолжетімді, 2,5 мың үй қосылған	ЖАО көзделген қаражаты шеңберінде	
158.	Алматы агломерациясы бойынша 3 елді мекенді газдандыру	объектіні пайдалануға беру актісі	2022 жылғы	Алматы облысының әкімдігі, ЭМ, ЭГТРМ	шығарындылар көлемін 1000 тоннаға азайту.		РБ – 319,3 млн теңге
			2022 жылғы		124 елді мекеннің 98-і газдандырылды, 26 елді мекен 2023 жылдың соңына дейін газдандырылуы керек.		
159.	Ақтөбе облысындағы Шалқар көлінің түбін тазарту	орындалған жұмыстар актісі	2022 жылғы	ЭГТРМ, Ақтөбе облысының әкімдігі	Шалқар қаласының 50 мың тұрғынына кепілдендірілген медициналық көмек;	РБ - 1,0 млрд теңге.	
160.	Ағынды суларды тазарту бойынша тазарту құрылыстарын	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ЭГТРМ, Атырау облысының әкімдігі, "Норт	мал өсірумен айналысатын 570-тен астам шаруа қожалығын шаруашылық-тұрмыстық сумен қамтамасыз ету	қосымша қажеттілік 466,7 млн теңге	жеке инвестициялар

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕСЕГІ**

161.	салу, "Норт Каспиан Оперейтинг Компани" компаниясында айналымды сумен жабдықтауды ұлғайту	Үкіметіне ақпарат	жел-тоқсан	Каспиан Оперейтинг Компани" компаниясы (келісім бойынша), "Ата-мекен" ҰКП (келісім бойынша)	қажеттіліктерге тұщы суды тұтынуды 70%-ға азайту; ағынды суларды ағызу көлемін 4,5 мың м3 азайту	
162.	Атырау облысының Атырау қаласындағы «Тухлая Балка» ағынды суларды булану тоғанын тазалау жұмыстарын жүргізу***	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жыл	ЭГТРМ, Атырау облысының әкімдігі	2022 жылғы жоспарларда: Атырау қ. атмосфералық ауасының жағдайын жақсарту; күкіртті сутегімен ластану жағдайларын азайту	көзделген қаражат шеңберінде
163.	Маңғыстау облысындағы Қошқар-Ата қалдық қоймасын қалпына келтіру бойынша жұмыстарды жүргізу, (1-кезең)***	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жыл	ЭГТРМ, Маңғыстау облысының әкімдігі	2022 жылғы жоспарларда радиоактивті ластану көзін окшаулау Жалпы ауданы - 4279 га, оның ішінде 2022 жылғы 905 га алқапта қалпына келтіру жоспарлануда	көзделген қаражат шеңберінде
163.	Маңғыстау облысындағы "ҚазМұнайГаз" ҰК" АҚ кен орындарында тарихи мұнай шламын кәдеге жарату	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы	ЭГТРМ, "ҚазМұнайГаз" ҰК" АҚ (келісім бойынша)	658,8 мың тонна қалдықтарды тазарту және қайта өңдеу (жалпы көлемі 2,5 млн тонна, 2024 жылғы толық тазарту).	жеке инвестициялар

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

164.	Павлодар қ. "Былықыл-дақ" құрамында сынап бар қалдықтарды сақтау қоймасына дейін жылыстауға қарсы перде салу	объектіні пайдалануға беру актісі	2022 жылғы жел-тоқсан	Павлодар облысының әкімдігі, ЭГТРМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	Ертіс өзенінің және жер асты суларының сынаппен ластану қаупінің алдын алу	ЖБ – 162 млн теңге
165.	Кәдеге жарату алымының мөлшерлемелерін қайта қарау	ЭГТРМ бұйрығы	2022 жылғы маусым	ЭГТРМ, ИИДМ, ҰЭМ, Қаржымині, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	кәдеге жарату алымының мөлшерлемелерін төмендету	қажет етілмейді
166.	2021 жылғы 12 маусымда күшіне енген кабель және сым өнімдерін кәдеге жарату алымын алуды кейінге қалдыру (мерзімді кейінге қалдыру)	ЭГТРМ бұйрығы	2022 жылғы шілде	ЭГТРМ, ИИДМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	кабель және сым өнімдеріне кәдеге жарату алымының мөлшерлемесін нөлге келтіру	қажет етілмейді
167.	Арал теңізінің құрғаған түбінде 250 мың га аланда сексеуіл екпелерін отырғызу	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2022 жылғы жел-тоқсан	ЭГТРМ, Қызылорда облысының әкімдігі	Арал өңірінің экологиялық жағдайын жақсарту	РБ – 2,2 млрд теңге
168.	Ақбөкендер дериваттарының айналымын қамтамасыз ету жөніндегі тетікті құру	ЭГТРМ бұйрығы	2022 жылғы қараша	ЭГТРМ, АШМ, БҚДА (келісім бойынша)	мемлекеттік бюджетті толықтыру (4,0 млрд теңгеге дейін)	қажет етілмейді
4-тарау. MEM-ЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ						

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

4.1 Мемлекеттік басқару жүйесін жаңғырту							
169.	Инновацияларды ынталандыру, цифрландыру мен ақпараттық қауіпсіздікті дамыту мәселелері бойынша реформаларды заңнамалық бекіту	Қазақстан Республикасы	2022 жылғы	ЦДИАӨМ, "Зерде" ҰБХ" АҚ (келісім бойынша), "ҰАТ" АҚ (келісім бойынша)	деректерді басқару процестерін, хабарландыру нысандарын біріктіру процестерін реттеу; мемлекеттік органдардың бизнес-процестеріне реинжиниринг жүргізу, цифрлық құжаттар сервисінің тетігін жетілдіру.		кажет етілмейді
		Заңының жобасы	мамыр				
170.	Мемлекеттік қызметшінің бірыңғай цифрлық мобильді жұмыс орнын іске асыру	барлық қызметкерлерге жұмыс орнына бірыңғай және қашықтан қол жеткізуді қамтамасыз ету	2022 жылғы желтоқсан	ЦДИАӨМ, "Зерде" ҰБХ" АҚ (келісім бойынша), "ҰАТ" АҚ (келісім бойынша)	мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйесін авторизациялаудың бірыңғай сервисі (ҚҚБ, Е-өтініш, МОАП, ЭТЖ және т.б.); смартфон негізіндегі конвергентті абоненттік құрылғыны пайдалана отырып, мемлекеттік қызметшінің жұмыс орнын біріздендіру; көп факторлы аутентификацияны пайдалана отырып, жұмыс орнына, Интернетке	РБ – 129 150 мың теңге	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

					және телефон (ұялы және қалааралық) байланысқа тұрақты қашықтан қол жеткізуді қамтамасыз ету	бөлінген бюджет шеңберінде
					86 референді станцияда өлшеу жүргізу; барлық деңгейдегі кеңістіктік деректер мен ақпараттық жүйелерді бірыңғай ақпараттық ортаға интеграциялау арқылы орталық және жергілікті деңгейлерде мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыру;	(5,4 млрд теңге)
					кеңістіктік ақпаратты біріздендіру, оларды пайдалану бойынша ведомствоаралық өзара іс-қимылды жетілдіру;	
	Халықты, бизнесті және инвесторларды ашық кеңістіктік деректермен және цифрлық карталармен қамтамасыз ету	"Ұлттық кеңістіктік деректер инфрақұрылымы" 2-жобасының іске кезеңін асыру	2022 жылғы жел-тоқсан	ЦДИАӨМ, "Ұлттық геодезия және кеңістіктік ақпарат орталығы" РМҚ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)	ҚДБ АЖ арқылы нақты уақыт режиміне (сұраныс беру кезінде) картографиялық материалдарды алу уақытын қысқарту;	

171.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

						кеңістіктік мәліметтерді, сондай-ақ акпараттық жүйелерді өндіруге және жаңартуға шығындарды азайту;	
						жобаның жалпы құны 17 млрд теңге	
4.2 Ынғайлы мемлекеттік қызметтер							
172.	Қосымша бағдарламалық жасақтамасыз электрондық цифрлық қолтаңбаны оңайлатылған пайдалану	10 танымал платформада биометриялық сәйкестендіру қызметін шығару	2022 жылғы желтоқсан	ЦДИАӨМ, "ҰАТ" АҚ (келісім бойынша), "Азаматтарға арналған үкімет" МК" KEAK (келісім бойынша), мүдделі мемлекеттік органдар	ЭЦҚ файлдарының бұзылу және жоғалу тәуекелдерін азайту; NSA Layer орнатудан бас тарту	Үшінші тұлғалардың қызметтерін алу бөлігінде сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін жою; жеке басын куәландыратын құжатты ұсыну талабын алып тастау.	АЖ сүйемелдеуге бөлінген бюджет шеңберінде
173.		Сыртқы платформалардағы ТОП 10 қызмет	2022 жылғы	ЦДИАӨМ,		қызмет алу үшін түрлі платформаларды тандау мүмкіндігімен	АЖ сүйемелдеуге бөлінген бюджет шеңберінде

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	Танымал қызметтерді сыртқы платформаларға шығару (Kaspi, Naury және т.б.)			"ҰАТ" АҚ (келісім бойынша), "Азаматтарға арналған үкімет" МҚ" КЕАҚ (келісім бойынша), мүдделі МО, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша) жел-тоқсан	азаматтарға ыңғайлылықты арттыру; eGov қызметтерін көрсетудің бірыңғай нүктесіне тәуелділікті жою	
174.	ХҚКО бейнесін енгізу	ХҚКО барлық қызметтерін қашықтан көрсету	2022 жылғы жел-тоқсан	ЦДИАӨМ, "Азаматтарға арналған үкімет" МҚ" КЕАҚ (келісім бойынша)	"үйден шықпай-ақ" мемлекеттік қызметтерді алу мүмкіндігі; ХҚКО-ға баруға уақыт пен қаражаттың шығындарын жою; ХҚКО-ға азаматтардың жиналуын азайту	МҚ қаражаты есебінен
175.	Жеке тұрғын үй құрылысы үшін жер учаскелерін алуға бірыңғай және ашық кезекті енгізу	онлайн күту тізімі, ЖТҰҚ үшін жер учаскелеріне құқық беру қағидаларына өзгерістер енгізу туралы	2022 жылғы сәуір	ЦДИАӨМ, АШМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Азаматтарға арналған үкімет" МҚ" КЕАҚ (келісім бойынша)	цифрландыру, кезекте тұрған адамдардың тізілімін жаңарту және ЖТҰҚ үшін жер учаскесін алу үшін кезекте тұрған азаматтарды тіркеу рәсімдерін автоматтандыру (10 гектар); кезекке қою процестерінің ашықтығы;	МҚ қаражаты есебінен

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

				бойынша), "От-басы Банк" АҚ (келісім бойынша	кезектің жүру бары-сын онлайн бақылау, композиттік қызмет-терді енгізу.	
176.	Елді мекендер санаты-нан жер учаскелерін электронды түрде бе-рудің ашық тәртібін белгілеу	Қазақстан Республикасы	2022 жылғы	ІЦДИАӨМ, АПМ, ИИДМ, облыстар-дың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалала-рының әкімдік-тері, "Азаматтарға арналған үкімет" МК" KEAҚ (келісім бойынша)	қоғамдық кадастрлық карта арқылы ЖҰ таңдауға қол жеткізу;	МҚ қаражаты есе-бінен
		Заңының жобасы	қараша		жер учаскесі мен құрылысына бірыңғай құжат (техникалық құжат пен мемлекеттік акт біріктіріледі);	
					ЖҰ техникалық шарт-тармен қамтамасыз ету рәсімдерінің ашықтығы және мерзімдерді 1 жылдан 20 күнге дейін қысқарту;	
					жер комиссиясын және ұзақ келісу рәсімдерін алып та-стау;	
					жер учаскелерін есепке қою және рәсімдеу процесінің ашықтығы;	
4.3 Азаматтық қоғам саласы					елде ашық цифрлық карталар қорын құру	

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

177.	Әлеуметтік және экологиялық мәселелерді шешуге азаматтарды тарту бойынша еріктілердің өңірлік фронт-кеңселерінің жұмысын белсендіру	волонтерлік қызметке тартылған азаматтардың саны – 7000	2022 жылдың ішінде	Облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, АҚДМ	волонтерлік қызметке тартылған азаматтардың саны – 7 000	қажет етілмейді
178.	Мемлекет басшысының бастамалары шеңберінде азаматтық қоғам мен сарапшылардың қатысуымен диалог алаңдарын құру	кем дегенде 17 диалогтік алаң құру	2022 жылдың I-III тоқсаны	Облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, АҚДМ, ҒӨБ (келісім бойынша)	кемінде 17 диалог алаңын құру.	РБ-те – 79,6 млн теңге көзделген
4.4 Этносаралық қатынастар сараласы						
179.	Тілдік және этникалық белгілері бойынша ар-намыспен абыройды қорлаудың кез келген нысандарына жол бермеу жөніндегі шаралар кешені	17 өңірлік ведомствоаралық жоспарды іске асыру	2022 жылғы жел-тоқсан	АҚДМ, ІІМ, БҒМ, МСМ, ЕХӘҚМ, БП (келісім бойынша), ҰҚК (келісім бойынша), облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	этникалық немесе тілдік қатыстылығына қарамастан азаматтардың құқықтарының теңдігін қамтамасыз ету, этносаралық ксе-нофобияның алдын алу, сондай-ақ елдегі жалпыұлттық бірлік пен келісімді нығайту	қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

180.	Этносаралық келісімді нығайтуға және Қазақстан халқының бірлігін сақтауға азаматтық қоғам өкілдерін тарту (ҚХА Кеңесінің отырысы; медиация институтын дамыту бойынша семинар-тренинг өткізу; қоғамдық келісім мен жалпыұлттық бірліктің қазақстандық моделін насихаттау жөніндегі республикалық дәрісхана; "Ұлы даланың ұлтаралық тілі" форумы; ҚХА этномәдени бірлестіктерінің өкілдеріне арналған практикалық семинар-тренинг; ҚХА этномәдени бірлестіктерінің өкілдеріне арналған республикалық акция "Қайырымдылық керуені" ҚХА жобасы аясында)	мемлекеттік тілді оқыту, насихаттауға, еріктілікті, қайырымдылықты, медиацияны дамытуға, жастарды отаншылдыққа тәрбиелеуге бағытталған кемінде 6 ағартушылық және әлеуметтік жобаны іске асыру	2022 жылғы желтоқсан	АҚДМ, МСМ, БҒМ, облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	мемлекеттік тілді оқытуды насихаттауға, еріктілікті, қайырымдылықты, медиацияны дамытуға, жастарды отаншылдыққа тәрбиелеуге бағытталған кемінде 6 ағартушылық және әлеуметтік жоба	барлығы РБ-тен қажеттілік – 57,9 млн теңге, оның ішінде: РБ-те – 16,9 млн теңге, қосымша қажеттілікке – 41,1 млн теңге көзделген
4.5 Ақпарат саласы						

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

181.	Орталық атқарушы органдар басшыларының халықпен кездесулерін өткізуге қатысты Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығын әзірлеу және қабылдау	Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы	2022 жылғы сәуір	АҚДМ, ОМО, облыстардың, Нұрсұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	орталық атқарушы органдар басшыларының халықпен байланысын күшейту	қажет етілмейді
182.	Мемлекеттік органдардың ашық деректеріне сұранысты әртүрлі	Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы	2022 жылғы қараша	АҚДМ, ЦДИАӨМ, Қаржымині, ҰЭМ, ҰҚК (келісім бойынша), мүдделі мемлекеттік органдар, облыстардың, Нұрсұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Зерде" ҰБХ" АҚ (келісім бойынша), "ҰАТ" АҚ (келісім бойынша), "Самұрық-Қазына" ҰӨҚ" АҚ (келісім бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісім)	Барлық мүдделі ҒӨБ, БАҚ, бизнес пен азаматтарды 27 орталық және 17 жергілікті мемлекеттік органдардан өзекті, сенімді және өзекті ақпаратпен қамтамасыз ету.	қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕСІГІ**

					бойынша), мемлекеттік сыңайлы сектордың мүдделі субьектілері (келісім бойынша)			
183.	Қоғамның және БАҚ пікірін ескере отырып, жыл сайынғы бағалау шеңберінде БАҚ-пен жұмыс жөніндегі мемлекеттік органдарды бағалаудың жаңа өлшемшарттарын енгізу	МКІА, ЖАО, ЦДИАӨМ, БП ҚСАЕК бірлескен бұйрығы (келісім бойынша)	2022 жылғы	АҚДМ, МКІА (келісім бойынша), ҚСЖАЕК (келісім бойынша), ЦДИАӨМ	27 орталық және 17 жергілікті мемлекеттік органдар мен мемлекеттік қызметшілердің бұқаралық ақпарат құралдары мен журналистерге ашықтық деңгейін арттыру	кажет етілмейді		
184.	4.6 Құқық қорғау қызметі мен арнаулы қызметтердің тиімділігін арттыру	ҚР ҚӨК кәсіпорындарының күш құрылымдарына өнім дайындау және жеткізу	2022 жылғы	ИИДМ, Қорғанысмині, ІІМ, ҰҚК (келісім бойынша), МКҚ (келісім бойынша), облыстардың, Нұр-сұлтанның, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Қазспецэкспорт" РМК	2022 жылғы жоспарлауда: Қазақстанның қорғаныс өнеркәсібінің өндірістік қуатын пайдалану;	РБ - 23,2 млрд теңге (қаражат көлемі күштік мемлекеттік органдардың өтінімдері)		

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

						тыру мүмкіндігін ескере отырып, жұмыс орындарын сақтау;	бойынша түзетілетін болады)
						жаңа жоғары технологиялық өндірістер құру (өңірлерде қосымша жұмыс орындарын құру)	
						батыс өңірінің 2,8 млн халқын техногендік сипаттағы ТЖ туындауынан қорғау, материалдық шығынды азайту, Каспий теңізіндегі экологиялық тепе-теңдікті сақтау, көршілес мемлекеттер – Ресей, Әзірбайжан, Түркіменстан және Иран үшін ТЖ кері әсерінің болмауы.	2022 жылы қажет етілмейді
185.	Каспий теңізінің қазақстандық секторында ұлттық теңіз апаттық-құтқару қызметін құру жөніндегі мәселені пысықтау	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ТЖМ, ҰЭМ, Қаржымині, ЭМ, Атырау және Маңғыстау облыстарының әкімдіктері, "ҚазМұнайГаз" ҰК" АҚ (келісім бойынша), "Қазмортрансфлот" ҰТКК ЖШС (келісім бойынша)		бейбіт және соғыс уақытындағы ТЖ кезінде 2,8 млн адамды, нысандар мен аумақтарды қорғау;	
186.	Халықты, аумақтарды және экономика объектілерін түрлі апаттардан, табиғи және техногендік апаттардан қорғауды қамтамасыз ету үшін Ақтөбе қаласында тұрақты дайындық бөлімшесін (әскери	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	ТЖМ, Ақтөбе облысының әкімдігі		20-35 жас аралығындағы жастар үшін 880 жұмыс орынын құру	қажет етілмейді

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОКАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

	бөлім) құру жөніндегі мәселені пысықтау (жұмыстарды 2023-2025 жж. жалғастыру)	Қазақстан Республикасының	2022 жылғы	Облыстардың, Нұр-сұлтан, Алматы және			
		Үкіметіне ақпарат	жел-тоқсан	Шымкент қалаларының әкімдіктері, ТЖМ	шалғайдағы елді мекендерді, халық саны 5000 адамнан кем аумақтарды қорғау	ЖАО қаражаты есебінен - 1 004,5 млн теңге (облыстарды, республикалық маңызы бар қалаларды және астананы дамыту жоспарларын іске асыру шеңберінде)	
187.	Мемлекеттік өртке қарсы қызметі жоқ жерде өрт сөндіру беттерін құру						

Мухамеджанова А.А.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МОНОҚАЛАЛАРДЫҢ
ДАМУЫ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ**

МОНОГРАФИЯ

ISBN 978-601-7075-58-3

Монография баспадан авторлық түпнұсқаның электронды нұсқасынан басылды.

Басуға 27.10.2022. қол қойылды. Таралымы: 500 дана. Пішімі 60x84 1/16.

Көлемі:10,3 стандартты б.п. Тапсырыс № 773

*«Esil University» мекемесінің баспа-полиграфиялық орталығы
Астана қаласы, А. Жұбанов көшесі, 7*